

**BÉKÉSCSABA
IPARI FEJLŐDÉSE
S SZOCIALISTA IPARÁNAK
KIALAKULÁSA**

SZEKERES BÉLA
DOKTORI ÉRTEKEZÉSE

B e v e z e t é s.

Munkámban Békéscsaba város ipari helyzetével, kialakításával s fejlődésével, továbbá a felszabadulás utáni ipari fejlődéssel foglalkozom, mely végbement Békéscsabán a szocialista ipar kialakulásáig.

1930-ban, a Horthy rendszer 10. évében kiadott monográfia foglalkozik Békéscsaba város történelmi és kulturális adataival, s ezen belül az iparral, mely mindössze tíz oldalt tesz ki, s nem tartalmaz adatokat sem a munkáslétszám alakulásáról, sem a termelésről.

Végzett kutatásaim adatai képet adnak Békéscsaba ipari helyzetéről, a munkáslétszám alakulásáról, s összehasonlítást kaphatunk a felszabadulás előtti helyzetről, továbbá a felszabadulás után eltelt másfél évtized fejlődéséről. Feldolgozásomban részletesen kitérek Békéscsaba jelentősebb üzemeinek történetére, annak kialakulására és fejlődésére.

Munkámat öt főrésze csoportosítottam:

- 1./ Békéscsaba ipari jellegű fejlődésének áttekintése a felszabadulásig.
- 2./ Békéscsaba újjáépítése a felszabadulás után.
- 3./ Békéscsaba jelentősebb szocialista üzemeinek története.
- 4./ Békéscsaba szocialista ipara.
- 5./ A felszabadult békéscsabai munkásság életéből.

1./ Békéscsaba ipari fejlődésének áttekintése a felszabadulásig.

Békés megye és benne Békéscsaba a török uralom megszűnte után, a XVIII. század elején elvadult, néptelen állapotban került kincstári adományként a Haruckern család birtokába. A terület újratelepítése a huszas évektől nagy ütemben folyt, a mezőgazdasági művelés a jobbágygazdálkodás feltételei között előrehaladt. Ez azonban meghatározta a terület gazdasági fejlődésének egyoldalú agrár jellegét. A Habsburg uralomtól való függés, az egész ország gyarmati jellegű kiaknázása Békés megyére éppen úgy, mint a török uralom alól felzabadult többi területekre különösképpen rányomta bélyegét. A megye ipari fejlődése rendkívül lassan, céhes keretek között folyt és sok évtizednek kellett eltelnie, amíg az első valódi gyár megjelent a megye területén.

Békéscsaba újjátelepítése 1717-ben kezdődött meg, amikor néhány felvidéki megyéből szlovák földművelők érkeztek az egykori Csaba település helyére. A földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozó jobbágylakosság kezdetben iparosok híján élt és csak a harmincas években jelent meg néhány nélkülözhetetlen iparágat űző mesterember.

Igy pl. az 1735-ös békésszentandrásai felkelés idején már működött egy kovácsműhely a faluban. A kerékgyártók, molnárok száma lassacskán megnövekedett. A szükséges iparágak mesteremberei nagy kedvezményeket kértek /háztelkeket, lakóházak, műhelyek felépítését, igaerőt a szárazmalmokhoz/, hogy megtelepedjenek. A XVIII. század második felében a lakosság számának gyors növekedésével az iparosok is megsaporodtak. Csaba kézművesei kezdetben más városok céheinek voltak tagjai, majd megalakultak az iparilag fejlettebb Gyula céheinek csabai fiókjai is.

Végre, 1817. március 11-én I. Ferenc által aláírt privilégiumot kaptak a békéscsabai iparosok önálló céhek létrehozására. Ennek nyomán sorra alakultak a fontosabb iparágak céhei: a csizmadiák, timárok, szijgyártók, szücsök, kovácsok, s külön, vagy rokonszakmákkal együtt hozták létre céhszervezeteiket. Legkésőbb, 1830-ban a szabó- szűrszabó- gombkötő céh alakult meg. Jellemző, hogy a ruházatot előállító ipar csak ilyen későn vert erősebb gyökeret. A parasztlakosság hosszú időn keresztül maga állította

elő egyszerű ruházati cikkeit s csak a XIX. század első évtizedeiben kezdett áttérni a téli posztó öltözékre. A ruhakészítő ipar fellendülése összefügg a honorátiorok számának megnövekedésével is, akik igényelték a szabó és szücsipar termékeit.

A negyvenes években - az időközben 25.000 lélekszámmra nőtt óriásfaluban - már jelentősebb számú céhiparos működött. A céhek létszám szerinti megoszlását a következő táblázat mutatja:

<u>Céhek neve:</u>	<u>tagjainak száma:</u>
Csizmadia céh	66 fő
Timár és szijgyártó céh	25 "
Szücs céh	36 "
Kovács,kerégyártó és lakatos céh	74 "
Molnár, asztalos és pintér céh	49 "
Szabó, szürszabó, gombkötő céh	34 "

Békéscsabán tehát néhány évvel az 1848-as forradalom és szabadságharc előtt 6 céh működött 284 taggal. 1./

A céheket eltörlő 1872. évi VIII.tc. végrehajtása után Békéscsabán is megalakult az ipartársulat. Előbb mindössze 45, majd 1872. év végére 63 taggal és egyelőre csak asztalos, ács, molnár és bognár szakosztállyal. Az 1884.évi XVII.tc. értelmében Csabán is megkezdődött az egységes ipartestület megalakításának előkészítése. 1885. június 21-én 789 iparos egyesült az Ipartestületben. A tagok létszáma a századfordulóig 660 és 780 között ingadozott. 1896-ban pl. a Békéscsabai Ipartestület 710 taggal működött. E testület volt a kisebb mesterek érdekképviselői szerve, melynek keretén belül szakoktatással, iparfejlesztési kérdésekkel, tanoncok szerződtetésével, önképzéssel és betegsegélyezéssel foglalkoztak. 2./

Ezek az adatok fejlett kézműiparra mutatnak, de egyben azt is jelzik, hogy Békéscsabán a századfordulóig, sőt sok termelési ágban később is az önálló kisiparosi tevékenység szűk, sok tekintetben retrográd viszonyai közt többé-kevésbé pangó állapotban vegetált az ipar és csak csekély mértékben volt képes

megtörni a város gazdaságának egyoldalú és elmaradott agrárjellegét.

Mindez nem jelenti, hogy Békéscsabát teljesen elkerülte a század második felében, de különösen 1867 után megindult -bár sok feudális maradvánnyal gátolt- kapitalista ipari fellendülés. 1858 októberében megnyílt a budapest-aradi vasutvonal szolnok-aradi szakasza és ezzel Békéscsaba közlekedési-forgalmi helyzete gyökeresen megváltozott. 1871-ben átadták a forgalomnak az alföld-fiúmei vasutvonal békéscsaba-szegedi szakaszát is. 3./

A modern gyáripár első csirája már korábban létrejött Békéscsában. 1850. év február 3-án a város vezetősége kedvező feltételeket biztosított egy gőzmalom létrehozására. Ennek nyomán 1853-ban felépült az ekkor működő 60 száraz- és szélmalom mellé az Első Békéscsabai Gőzmalom. Jellemző az elmaradott viszonyokra, hogy ez a szerény kapacitású malmocská hosszú éveken át csak tengődött. 1867 után amikor ausztriai, majd később fokozatosan angolai és franciaországi piacokra indult meg a finomliszt kiszállítása, e malom gyors ütemben fejlődött. A 90-es években már évenként kb. 180.000 q búzát őrölt meg és kb. 100.000 q lisztet szállított külföldi piacokra. 1895-ben csupán Angliába és Franciaországba mintegy 250 vagon lisztet szállított ki, s közvetlenül az első világháború előtt a régi külföldi vásárlók mellett jelentős exportja volt a monarchián belül Csehországba, nyugaton pedig Hollandiába is. 4./

A malomipar tehát az első iparág, amely kinő a kisipari keretek közül és jelentős tőkés vállalkozásként fejlődik. Az Első Békéscsabai Gőzmalom mellé már 1888-ban megalakul Kovács Mihály gőzmalma, majd 1894-ben kicsiny kapacitású szárazmalomból gőzmalommá alakul a Flamm Miksáné és Fiai vállalat. Ez utóbbi malmok sem szorultak kizárólag belföldi piacra, Ausztria mellett Csehországba, Galiciába, sőt Trieszt közbeeső állomással nyugati országokba is exportáltak.

Később indult meg, de viszonylag gyorsan fejlődött a téglá- és cserépgyártó gyáripár. 1891-ben létrejön a Csabai Gőztéglagyár

Társaság- Sukk- Wagner és Tsai Rt. 1908-ban követi Bohn Mihály Gőztéglagyára. Ez utóbbi üzem tulajdonosa ekkor már az ország több helyén jelentős kapacitású téglagyárakkal rendelkezett.

A környék agrár jellegének megfelelően -de ez jellemző az egész ország ipari fejlődésére- elsősorban helyi terményeket és nyersanyagokat feldolgozó gyárpar vert először gyökeret Békéscsabán Erre mutat az a körülmény is, hogy 1911-ben a Békés megyei Általános Takarékpénztár Rt. megalapította a Békéscsabai Sertéshizláló Rt-t, amely élősertés kivitelre, majd később félig feldolgozott sertésáru exportálására is berendezkedett. 5./

Az 1911-es esztendő jelentős dátum a békéscsabai gyárpar fejlődésében, mert ekkor alakult a Hubertus Kötött- és Szövöttáru Gyár RT. is, megvetve az alapját a város gazdasági életében később annyira fontos textiliparnak.

Bár a felsorolt tőkés ipari vállalkozások aránylag kis kapacitású üzemek, együttvéve már a megye legfontosabb ipari központjává avatják Békéscsabát. Erre utal a Békés megyei Közlöny 1913. május 4-i adata. A lap sikraszáll a Munkásbiztosító Pénztár Gyuláról Békéscsabára történő áthelyezéséért a következő indokkal: " A pénztári tagok száma legnagyobb természetesen Békéscsabán volt. Gyula valósággal eltörpül Csaba mellett, hiszen Gyulát Orosháza, sőt még Gyoma is megelőzi az ellenőrzött ipari üzemek és az azokban alkalmazott munkások száma tekintetében. Már csak ez a letagadhatatlan tény is amellet szól, hogy a Kerületi Pénztárt át kell helyezni Csabára, mert annak legtermészetesebb központja csak ez a város lehet. A vármegyében összesen 365 ellenőrzött üzem van, amelyből 94 Csabára esik. /Javarészen természetesen kisipari üzemek.- Saját megjegyzésem./ Gyulán az ilyen üzemek száma mindössze 20, ez üzemekben összesen 2692 /megyei adat/ munkás dolgozott. Csabán 697, Gyulán csak 253. Csabán dolgozik tehát a megyebeli összes munkások 1/4 része." 6./

Az első világháboru kitörésekor a legnagyobb munkáslétszámot a Bohn Gőztéglagyár foglalkoztatja, bár természetesen idényjelleg-

gel. Főidényben 4-500 munkás dolgozott itt, s a gyár egy téglá és öt cserép-préssel működött. A Sukk-Wagner gőztégla- és cserépgyár munkáslétszáma ugyanebben az időben 100-150 fő. A termelés mennyisége ekkor a Bohn gyárban kb. évi 2 millió téglá és 6-8 millió cserép; a Sukk gyár e mennyiségnek csak kb. 1/3-át termelte, azonban jobb minőségben, mint versenytársa. A Bohn gyár évi termelési értéke megközelítette a másfél millió koronát. 7./

A világháborús szükségletek Békéscsabán elsősorban a malomipart lendítették fel. Az Első Békéscsabai Gőzmalom, amely Rosenthal Márton személyében vérbeli tőkés vállalkozó gazdát kapott, lényegében a háború idején fejlődött az ország egyik legnagyobb malomvállalatává.

Annak ellenére, hogy 1915-ben óriási tűzvész pusztította el gépeinek és berendezésének nagy részét, hatalmas állami szubvenciókkal igen gyorsan rekonstruálták és kibővítették oly módon, hogy 1916-ban már a napi 15 vagonos őrlési kapacitást is elérte.^{8.}

Korántsem gyakorolt ilyen kedvező hatást az imperialista háború az alig megszületett békéscsabai textiliparra. Így pl. a selyemfonoda 1916-ban megszüntette működését és helyiségeiben hadikórházat rendeztek be. 9./

A kisipar nagyjában régi pozícióit tartotta. 1913-ban 768 iparos dolgozott 538 tanonccal. A háború végéig némileg növekedett az iparendéellyel rendelkezők száma. 1918-ban 814 iparost tartottak nyilván. 10./

A gyári munkások munka-, bér- és életviszonyaira vonatkozóan kevés adattal rendelkezünk. A téglagyári munkások fizetése a világháború kitörésekor heti 12-13 korona volt, a munkaidő hivatalosan 10 óra, de főszezonban ennél hosszabb ideig dolgoztak a munkások. 1914 nyarán, a nagy bevonulások idején a téglagyári férfimunkások 80 %-a frontszolgálatra indult. Helyettük lényegesen alacsonyabb munkabérral nőket alkalmaztak a megerősítő munkában. Ez a körülmény kezdetben a termelés nagyarányú csökkenésére vezetett, később azonban a betanított nőmunkások munkaintenzitását növelve, újra megemelték a termelés mennyiségét.

A háboru idején a hadiszükségletre termelő üzemek tulajdonosai - Békéscsabán elsősorban a gőzmalmok - milliós haszonraa tettek szert és "katonai érdekből" sokoldalú állami kedvezményben részesültek. 11./

Az elmondottakból kitűnik, hogy Békéscsaba az első világháboru kitörésekor már a megye legjelentősebb ipari centrumává fejlődött. A távolabbi vidék ipari központjaival, Nagyváraddal, Araddal, Temesvárral azonban nem vehette fel a versenyt. E jelentős ipari és közlekedési centrumok versenyét megérezte Békéscsaba egész fejlődése. A trianoni határok megvonása kétségtelenül megnövelte Békéscsaba ipari és kereskedelmi vonzókörét és egészbenve kedvező hatást gyakorolt az immár közel 45.000 lakost számláló város fejlődésére. Jelentős területek, amelyek korábban a piaci forgalom tekintetében Arad és Nagyvárad felé orientálódtak, most Békéscsabában találták meg az új gazdasági központot. Elsősorban Békéscsaba lett a mezőgazdasági termékek felvásárlója és közvetítője, másrészt iparcikkekben közvetlen ellátója a távolabbi környéknek. 12./

Mindenekelőtt ezzel függ össze, hogy Békéscsabán a két világháboru között az ipar gyarapodása viszonylag nagyobb lendületet vett és a gyárípar fejlődésének üteme meghaladta mind az országos átlagot, mind pedig a távolabbi vidék nagyobb központjainak ipari növekedését.

Kedvező körülményt jelentett a tőkés vállalkozások számára, hogy Békéscsabának és környékének nagyszámu agrárproletár lakossága szinte korlátlanul szolgáltatatta a kizsákmányolható olcsó munkacserőt.

Az első világháboru után különösen a textilipar fellendülése és növekedése szembetűnő. Már 1920-ban megalapítják a Rokka Kötszövőgyár Rt-t, s ugyanekkor az egykori selyemfonoda helyiségében is felszerelik a Mercur Szövődét. A legtöbb ipari vállalkozás bankalapítvány, a fináncstőke hegemoniája korlátlaná válik, így pl. A Magyar Általános Hitelbank, a Békéscsabai Takarékpénztár tőkéi a legkülönbözőbb vállalkozásokban működnek közre akár téglagyártásról, akár kötöttáru termelésről van szó. Bank-

alapítás a huszas évek elején megindult Excelsior Harisnyagyár Rt.is.

E vállalkozások kihasználták a világháboru katonai-ipari rablásainak a forrását is. Így pl. a német és az osztrák-magyar csapatok 1916-os romániai "organizálásaiból" származó, az ország különböző helyén elfekvő gépeket és felszereléseket is, amelyeket a háboru befejezése után nagyobb számban javítottak ki és helyeztek üzembe. 13./

Az ellenforradalmi rendszer ideiglenes konszolidálódása idején, 1925-ben Békéscsabán 31 ipari üzemet tartottak nyilván.

Üzem megnevezése:

munkáslétszám:

1./ Mercur Szövőgyár Rt.	185 fő
2./ Rokka Kötszövőgyár Rt.	288 "
3./ Hubertus " Rt.	388 "
4./ Excelsior Textilművek Rt.	30 "
5./ Lipták György Textilművek Rt.	55 "
6./ Békéscsabai Szövőgyár Rt.	238 "
7./ Bohn M. és Tsa. Gőztéglagyár	500 "
8./ Sukk- Wagner és Tsai. "	203 "
9./ Első Alföldi Mérleg és Gépgyár	24 "
10./ Alföldi Sertéshizláló Rt.	10 "
11./ Békéscsabai Sertéshizláló Rt.	14 "
12./ Belanka Mihály betongyára	62 "
13./ Börönd és Dobozgyár	15 "
14./ Glóbus Betonművek Rt.	55 "
15./ Reisz Miksa Butorgyára	41 "
16./ Réthy Gyógycukorka Gyára	20 "
17./ Rosenbaum Gyula Betongyára	8 "
18./ Sajben Pál lakatos és lemezárugyár	5 "
19./ Táttra Csokoládé és Cukorkagyár	2 "
20./ Werner Ede és Tsa. Betonárugyár	7 "
21./ Unió Betonművek Rt.	25 "
22./ Zlehoczki György és Fia kocsigyára	20 "
23./ Corvina Nyomda	12 "

24./ Gesmey Nyomda	3 fő	
25./ Holländer Nyomda	4 "	
26./ Körösvidék Rt. Nyomda	18 "	
27./ Tevan Nyomda	23 "	
28./ Rosenthal Malom Rt.	161 "	
29./ Kovács Mihály Gőzmalom	85 "	
30./ Erzsébet Gőzmalom	12 "	
31./ Braun Gőzmalom	6 "	14./

A táblázatból kitűnik, hogy száznál több munkást foglalkoztató üzem mindössze 7 volt és 10 üzem dolgozott husznál több munkással. Ezeknek a gyáraknak azonban nagyrészt külön hajtóenergiát szolgáltató berendezései és közös meghajtású munkagépei voltak.

A legnagyobb munkáslétszámmal továbbra is a Bohn téglagyár termelt, de újra hangsúlyoznunk kell a téglagyártás idényjellegét. Feltűnő egyes iparágak konjunkturális, rövid életű fellendülése is. Így pl. egyszerre három betonárugyár indította meg működését közel 150 dolgozóval. Az 1929-33-as gazdasági válság azután szinte teljesen elsöpörte ezt az iparágat. Meg kell jegyeznünk, hogy a valóságban nagyobb számú munkás dolgozott főleg a nagyobb üzemekben, mint amennyit a hivatalos kimutatások feltüntetnek, mert sok fiatalkorut - takarékosági okokból - bejelentés nélkül foglalkoztattak rendkívül alacsony munkabérekért. A békéscsabai iparban, különösen a téglagyárakban igen sok volt a nő dolgozó is.

Az ipari munkásság 1924-ben két és félezres létszámával lényegesen meghaladta az önálló kisiparosok és tanoncok számát, amely együttesen alig haladta meg a 2000 főt. Ha átlagban 4 főre becsüljük egy munkáscsalád létszámát /a szokásos 5-től eltekinthetünk, mert sok volt a nő munkás/ kb. 10.000-re tehetjük az ipari munkássághoz tartozók számát. Ez azt jelenti, hogy a vasúti munkásokkal, iparos segédekkel, tanoncokkal a város lakosságának kb. 1/4-e ipari dolgozó munkás. A Horthy-korszakban Békéscsabán az ipari proletariátus harcai - a hatalmon lévők legfőbb gondjaként - már rányomják bélyegüket a város társadalmi életére. 15./

Az 1929-33-as válság pusztítóan hatott Békéscsaba ipari termelésére.

sére is. A Bohn gyár pl. 1931 és 1934 között teljesen leállította a termelést, a munkásokat szélnek eresztette és mindössze 20 havidijazt, 5 gépkezelőt és 15 segéd munkást dolgoztatott.

A Globus Betonárugyárat elsöpörte a válság, de a többi üzemekben is óriási mértékű létszámcsökkentéssel "hidalták át" a nehézségeket.

1934-től kezdve lassu, majd a háboru kitörésének közeledtével nagyobb ütemben fejlődik ismét az ipar. 1937-ben az ipari dolgozók létszáma nemcsak eléri, de meg is haladja az 1924-es létszámot.

Az üzemek, gyártelepek száma ebben az évben ipari főcsoportonként a következőképpen alakult:

Vas és fém	1
Villamosenergia telep	1
Kő és föld, agyagipar	3
Bőr, sörte, szőr, toll	1
Fonó és szövő	7
Ruhaipar	2
Élelmiszer és élvezeti cikk	6
Vegyészeti ipar	1
Sokszorosító és műipar	2
	<hr/>
Összesen ...	24

Az üzemek száma tehát 1924-hez képest csökkent, azonban az egyes üzemek jelentős koncentrációs folyamat révén átlagban jóval több munkást foglalkoztatnak. A munkáslétszám alakulására ezidőszertint csak ipari főcsoportok szerinti adatok állnak rendelkezésre:

Kő, föld, agyagipar	/idényjellegű/
Fonó, szövőipar	1531 fő
Élelmezés és élvezeti cikk ipar ..	257 "
Egyéb iparág	1226 "
	<hr/>
Összesen..	3014 fő 16./

Érdemes áttekinteni a munkáslétszám növekedését, összehasonlítva Békéscsaba gyáripari fejlődésének három fontos esztendejét /1913, 1924, 1937 / a munkáslétszám alakulása szempontjából.

Békéscsabán 1913-ban 697 fő dolgozott a gyárban. 1924-re a foglalkoztatott munkások száma 2519 főre növekedett. A két időpont között tehát a munkáslétszám csaknem négyszeresére növekedett. 1937-re a gazdasági válság éveinek mélypontja után ismét növekedett valamint az ipari munkások száma, meghaladva a 3.000 főt.

Az összehasonlításból kiderül, hogy a város kapitalista ipara a bethleni konszolidáció első éveiben ugrásszerűen növekedett, de azután e fejlődés a gazdasági válság éveiben nemcsak teljesen megtört, hanem az egész ipar katasztrófális helyzetbe került. Így a válságot követő néhány esztendő csak nehezen tudta helyreállítani és valamelyest megnövelni az 1924 évihez képest a munkáslétszámot. Számításba kell vennünk azonban, hogy a bekövetkezett koncentráció egyes üzemek /pl. Hubertus Kőtszövőgyár/ gépparkjának részleges felújítása termelési értékekben a 37-es állapotot kedvezőbbnek mutatja, mint a munkáslétszám alakulása.

1937-ben a békéscsabai üzemek nagyrészt visszaszerezték korábbi külföldi piacaikat, sőt a Gömbös kormány időszakában bekövetkezett erőteljes politikai és gazdasági orientáció a fasiszta Németország irányában új piaci lehetőségeket is biztosított. Békéscsaba két bérhizlaldája pl. jelentékenyen megnövelte az élősértés kivitelét Ausztria mellett Németországba is. A Hubertus Kőtszövőgyár cikkeit rendszeresen exportálja Angliába és az angol dominiumokba. A malmok közül főleg a nagy kapacitású Rosenthal-malom rendelkezik külföldi piacokkal, nagy mennyiségű lisztet szállít ki Ausztriába, Csehszlovákiába és Hollandiába. A baromfifeldolgozó telep /Schneider Ignác cég/ ezekben az években rendszeresen szállít vágott baromfit Ausztriába, Angliába és Olaszországba.

Ami az ipari dolgozók munka- és bérvizonyait illeti, a 20-as és 30-as évekről megállapíthatjuk, hogy a munkaidő általában 8 és 10 időnymunkánál 10-12 -ra között mozgott és a munkabér sohasem érte el egy munkáscsalád hivatalosan megállapított létminimumát. A 20-as évek elején az infláció sújtotta a dolgozókat. A pénz 1926-os

stabilizációja alkalmat adott a tőkéseknek, hogy minél több helyen és alkalommal megrövidítsék a bér átszámításoknál a munkásokat. A pengő bevezetésekor pl. a Rokka Kőtszövőgyárban a már teljes értékű termelő munkát végző tanoncok órabérét 8 fillérben állapították meg. Egy ifjummunkásnak tehát 3.5 órát kellett dolgoznia 1 kg kenyér áráért.

1937. táján a téglagyári munkások legmagasabb napszámbére 3 pengő, a nő dolgozóké 2.40, a fiataalkorúaké 2 pengő volt napi 10 órai munka után. E bérek a rendkívüli megerőltető munkáért 30.24, illetve 20 filléres órabérnek feleltek meg. A cserépválogatásnál foglalkoztatott nők és gyermekek azonban 12 filléres órabérért végezték munkájukat. Az itt alkalmazott dolgozók tehát egy olcsó cipő árát 8-10 nap alatt keresték meg. Hozzá kell tennünk, hogy mind a téglagyárakban, mind pedig az élelmiszeripar különböző ágaiban az idényjellegű munka nagy keresetkieséssel sújtotta a munkásokat. A rendkívül gyatra egészségügyi ellátás természetesen erre az időre nem volt érvényes, sőt a vállalatok vezetői még a fizetetlen ünnepeken, vagy egy-két napos hiányzás esetén is azonnal kivonták a munkásokat a biztosításból. 17./

A nyomoruságos életfeltételek, a munkanélküliség gyakra ösztönözték a békéscsabai munkásokat is megmozdulásokra, sztrájkokra. E harcokban döntő szerepet játszottak az illegalitásban működő csabai kommunisták.

A második világháború ismét haditermelésbe vonta a legtöbb csabai iparágat is. Különösen az élelmiszeriparnak nőttek meg a feladatai, hiszen az egymást követő kormányok az ország sorsát a hitleri és az olasz fasiszmus háborújához kötve, óriási mennyiségű élelmiszert exportáltak elsősorban Németországba. Különösen a gőzmalmok kapacitását növelték. Valamennyi békéscsabai malom szinte éjjel-nappal őrölt, hogy a magyar fasiszta vezetés kötelezettségeinek segítsen eleget tenni. A textilipar is jelentős háborús megrendeléseket kapott, bár a nyersanyaghiány időnként nehézségeket okozott a termelő munkában.

Egyelőre csak nagyon hiányos adatok állnak rendelkezésre arra

vonatkozóan, hogy milyen mértékű volt az ipari foglalkoztatottság, továbbá, hogy a termelés volumene az egyes iparágakban hogyan növekedett. Mindenesetre becslések alapján hozzávetőlegesen megállapítható, hogy az üzemek munkáslétszáma meghaladta az 1937 évit és ezzel egyben el is érte a Horthy-korszak csúcseredményét. Ez a növekedés azonban nem volt nagyarányú, hiszen a konjunktúra nem érintett valamennyi iparágat.

A háborús szükségletekre történő termelés módot adott a tőkéseknek, hogy "nemzeti érdekekre" való hivatkozással megfelelő ellenszolgáltatás nélkül növeljék a munka intenzitását és a munkaidőt. Ennek tudható be, hogy bár a háború folyamán a munkabérek névleges értéke valamelyest növekedett, a reálbérek a vlóságban csökkentek, hiszen kezdetben lassu, de később egyre gyorsuló inflációs folyamat verte fel az árakat és csökkentette a pénz vásárlóerejét.

A baromfifeldolgozó telepen pl. a legnagyobb fizetések 1941-42-ben sem haladták meg, csak a legritkább esetben a 40 pengőt, de sokan voltak, akiknek a heti keresete alig emelkedett a 10 pengő fölé, holott a munkaidő -szezonn munká lévén- 10-12 órát vett igénybe. A téglagyárakban és a baromfifeldolgozó telepen októbertől ápriliséig csak a dolgozók 5-8 %-a dolgozhatott karbantartóként.^{18./}

A munkabérek alakulására érdemes egybevetni a Horthy-korszak egymás után következő évcsoportjainak átlagos munkabéretét a textilipar különböző szakmaiban:

Órabérek	1923-1926.	1927-1936.	1937-1938.	1942.	1943.
Festői dolgozók	3500-4000 K	30-32	41	45	52 fill.
Kötők, felvetők, fűzők	2500-3000 K	23-25	33-37	39-41	45 "
szabász, varró, vasaló, orsózó	2000-2500 K	18-21	31-33	37-41	41 "
szálazó, adjusztáló	1800-2000 K	16-18	21-23	25-29	33 " 19./

A kimutatásból megállapítható, hogy a bérek alacsony szinten mozogtak és hullámzásuk, illetve emelkedésük a háboru éveiben csupán a névleges értéket, nem pedig a tényleges vásárlóerőt érintette.

Közismert tény, hogy a felaszabadulás előtti Magyarországon az élelmiszerek ára az iparcikkek árához képest alacsony volt. Ennek ellenére 1943-ban egy jól fizetett festődei dolgozónak 1 kg. sertészsir áráért kb. 8 órát kellett dolgoznia. A szálazó, adjusztáló munkásnők óránként nem egészen 2 tojás árát keresték meg.

A békéscsabai ipart és ipari munkásságot ilyen viszonyok között érte a felszabadulás 1944 októberében.

2./ Békéscsaba újjáépítése a felszabadulás után.

A felszabadulás után az újjáépítés igen gazdag, sokrétű, nehéz munkáját Békéscsabán az Építőipari Munkások Termelő- Anyagbeszerző és Értékesítő Szövetkezet végezte és végzi, melyért sok elismerést és dicséretet kapott megérdemelten.

A Szövetkezet 1945. május hó 3-án alakult meg. Működését nehéz körülmények között kezdte meg, mert sem gazdasági alapja, sem felszerelése, sem szerszámja, sem anyaga nem volt. Felszerelését a szövetkezeti tagság úgy biztosította, hogy saját szerszámait, felszerelésüket vitték magukkal és ezzel fogtak hozzá az újjáépítéshez. Az 1944 szeptemberi angol-amerikai bombázás, majd a város felszabadulása utáni hét esetben történt német bombázás az állomás környékét, az erzsébethelyi részeket, s a város központja felé vezető utat erősen megrongálta. Az állomás mellett lévő Vasuti Szállót, s a MÁV lakóházak egy részét a földdel egyenlővé tették, ahol közel 800 ember vesztette életét. A Szövetkezet hozzáfogott az okozott károk helyreállításához s már az 1945-ös évben az akkori viszonyokhoz képest nagyobb munkát is vállaltak, mint pl. a Közraktár lemombázott részének helyreállítását, s a jelenlegi Tatarozó és Építő Vállalat központi irodahelyiségének befejezését. A Békéscsabai Mezőgazdasági Iskola tangazdaságában istállót és sertésólat építettek.

Az Építőmunkások Szövetkezete építette 1945-ben Békéscsaba város felszabadulási emlékművét.

A szövetkezet dolgozói résztvettek a város különböző részein lemombázott házak újjáépítési munkálataiban.

Az első években a Szövetkezet munkáslétszáma mindenkor az elvégzendő munkához igazodott, így volt időszak, amikor 40-45 fővel dolgozott, de már 1948-ban 103 fő volt az állandó tagok létszáma. Az 1948. március 26-án bekövetkezett államosítás után Nemzeti Vállalat lett, s ettől kezdve gyors ütemben nagyobbodott és erősödött. Az eredetileg csak kőműves és asztalos munkák elvégzésére képes vállalat hamarosan kibővült mintegy 40 dolgozóból álló lakatos üzemmel, ácsteleppel, vasbetongyártó teleppel, mázoló,

festő, szigetelő, bádogos és vízvezetékszerelő, stb. részlegekkel.

Békéscsabai felszabadulási emlékmű.

Az 1949 és 1950. évben a vállalat Békés megye legnagyobb vállalata volt, 2.400 munkavállalóval dolgozott az egész Tiszántul területén, Makótól Berettyóújfaluiig. Az építményeket teljes egészében elkészítette úgy, hogy az épület kulcsait a vállalat adta át az építtetőnek. A vállalat tehát generálkivitelező vállalat volt, azonban az 1951. májusában bekövetkezett trösztösítés folytán a fentebb említett ugynevezett vertikális üzemeket a rendelkezések alapján lekapcsolták, s így a vállalatból több önálló vállalat létesült. Ez természetesen magával hozta azt is, hogy a vállalat újból csupán kőműves és ács szakmunkásokkal rendelkezett, s létszáma csökkent.

1951. májusától a vállalat közvetlen felügyeleti szerve a szegedi 65.sz. Építőipari Tröszt és a vállalat új neve: É.M. 65/4. Állami Építőipari Vállalat. 20./

Ha végigtekintünk a vállalati tervteljesítésen és az 1948-ban elért tervteljesítést 100 %-nak vesszük, az ehhez viszonyított termelés évenként a következő képet mutatja:

1948-ban	100 %	1951-ben	1204 %
1949-ben	816 %	1952-ben	1251 %
1950-ben	1196 %	1953-ban	976 %
		1954-ben	694 %

Továbbnézve a vállalati tervteljesítést 1955. évit 100 %-nak véve a termelés %-ban kifejezve a következő:

1955-ben	100 %	1957-ben	135.9 %
1956-ban	103.5 %	1958-ban	215.7 %
		1959-ben	343.6 %

Munkásállomány létszáma évenként az alábbiak szerint alakult az államosítás után: 21./

1948-ban	161 fő	1954-ben	550 fő
1949-ben	1102 "	1955-ben	559 "
1950-ben	1155 "	1956-ban	754 "
1951-ben	998 "	1957-ben	481 "
1952-ben	926 "	1958-ban	683 "
1953-ban	680 "	1959-ben	959 "

A versenymozgalom a következő képet mutatja:

A versenyben dolgozók százaléka az összes létszámhoz viszonyítva:

22./

<u>1951.</u>	<u>1952.</u>	<u>1953.</u>	<u>1954.</u>
78 %	76.7 %	73.2 %	68.5 %

Bár az utóbbi esztendőkből a versenyben lévők százaléka csökkent, de hangsúlyozni kell, hogy a dolgozók a munkautalványok alapján jól értékelhető vállalásokat tettek és jobb minőségi munkát végeztek.

Sztahanovisták száma:	1951-ben	8 fő
	1952-ben	24 "
	1953-ban	43 "

Az ujitómozgalommal elért eredmények:

1951-ben az ujitással megtakarított összeg	39.000.-	Ft
1952-ben " " " "	87.000.-	"
1953-ban " " " "	156.000.-	"
1954-ben " " " "	202.000.-	"

A vállalat 1952-ben a III. negyedévi tervteljesítéssel elérte az "Élűzem" címet, majd a IV. negyedévi tervteljesítés alapján továbbra is megtartotta az "Élűzem" címet és elnyerte a SZOT és a Minisztertanács Vándorzászlajának III. helyezését, illetve elismerő oklevelét.

1955. január 1-én megszűnt a 65.sz. Szegedi Építőipari Tröszt. A békéscsabai vállalathoz a 65/2.sz. orosházi vállalatot és a 65/8.sz. szegedi vállalatnak városunkban lévő asztalos és cementipari üzemét kapcsolták. Az egyesített minisztériumi építőipari vállalat neve: É.M. Békésmegyei Állami Építőipari Vállalat lett.^{23./}

A vállalat fontosabb termelési adatai 1955-59. év végéig a következők:

Saját építőipari termelés 1000 Ft-ban:

1955.	1956.	1957.	1958.	1959.
34.185	35.379	46.462	73.737	117.446.

Építőipari munkások átlagos állományi létszáma:

1955.	1956.	1957.	1958.	1959.
559	754	481	643	959

Összes munkások átlagos állományi létszáma:

<u>1955.</u>	<u>1956.</u>	<u>1957.</u>	<u>1958.</u>	<u>1959.</u>
743	930	625	821	1212

Összes munkások és alkalmazottak átlagos állományi létszáma:

<u>1955.</u>	<u>1956.</u>	<u>1957.</u>	<u>1958.</u>	<u>1959.</u>
1029	1264	834	1003	1438

Építőipari munkások béralapja 1000 Ft-ban:

<u>1955.</u>	<u>1956.</u>	<u>1957.</u>	<u>1958.</u>	<u>1959.</u>
6087	9575	7965	10715	17316

Összes munkások béralapja 1000 Ft-ban:

<u>1955.</u>	<u>1956.</u>	<u>1957.</u>	<u>1958.</u>	<u>1959.</u>
8508	11550	10630	14016	21764

Teljes béralap 1000 Ft-ban:

Építőipari munkások átlagos havi keresete /Ft/

<u>1955.</u>	<u>1956.</u>	<u>1957.</u>	<u>1958.</u>	<u>1959.</u>
907	1058	1380	1389	1505

Egy építőipari munkásra jutó saját építőipari termelés /Ft/

<u>1955.</u>	<u>1956.</u>	<u>1957.</u>	<u>1958.</u>	<u>1959.</u>
61.154	46.922	96.595	114.677	122.467

24./

1944-46-ig a vállalat főleg helyreállítási munkákat végzett, majd ezután az újjáépítés szakasza következett, a város képének megváltoztatása, új üzemek építése, mint pl. a Ruhagyár, a Párt-ház, az Irodaház építése, lakóháztömbök építése és különböző vál-

lalatok bővítése városi vonatkozásban. Fokozatosan kialakult az építés szocialista jellege, s az utóbbi évek beruházásai is a szocialista életforma követelményeit elégíti ki.

Az É.M. Békésmegyei Építőipari Vállalat beruházás folytán központi telepe 1959-60-ban tovább épült s több üzemrészsel bővült. Így az előgyártó csarnok kibővítése, betonelőkészítő, vasszerelő-csarnok, garázs és 250 férőhelyes munkásszállás. 25./

Képek az ujjaépítés során felépült építményekből:

Az ujjaépítés során felépült új Pártház.

A Szabadság-téri új lakóházak üzletekkel.

Az Építőipari Vállalat keretében felépült lakások adatai 1954-től 1958-ig békéscsabai vonatkozásban:

Békéscsabán felépült új lakások:

Év	Átadott új lakások összesen	E b b ő l		
		szobás lakások száma		
		1	2	3 és több
1954.	11	5	6	-
1955.	98	40	52	6
1956.	210	122	82	6
1957.	85	58	27	-
1958.	248	169	79	-
Összesen:	652	394	246	12

e b b ő l

villany	vízvezeték	gáz	fürdőszobás	közp.fűtéses	WC.
f e l s z e r e l t l a k á s o k					
11	-	-	3	-	3
98	54	-	63	-	54
210	122	-	88	-	166
72	38	-	51	-	38
128	-	-	21	-	-
519	214	-	226	-	261

26./

3./ Békéscsaba jelentősebb szocialista üzemének története.

A felszabadulás után nemzetgazdaságunk helyreállításának viszonylagos gyors üteme megteremtette a gazdasági előfeltételeit annak, hogy Békéscsabán is kibontakozhassék a szocialista ipar, melyet már érzékeltettem az újjáépítés keretében az Építőipari Vállalatnál, s a továbbiakban az ipari üzemek kialakulását, szocialista iparrá való kifejlődését kívánom bemutatni.

A stabilizáció, majd az államosítások lehetővé tették, hogy Békéscsaba alföldi gyárvárossá fejlődjék. A Horthy-korszakban a szomszédos Gyula városát erőszakosan fejlesztették Békéscsaba rovására, mivel a Wenkheim és Almássy grófok földbirtokai és kastélyai Gyulán voltak és egyben megyeszékhely az uralkodó osztály önös érdekeitől vezetettve, bár Gyula ipara ennek ellenére sem fejlődött. Békéscsabán a fejlődés viszont nagyobbmértvűnek bizonyult, azonban a nagyipari üzemek száma mégis kevés volt.

Békéscsaba ipari jellegű fejlődésének áttekintése című részben érzékeltettem az ipari munkásság létszámát, mely alig haladta meg a felszabadulás előtti 3 ezret. Ebben az időben a lakosság létszáma 49.374 fő volt, s az iparral foglalkozó lakosság száma, illetve az ipari munkások száma igen csekély. Majdnem kétszerezésére emelkedett az ipari dolgozók száma 1949-ben, amikor is Békéscsaba lakosainak száma 42.263 fő / Békéscsaba várostól kivált Kétsoprony, Telekgerendás és környéke, melyeket a gyulai, ill. a békési járáshoz csatoltak/, s ipari dolgozóinak száma 1949-ben 6.513 fő. Ez a szám 1959-ben 11.170-re emelkedett, ekkor Békéscsaba lakosainak száma 49.488 fő, így Békéscsaba ipari dolgozóinak száma a város lakosságának 22 %-át teszi ki. Békéscsaba város belterülete 1522 ha. ebből lakóterület 1.070 ha. 70.4 % ipari terület 225 ha 14.8 %, ami jelentős. 27./

Munkásosztályunk városunkban számszerűleg hatalmas fejlődésen ment keresztül. Az ellenforradalom óta is Pártunk helyes gazdaságpolitikájának eredményeként a szocialista üzemek felújítására és a beruházásokra fordított összegek állandóan növekedtek.

A szociális és kommunális beruházások összege:

1957-ben	37,883.000.- Ft.
1958-ban	47,885.000.- "
1959-ben	103.231.000.- "

A beruházások összegének jelentős része termelő beruházásokra lett fordítva.

A dolgozók átlagkeresete:

Minisztériumi iparban	1.289.- Ft.
Állami helyi iparban	1.485.- "
Szövetkezeti iparban	1.419.- "
	<hr/>
Szoc.szektorban átl.	1.408.- Ft. 28./

A Horthy-korszak alatt a munkabér a 30-as években pl. a Rokka Kötszövő Rt.-nál átlag órabérben számítva 20 fillér volt, s a Bedó rendszer kiszípolozta a munkásokat. A nehezebb fizikai munkáért még 1938-ban az órabér nem volt több 36-41 filléernél.

Téglagyári munkásként dolgoztam 1938-ban igen jó órabérnek tartottuk a 36 filléres órabért abban az időben a nehéz fizikai munkáért.

Az 1930-ban kiadott "Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia" c. munkában az akkor uralkodó osztály képviselői Békéscsaba ipari fejlődésével kapcsolatosan a következőket jegyzik meg: - " ... Bár Békéscsabán is, miként az országban jelenleg nehéz válsággal kell megküzdeni mind az iparnak, mind a kereskedelemnek, bár különösen a nyomott terményárak és állatárak mellett a gazdaközönség leromlása következtében már-már reménytelennek látják a helyzetet iparosaink és kereskedőink ..." - 29./

Ez a hang, mely igen pesszimista, csendült ki a kapitalistáktól és szekértolóiktól, s nem szólva ipari munkásainkról, akik éhbérért, vagy inségmunkával tengették életüket. A minimális megélhetés sem volt biztosítva 30 évvel ezelőtt.

A Horthy-korszak idején probléma volt az ipari munkásság elhelyezkedése a munkanélküliség folytán és vidékről alig néhány munkás járt be, azok is főképpen a téglagyárba és a baromfifeldolgozó vállalatához néhány hónapos idenymunkára. Jelenleg a környékbeli községekből, Mezőberény, Békés, Csorvás, Gyula, Oroszáza, stb. /utóbbi kettő város/, továbbá Csanádapácáról s a környező tanyavilágból járnak be dolgozni ipari üzemünkbe, ahol is nem fenyegeti most már dolgozóinkat a munkanélküliség réme, sőt néhány vállalatunk szakmunkáshiánnyal küzd.

A felszabadulással eltűntek a vitézek, grófok és bárók, tőkésék és bankárok, kik negyed évszázadon keresztül szipolyozták az üzemek dolgozóit. Békéscsabán mindenütt egy megújodott, átformálódott munkásosztályt, s rohamosan fejlődő szocialista üzemeket találunk. A gyár, a hatalom a munkásosztály kezében van, s beláthatatlan távlatok nyílnak meg Békéscsaba üzemi dolgozói előtt a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi-Munkás-Paraszt Kormány vezetésével. A továbbiakban ezt a fejlődést szeretném érzékeltetni, hogy hogyan és miképpen alakultak ki a modern szocialista nagyüzemek új gépekkel, a legkorszerűbb technológiával, s új, szocialista erkölcsű emberekkel.

Békéscsabai Ruhagyár.

A Ruhagyár épületében eredetileg a békéscsabai "Hubertus Kötött-Szövőárnyagár" működött, melyet 1911-ben Deutsch Vilmos és Deutsch Iván gyulai nagykereskedők alapítottak. Az üzem gépparkját használt, elavult gépekből állították össze, s először a sikkötő, majd a szőnyegszövő gépeket helyezték üzembe. Kezdetben 50-60 fő munkást foglalkoztattak és amikor 2 db lánckötőgépet -ugyancsak használtat- szereztek be, azokhoz Németországból hozattak mestereket.

A kapunyitás után néhány évvel a gyár részvénytársasággá alakult át, de a kapitalista rendszer visszatérő válságai többször csődbe juttatták a termelést, s így lett többek között ez az üzem is az Olasz-Magyar Bank érdekeltsége. A pangás időszakát azonban mindig túlélte a gyár, s a fellendülés periódusában fejlődött,

bővült új gépekkel, új épületekkel. Új üzemszert építettek a szőnyegszövőde számára, amelyben több mint 200 fővel gyártották a híressé vált "torontáli" szőnyeget.

1923-ban épült egy kétemeletes üzemszert, itt helyezték el a harrisnyakötő, lánckötő és motorikus sikkötő gépeket, valamint a fonalraktárt, a második emeletére pedig a konfekció részleg került.

1925-ben bővítették a kézi sikkötődét és itt készítették a finom gyapju, divatos kötöttárukat és kötött kesztyűket.

1939-ben építették fel a cérnázó üzemszert, melynek új, korszerű cérnázó gépein effekt és kézimunka fonalakat gyártottak. A festő gőzellátásának 1942-ben új kazánházat létesítettek, majd 1943-ban a saját villamosenergia ellátás biztosítására egy új gázmotort és generátort építettek be.

1944. november 1-én német bombázók rongálták meg az üzemet. A gyárkéményt találat érte, ezért le kellett dönteni, majd újjáépíteni. A légnyomás az összes ablaktáblákat kitörte, s ennek következtében a munkagépek többsége berozsdásodott. A keletkezett károkat a dolgozók hamarosan helyrehozták, s termelésüket a felszabadító Szovjet Hadsereg szolgálatába állították.

1948. márciusában bekövetkezett államosításkor a dolgozók maguk vették át az üzem vezetését és irányítását, s a több mint 500 munkás megbecsülést szerzett az üzemnek jó munkájával.

Az újjáépített Ruhagyár.

1944. október 6-a Békéscsaba város felszabadulása a Hubertus gyár munkásai számára is meghozta a régen várt szabadságot.

A Szovjet Vörös-Hadsereg kezdeményezésére a dolgozók rendbehozták a háborus károkat és október 11-én megkezdték a termelő munkát.

Nem sokkal ezután megalakult az Üzemi Munkástanács, melynek tagjai között szerepeltek: Pribojszki Máttyás, Máté Máttyásné, Ancsin Fál elvtársak. A Munkástanács vezette a gyárat 1945 tavaszáig az első Üzemi Bizottság megalakulásáig. Ebben az időben a zavaros energiaellátás nehezítette a munkát, s előfordult, hogy transzmissziós kézi meghajtással kellett termelnie a gépeknek.

Az első Üzemi Bizottságnak az időközben visszaszivárgott gyártulajdonosokkal szemben meg kellett védeni a munkások jogait, s az akkori viszonyokhoz képest kedvezményeket harcoltak ki a munkásság számára, melyet mindenkor támogattak az üzemben dolgozó kommunisták. A következő évek munkás ellenőrzés mellett, a kapitalista termelés jegyében folytak egészen az államosításig, mellyel ezt az üzemet is véglegesen a dolgozó nép vette birtokába.

A hároméves terv első időszaka még a tőkés gazdálkodás idejére esett. Az államosítás után kiderült, hogy a vállalatnak sem a gépparkja, sem gyártmányösszetétele nem alkalmas a szocialista ipari termelésre. A sokféle gép és a sokféle gyártmány nem tette lehetővé a gazdaságos nagyipari termelést, ezért kormányzatunk 1949. októberében az üzem megszüntetését rendelte el. Az üzem gépeit az ország különböző kötszövő gyárai között osztották szét a gyárak gépparkjának megfelelően, dolgozói pedig a Békéscsabai Kötöttárugyár üzemében nyertek elhelyezést.

Az első öt éves terv előkészületekor a Magyar Dolgozók Pártja Békéscsabai Városi Bizottsága elhatározta nagyobb kapacitású konfekció üzem létrehozását. Így kezdődött meg 1949. év őszén a volt Hubertus gyár telepén az átalakítási és ráépítési, valamint bővítési munkálat. Az építkezési és szerelési munkákkal egyidőben megkezdték a dolgozók szervezését is, Blahut János, a vállalat első igazgatójának irányításával.

1950. január elején az akkor már Budapesten működő Ruhagyárakba a nagyüzemi konfekcionális munkájának megismerése céljából 16 dolgozó ment tapasztalatszerésre.

1950. február 1-én a jelenlegi I.sz. varroda egyik szalagján ünneplés keretében megindult a termelő munka. Ez azt jelentette, hogy városunkban és megyénkben megkezdte termelését az első ötéves terv első szülötte: a "Békéscsabai Ruhagyár" a már teljes szocialista nagyüzem.

Békéscsabai Ruhagyár épülete.

A Békéscsabai Ruhagyár termelése fényes bizonyítéka annak, az önzetlen segítségnek, amit a Szovjetunió hazánkkal szemben gyakorol, ugyanis a termelőmunkához teljesen új szovjet varrógépeket kaptak az üzem dolgozói. A régi "Hubertus" gyár épülete, amely minden vonatkozásban magán viselte a tőkés gazdálkodás jellegzetességeit, természetesen nem felelhetett meg a szocialista nagyüzemi gazdálkodás céljainak, így tehát a termelő gépeken és az üzemi berendezéseken túl építészeti átalakításra és az Illésházi utcai fronton kétemeletes nagyobbitásra volt szükség, valamint a hiányzó szocialista berendezésekre is. Az üzem átalakításával és bővítésével, a világos, egészséges, megfelelő fűtő és szellőztető berendezésekkel ellátott munkahelyeken kívül megépültek az öltözők és mosdók, a zuhanyozók, az orvosi rendelő, pihenőszoba és az étkezdé. Az üzem beruházásainak keretén belül tehát gondoskodnak

a dolgozókról és bizonyítják azt a tételt, hogy a szocialista építőmunkában legfőbb érték az ember.

A szociális és termelőberendezésekre népgazdaságunk együttesen 6,279.000.- Ft-ot fordított.

Az üzembehelyezéskor mindössze 70 fő dolgozott, de az 1950. év végén a létszám 800 főre emelkedett, majd 1951-ben elérte az 1000 főt. 1954 végére ezren felüli létszámmal Békés megye legnagyobb üzemévé vált.

A Ruhagyár IV.sz.varrodájának szalagja.

A vállalat az elmúlt öt év időszakában termelési tervét a következőképpen teljesítette:

1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
104.8%	100.2 %	100.1 %	101.8 %	102.8 %

A vállalat az első ötéves tervét 1954. december 6-án fejezte be és az év végéig 1.3 %-al túl is teljesítette azt. A Ruhagyár tervfeladata 1950-ben a népgazdaságunkban megnövekedett munkás-

ság munkaruhával való ellátása volt. Ez a feladat a további évek folyamán szükséglet szerint bővült és módosult. 1951-től kezdve különféle munkaruhák és különféle fehérneműk képezték a vállalat termelési feladatát.

Villamos-vágógép a Ruhagyárban.

A vállalat gyártmányainak alakulása:

	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
Fehérnemű:	-	1,110.700	1,580.000	726.600	1,504.200
Munkaruha:	486.200	1,129.200	1,196.600	1,226.500	581.500

A jó minőségű és bő választéku közszükségleti cikkek termelésében a vállalat jól megállta helyét és 1954-ben az I. negyedévi 92.3 % első osztályu áru részarányt az év utolsó negyedére 98.8 %-ra emelte, s így kiérdemelte a fogyasztók elismerését.

A vállalat mennyiségi terveit mindenkor a termelékenységi terv teljesítésével tudta csak biztosítani. A termelékenységi terv teljesítése:

1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
106.9 %	100.8 %	100.1 %	102.4 %	102.9 %

Az egyes évek gyártmányösszetételében munkaigényesség szempontjából lényeges eltérések vannak, ezért a termelékenység növekedését 1950-hez viszonyítani nem lehet, azonban a fentitáblázat igazolja, hogy a termelékenység emelkedett. Ezt az emelkedést a termelés műszaki fejlesztésének és szervezetségének fokozása biztosította, amelyet a vállalat a következő kiemelkedő intézkedések végrehajtásával ért el:

1951-ben valósította meg a vállalat a kétrészes munkaruhák gyártásánál az ugynevezett komplett gyártást, vagyis a zubbonyak és a nadrágok egy folyamatban való gyártását. Ez a műszaki intézkedés és ennek megvalósulása először országos vonatkozásban a Békéscsabai Ruhagyárban történt meg.

1952-ben teljesen áttértek a zártciklusú gyártásra, így a termékek átfutási ideje és a befejezetlen termelés mennyisége nagy mértékben csökkent. Ugyanez tette lehetővé az önálló műhelyszámozás rendszerének bevezetését is.

1953-ban fokozottabb mértékben alkalmazta a vállalat a szovjet munkamódszereket, többek között a Kovaljov féle munkafényképezést, mely nagymértékben csökkentette a veszteségidőket. Ebben az évben valósult meg a dolgozók kezdeményezésére és kivitelezésére a csusztatott szalagrendszerű termelésről a futószalagszerű gyártásra való áttérés az üzem egyik varrodájában.

1954-ben került sor a szovjet többszekciós gyártás bevezetésére és ez is hozzájárult többek között ahhoz, hogy az eredeti tervek változatlanul hagyásával áttérhetett a vállalat a három műszakos termelésről a két műszakos üzemeltetésre. A két műszakra való áttérés a műszaki fejlettség mellett a dolgozókról való fokozott gondoskodást is jelentette.

A ruházati ipar ugynevezett anyagigényes iparág, s ez rányomta bélyegét a vállalat önköltségére is, hiszen az anyagköltség átlag a termelési érték 90%-át teszi ki. Az anyagtakarékosságban a végbeosztás rendszerének bevezetésével ért el a vállalat igen jelentős eredményeket, mert pl. 1952-ben még 6 %-os volt a maradvékképződés, 1954 végére már csak 0.5 %. Így az évek folyamán közel 100.000 m. pamutzövet anyagát takarították meg.

1

2

3

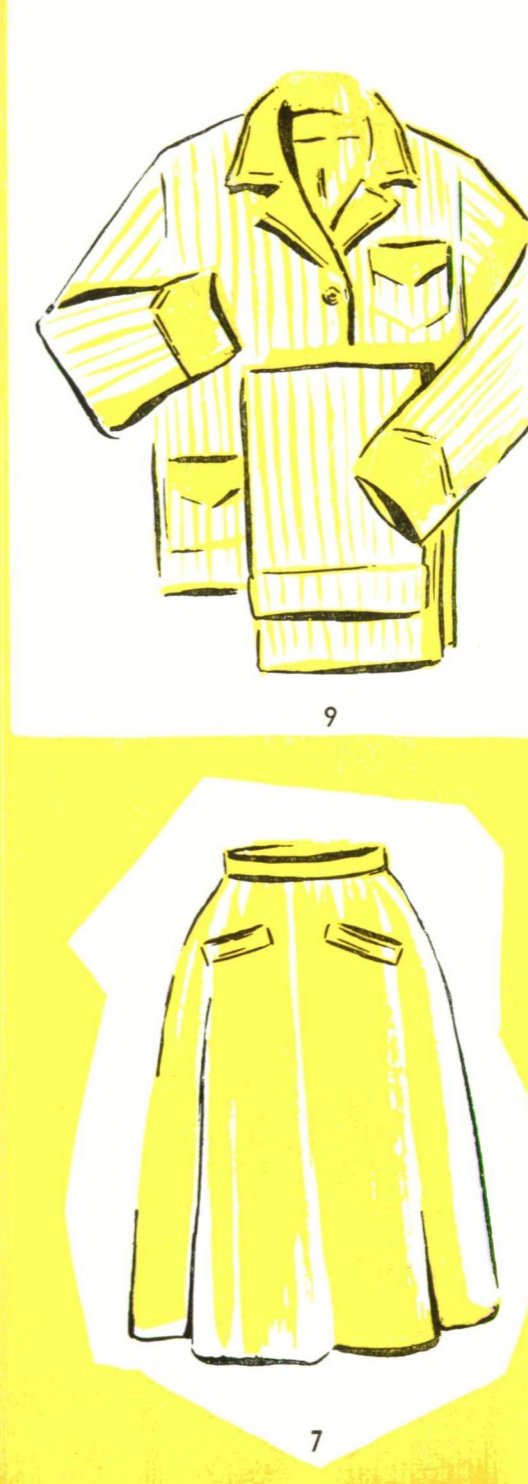
4

5

6

9

7

8

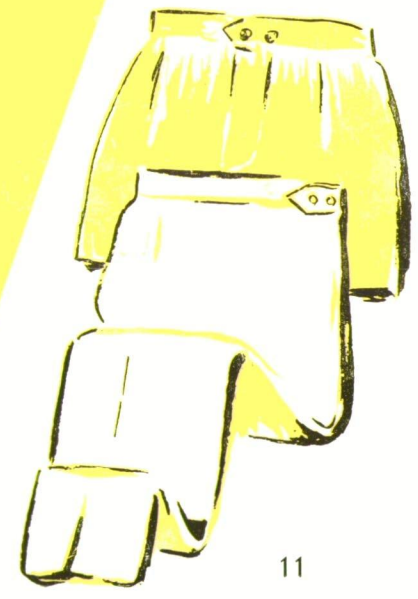
EGY ÉVTIZED

gyártmányai

1. Kétrészes munkaruha
2. Beszkárt (BSZKRT) ingzubony
3. Férfi traktorvezető nadrág
4. Férfi szerelőruha
5. Női munkaköpeny
6. Női szerelőruha
7. MTH leányka szoknya
8. Női pongyola
9. Férfi pizsama
10. Férfi lemberyack (ingzubony)
11. Férfi rövid és hosszú alsó
12. Rejtett villámzárás ing
13. Hosszúujjú sima ing
14. Apacsalléros rövidujjú ing
- 15-16. Kétszebes végiggombos ing
17. Puplín paszpolos pizsama
18. Sálgalléros férfi hálóing
19. Fazonos férfi hálóing
20. Sálgalléros férfi köntös
21. Osztályonfelüli keresztisikos duplakézels ing
22. Sportkézels kétszebes ing (ingköpper)
23. Osztályonfelüli ékbetétes sportkézels ing
24. Apacsalléros, rövidujjú ing (gyűrhetetlen anyagból)
- 25-26. Olaszfazonú rövidujjú ing
27. Fű olaszfazonú ing
28. Fű hálóing
29. Fű apacsalléros ing
30. Béby pizsama

10

11

15

14

12

13

16

14

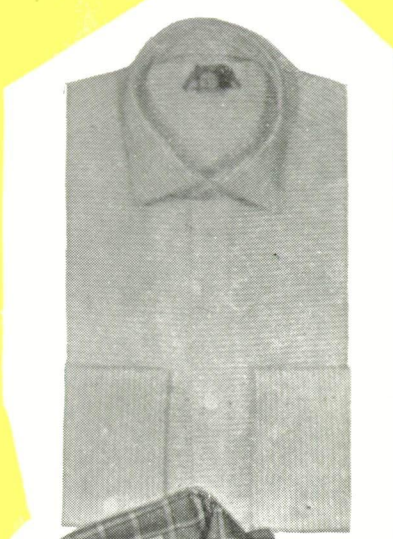

18

17

19

20

21

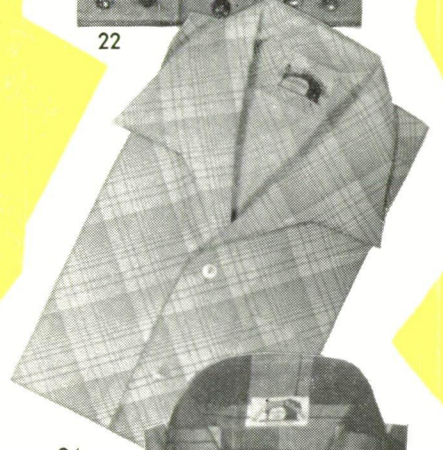
23

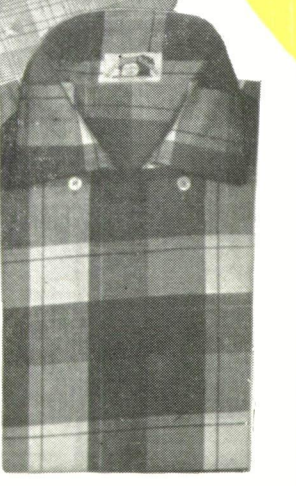
25

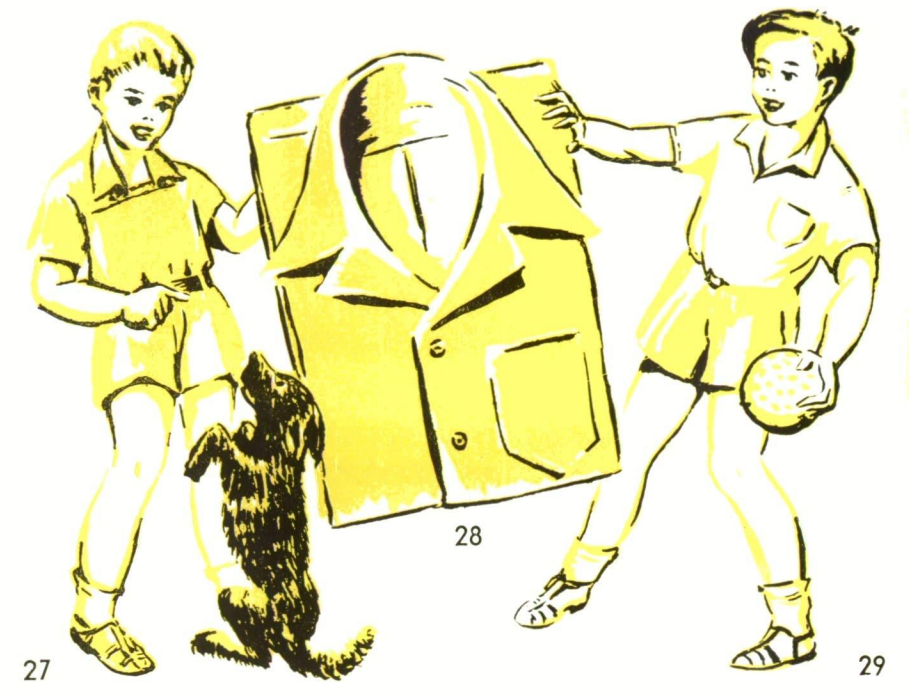
22

24

26

27

28

29

30

A termelést szolgáló és az önköltséget csökkentő intézkedések végrehajtásával érte el a vállalat, hogy az elmúlt öt év időszakában a termelés értékének 5.8 %-át mint akkumulációt bocsátotta a népgazdaság rendelkezésére, s így hozzájárult az elmúlt években a közszükségleti cikkek árleszállításának lehetőségéhez, s ezzel elősegítette a dolgozók életszínvonalának emelését.

A termelési tervek telteljesítése, a minőség javulása és az önköltség csökkenése tette lehetővé, hogy a vállalat jelentős összegeket biztosítson juttatás formájában dolgozói számára, melyeket az alábbi táblázat szemléltetően mutat:

Évszám	Jutalmazás	Jóléti	Sport	Kulturális	Dolgozók segélyezése	Bölcsőde és napköziotthon
k i a d á s o k l o o o f o r i n t b a n						
1950.	18	10	15	15	19	-
1951.	38	54	64	64	36	-
1952.	33	44	51	51	65	124
1953.	66	52	50	56	62	239
1954.	138	97	95	93	52	374
5 év alatt:	293	257	275	279	204	737

Fenti közvetett juttatások együttesen 2,045.000.- Ft-ot tesznek ki. Ami az öt év alatt átlagléttszámot véve alapul, dolgozónként több mint 2.000.- Ft-ot jelent a közvetlen kereseten túlmenően.

A Békéscsabai Ruhagyár öt éves munkájának eredményeiből megállapítható, hogy helyes volt Békéscsabán létrehozni ezt a szocialista nagyüzemet. A Párt állandó iránymutatás, ellenőrzése és gondoskodása tette lehetővé az üzem eredményeit. Már 1950 tavaszán megalakult az üzemi pártszervezet, mely kiépítette aktiva hálózatát, majd az üzemi pártcsoportokat, később alapszervezeteket.

Az üzemi pártszervezet és a kommunista dolgozók állottak mindig a tervek teljesítéséért folytatott harc élére. A versenymozgalom

már az 1950. évben kibontakozott, s a vállalat ez év III. negyedévi eredményei alapján elnyerte az "Élüzem" címet.

Az 1951. és az 1952. évek idején az üzem a változott gyártmányösszetétel, továbbá az akkor még erősen érezhető munkaerővándorlás következtében, bár tervét teljesítette, mégsem tudott a legjobbak közé felzárkózni.

1953-ban, amikor a munkásállomány stabilizálódott és az üzemi Szakszervezeti Bizottság komoly támasza lett a pártszervezetnek és a vállalat vezetőségének, különösképpen a versenyszervezésben, a vállalat újból "Élüzem" lett, majd az 1954. évi III. negyedévi eredmények után harmadszor is kiérdemelte az "Élüzem" címet. Az ötéves terv idején kifejlődött Sztahanovista-mozgalom eredményeként 1954. IV. negyedévében 141 dolgozó tartotta a Sztahanovista szintet 71 oklevéllel kitüntetett Sztahanovistával.

"Kiváló Dolgozó" kitüntetésben részesült 33 dolgozó, A "Könnypipar Kiváló Dolgozója" kitüntetést 17-en nyerték el. Farkasinszky Gyula lakatos művezető pedig mint kiváló ujitó, aki sokszor adott értékes segítséget a Május 1. Termelészövetkezetnek, munkája elismeréseként kormány kitüntetésben részesült, "Munkaérdemérmét" kapott.

A háromszori élüzemség harcosai azok a dolgozók voltak, akik a vállalat megalakításától kezdve megszakítás nélkül lendületesen végzik munkájukat, s e törzsgárda tagjai 400 főt számlál, ami biztosíték a tervek jövőbeni teljesítésére is.

Hazánk felszabadulásának 10. évfordulójára megszervezett verseny nagy lendületet adott az üzem dolgozóinak. A vállalat a legjobb szalagot megvendégelte és jutalomtárgyakat adott a legjobb dolgozóknak. A Varsói VIF tiszteletére indított versenyben az Ifju szalag lett a győztes. Tagjai háromnapos balatoni kiránduláson vettek részt jutalmul, s ebben az évben a Sztahanovisták száma 156 főre emelkedett.

1956 elején az előző évről áthuzódott gyártmányok, s a kemény tél zavarta a termelést, azonban az üzemi pártbizottság újjáavasztásának tiszteletére megszervezett kommunista műszakok meghozták az eredményt. Teljesítették tervüket, sőt a felszabadulás

ünnepére és Május 1-re kibontakozott verseny eredményeként negyedszer is elnyerték az "Élüzem" címet.

Az 1956. októberi ellenforradalmi események következményeként október 27-én a fenyegetések és különböző követelések nyomására a gyár üzemeltetését megszüntették. A hangoskodók követelték az ENSZ csapatok bevonulását, a halottak napjának nemzeti ünneppé való nyilvánítását, valamint azt, hogy a normákat 25 %-al lazítsák. Ilyen körülmények között a novemberi tervet 9.10 %-ra, a decemberit 21.3 %-ra teljesítették. A vállalat becsületese dolgozói helyesen látták, hogy ilyen körülmények között a leghelyesebb az alapbérézés és ezt a módszert elsőként alkalmazták városunkban az iparban. November-december hónapban a gyárnak 4,393.000.- Ft tényleges vesztesége volt. 1957. I. negyedévben még minden vonalon lazaság mutatkozott. A korlátozások miatt február 1-ig kétszer 6 órás műszakban, február 1-től kétszer 8 órás műszakban dolgoztak, s a bért a kormányrendelet értelmében csak a végzett munka arányában fizették ki. A revizionista nézetek /tervre nincs szükség! / lassanként összezsugorodtak és előtérbe került a tervszemlélet. Az üzemben megalakult MSZMP szervezet tagjai elsőként álltak ki a termelés megszilárdítása mellett, s eredményként a termelés, s egyben a dolgozók keresete 12.2%-al növekedett az előző évhez viszonyítva.

1958-ban ötödször lett a vállalat "Élüzem". Ez alkalommal a vállalat 12 dolgozója kapta meg a "Könnyűipar Kiváló Dolgozója" kitüntetést. Ez évben osztott a vállalat először nyereségrészesedést, ami 6 napnak, ill. 6 napi keresetnek felelt meg.

Az anyagellátás nehézségekre ütközött és az ebből adódó sok átállítás erősen visszavetette a termelést. A III-IV. negyedévben beindított vasárnapi műszakok sem tudtak kellő mértékben segíteni ési így az éves tervteljesítés 96.8 %-os volt.

1959-ben a vállalat megbízást kapott osztályon felüli ingek legyártására, s a kongresszusi versenyre 2 millió forintos vállalást tett, melyet 4,300.000.- Ft-ra teljesített. Az 1959. évi népgazdasági tervet már december 23-ára teljesítették.

A Ruhagyár munkáját 1955-1959-ig az alábbi adatok is szemléltetik:

É v	Vállalati teljes termelés		Ipari munkások átlagos létszáma	Ipari munkások és alkalmazottak állományi létszáma /fő/	Teljes béralap loco Ft-ban	Ipari munkások átlagos havi keresete Ft-ban
	változatlan áron /1000 Ft/	1955. évi %-ban				
1955.	197.950	100.0	882	1.095	12.118	870
1956.	144.767	73.1	821	1.029	12.329	940
1957.	177.425	89.6	897	1.096	15.295	1.080
1958.	191.647	96.8	946	1.144	16.552	1.116
1959.	250.501	126.5	1.284	1.511	20.511	1.059 30./

A Békéscsabai Ruhagyár szocialista rendünk létesítménye, az első ötéves terv alkotása. Bölcsődével és napköziotthonnal rendelkezik, mely 114 gyermeknek nyújt elhelyezést. Az üdültetésben résztvevők száma évente 140-150 fő. Az üzemi könyvtár 7.293 kötettel rendelkezik és 353 állandó olvasóval. 141 igazolt sportoló sportol öt szakosztályban. Az üzemi sportkör kezdeményezésére a ruhaiparban elsőnek indították be az üzemi tornát.

Asszaktmunkás utánpótlás biztosítására 231.000.- Ft-os beruházással tanműhelyt építettek, ahol 30 fiatal lány dolgozik. A Ruhagyár fennállása óta nagymértékben fejlődik mind technikai felszerelésben, mind minőségi termelésben. Ezt a fejlődést a szocialista társadalmi rend viszonyai között érthette el. Dolgozói a Békéscsabai Textilipari Technikum esti tagozatán képezik magukat közel negyvenen elméleti és szakmai síkon, hogy megfeleljenek a szocialista iparosítás mind előbbremutató követelményeinek. 31./

Békéscsabai Köztölgár.

A vállalat jogelődje a "Rokka Kötszövgár" mint Rt. 1920. július 23-án megtartott közgyűlésén alakult meg 7.000.000.- korona alap-tökgével. Alapítói: a Magyar Általános Hitel Bank, Magyar Pamutipar, Békéscsabai Takarékpénztár, Réthy Béla gyógyszerész,

Werner Frigyes és Ede tűzifa nagykereskedők, Weisz és Janovitz szövet és bélés nagykereskedők és Tagányi Sándor nagykereskedő, akik egyformán 1-1 millió koronával vettek részt az alakulásban. Az értelmi szerzője az akkori Magyar Pamutipar elnöke, vezérigazgatója Szurday Róbert, kinek tudomására jutott, hogy sok kiseleztezt textilgép van egy szegedi ócskavas kereskedőnél, amit a németek az első világháború végén Romániából zsákmányoltak. Ugyancsak tudomást szerzett arról, hogy Békéscsabán van egy gyár létesítésére alkalmas épülettömb, melyet átalakítással megfelelő üzemmé építhetnek ki.

Megindultak a tárgyalások, az épületet rendbehozták, Szegedről az ócska gépeket átszállították, s a bécsi Félix Léderer céggel megállapodtak a szerelést illetően. A bécsi cég hamarosan kiküldte mérnökét és egy szerelőjét, akik a csabai dolgozókkal együtt hozzáláttak a gépek rendbehozásához, mely 18 hónapot vett igénybe. Ezután indulhatott meg az üzem teljes kapacitással.

Megindulásakor 40 db sikkötő, 4 db körkötő, 50 db körhurkoló és 25 db lánckötőgéppel rendelkeztek, továbbá megfelelő konfekció és festődével, saját áramfejlesztő és gőztermelő berendezéssel.

Első gyártmányok voltak az akkor nagy keresletnek mutatkozó parasztkabátok, mellények, lábszárvédők, trikóárúk, bellinerkendők, vatelin és műselyem sálak és sapkák.

Mivel a kötszővő szakma abban az időben nálunk gyermekcipőben járt, így az első néhány esztendőben német és cseh mestereket szerződtettek, akiknek feladata volt a hozzájuk beosztott dolgozókat megfelelő szakmunkássá képezni. A dolgozók között több érettségivel rendelkező volt. Arra törekedtek, hogy a szakmát jól elsajátítsák. Ez azonban nem volt zökkenőmentes, mert a mesterek féltve őrizték szakmájuk egyes részeinek titkát. Sok esetben az egyes fogásokat, pl. a mintázást, a gépbeállítás munkameneit észrevétlenül kellett "ellopni". A külföldi mesterek foglalkoztatása 1925-26-ben fokozatosan megszűnt, amikor már az üzem dolgozói elsajátították a szakma szükséges ismeretét.

A vállalat fokozatosan fejlesztette gépparkját, emelte munkásszámát, bővítette cikkprofilját. A géppark emelése a létszám

emelését is magával hozta. Az induló 230-as fő időközönként majd kétszeresére emelkedett, s ezen felül átlagban 25-30 főt otthoni munkával /sálrojtozás, combinéhimzés, stb./ is foglalkoztattak.

1939-ben megvették a békéscsabai Excelsior Harisnyagyárat, amikor is gépparkjuk tovább emelkedett. A sokféle gép sokféle termék gyártását tette lehetővé, s ez egyszersmind a választék legszélesebb skáláját jelentette. Az akkori kereskedelmi vezetés megkövetelte, hogy évenként két kollekciónal jelentkezzenek a gyárak, mivel egy-egy kollekción 140-150 darabból állott. Így 250-300 gyártmányt kellett esetenként kimintázni, hogy abból a megfelelőnek talált 140-150-et kiválaszthassák.

A vállalat termelvényeit mindenkor jól el tudta helyezni, erre a célra külön utazó-gárda állott rendelkezésre, akik területre felosztva az országot járták és vették fel a rendeléseket, majd továbbították gyártásra.

A vállalat 1926 végén Budapesten rendezte be központi irodáját. Ettől az időtől kezdve ott folyt az adminisztráció és a kereskedelmi tevékenység, mely sok esetben előnyös volt, tekintettel arra, hogy a nagyfogyasztók zöme Budapesten lakott, s az anyagbeszerzés is könnyebbé válhatott.

1940-ben és 1943-ban új üzemrészek épültek a régi vállalathoz és megépült az iroda-épület is.

A második világháború nem kímélte meg a gyárat. 1944. november 1-én a fasiszta német bombázó repülőgépek, melyek bombatámadást intéztek Békéscsaba város ellen, s ekkor hét találatot kapott a gyártelep is, mely nagy károkat okozott a termelő gépekben. A felszabadult dolgozók dicséretére legyen mondva, a munka nem állt meg egy pillanatra sem. A Szovjet parancsnokság irányításával a termelés tovább folyt. A felszabadulástól kezdve fél éven keresztül a szovjet csapatok részére szállították termelvényeiket.

Több mint egy éven át folyt a gépek rendbehozása és az új helyiségekbe történő felszerelése. Ez idő alatt egyébként is anyag-

hiánnyal küzdöttek, termelésük igen alacsony volt, csak arra volt elegendő, hogy dolgozóikat a "kalóriás munkabérből" jobban tudják kielégíteni, s így az inflációs időkben aránylag éhezés nélkül tudták munkájukat végezni. Az államosítás után eltűntek a vállalat életéből a tőkések és bankárok, akik 28 évig szipolyozták az üzem dolgozóit. A vállalat közvetlen kezelése Békéscsabára tevődött, megszűnt a központi /budapesti/ irányítás. Az összes adminisztrációs munkák és a kereskedelmi tevékenységek a helyszínen folytatódtak, s az első vállalatvezető Leitmann Istvánné volt varrodai dolgozó lett. A vállalat a "Hubertus és Rokka Rt." nevet viselte, majd 1949-ben "Békéscsabai Rokka Kőtszövőgyár Nemzeti Vállalat", később "Békéscsabai Kötöttárugyár"-ra változtatta nevét. 1949. év végén a vállalat igazgatója Kovács Pál elvtárs, a párt régi kipróbált harcosa lett, ki nyolc éven keresztül közmegegyezésre vezette a vállalatot, majd Békéscsaba város tanácselnöke lett, kit a város minden dolgozója nagy szeretettel övez. Az ő működése idején szebbnél szebb eredmények elérésével fejlődött a vállalat 750 dolgozót foglalkoztató nagyüzemmé. Említésre méltó, hogy az évek során igen jó kollektíva kapcsolódott össze a vállalatvezetés, a párt, az Ü.B. és az összes dolgozók között, ami a később ismertető eredmények eléréséhez vezetett.

Eznek a kollektívának köszönhető az is, hogy az 1956. októberi ellenforradalmi események során semmiféle káros kilengés nem volt tapasztalható az üzemben.

Ha a termelést nézzük, s összehasonlítjuk az 1949 évi 262 tonnáról 1957 évben 644.7 tonnára ugrott, a darabárutermelést nézve 1,082.000 darabról 4,159.000 darabra emelkedett, s ha mindezeket összehasonlítjuk az 1938 előtti időkkel, érzékelhetjük a fejlődést, mert pl. 1929-ben 105 tonna, 1935-ben 183 tonna, 1940-ben 226 tonna termelést értek el, holott minden akkori gépparkjuk erősen üzemeltetve volt.

A munkáslétszám alakulása is érzékelteti a fejlődést műszaki téren, mert amíg a termelés mennyisége majdnem két és félszeresére emelkedett, addig a munkáslétszám mindössze 44 %-al szaporodott.

Meg kell említeni, hogy az utóbbi években nagyobb súlyt helyeznek

a szakmunkás utánpótlásra, s évenként 20-25 ipari tanulót szerződtetnek. Régi dolgozók nagy része a Békéscsabai Textilipari Technikum esti tagozatán folytatja tanulmányait.

A Kötöttárugyár fő épületének egy része.

A bérek alakulása hiven tükrözi vissza a jólét emelkedését, mert amíg a létszám 44 %-al, addig a bér 243 %-al emelkedett, s összehasonlítva az 1930-1934-es idővel, amikor a munkaidő 10-12 óra volt, az átlag órabér pedig 20 fillér, s a fizetett munkaszüneti nap nem volt, s ha egy munkást rajtekaptak cigarettázáson a "bedós-hajcsárok" "amerikázásért" 5 pengőre büntették, ami közel egy heti fizetését jelentette a dolgozónak. Ez a múlt a régi dolgozóknak már csak rossz emléke maradt.

A géppark felújítására a Szovjetuniótól több új és korszerű gépet kapott a vállalat, mely megkönnyítette a munkafolyamatot és emelte a termelékenységet.

Az elmúlt 15 év fejlődése látszik az egész üzemben, s az üzem dolgozóin és kialakult egy teljesen modern, szocialista nagyüzem új gépekkel, s a legkorszerűbb technikával kialakulóban van az új

szocialista erkölcsű munkástípus. 32./

A Kötöttárugyár Szovjetuniótól kapott orszózója.

A Kötöttárugyár termelési eredményeit, a munkáslétszám alakulását, a munkások átlagkeresetét az alábbi táblázaton érzékelhetjük:

A Kötöttárugyár termelési eredményei:

É v	Vállalati teljes termelés		Ipari munkások Átlagos állományi létszáma	Ipari munkások és alkalmazottak Átlagos állományi létszáma	Teljes beralap /1000 Ft/	Ipari munkások átlagos havi keresete
	Változatlan áron /1000 Ft/	1955. év %-ban				
1955.	42.132	100.0	584	741	8.633	913
1956.	34.035	80.8	593	749	9.229	975
1957.	38.813	92.1	638	791	10.872	1.097
1958.	45.491	108.-	657	804	11.968	1.186
1959.	52.834	125.4	716	866	13.297	1.243

Pamutzszövő Ipari Vállalat Békéscsabai Gyára.

A gyár alapításának ideje 1907. Eredetileg selyemfonódnak épült, amely 1916-ig működött, amikor hadikorházzá alakították át. 1919-ben a román megszállás alatt a román hatóságok parancsára leszerelték és a gépeket kazánnal együtt Romániába szállították. 1921-ben a Selyemfonóák Haszonbérlete Rt. az államtól az épületet szövőgyár részére kibérelte. 1921-ben alig néhány géppel indult meg az üzem. 1922-ben közel száz géppel dolgozott a szövőde a főépület emeleti termében. 1923 januárjában az alsó teremben is megindult a termelés. 1924-ben felépítették a Békési-ut felőli III. szövőde épületének 2/3-ad részét, ahová 95 db. szövőgépet helyeztek el. Még ebben az évben a már meglévő festődét korszerűsítették, s ugyanakkor 2 db. bolyhozó gépet is beállítottak a flanelárak bolyhozására. Ugyancsak ebben az évben építették a körgát felőli oldalon a raktár egy részét, a jelenlegi árutisztító és kikészítő épületét. 1925-ben kibővítették a mai nagyságára a Békési-ut felőli III. szövőtermet, ahová csak 1926-ban helyeztek el újabb 48 szövőgépet. 1931-ben a Soroksári Textilipari Rt. vette meg az üzemet, s ettől az időtől kezdve megszűnt a finomárak gyártása. A bolyhozót, valamint a festődét leszerelték és Soroksárra szállították. 1939-ben a III. szövőteremben elhelyezett szövőgépeket automata-cséveváltó készülékkel szerelték fel. 1944-ben anyagiány miatt a III. szövődét leállították.

Békéscsabai Pamutzszövő Vállalat egy része.

1945-ben a felszabadulás után fokozatosan egy műszakról kettőre, majd három műszakra tért át az üzem. 1945-1948-ig szovjet bér munkát vállaltak, majd később is szovjet és nyugeti exportra gyártottak.

1948-ban az államosítás után Békéscsabai Pamutszövő nevet vett fel a vállalat, s ettől az időtől kezdve az üzem rohamos fejlődésnek indult. 1949-ben felépült az új kazánház, beépített stabil kazánnal. Még ebben az évben a gyár egy villaépületet bérelt ki napköziotthon céljára, ahol később, 1950-ben a bölcsődét is elhelyezte. Üzemi konyha is létesült, továbbá női és férfi fürdőöltöző. Az alsó és felső terem szövődéiben Jakobiner nedvesítőt szereltek fel, ami a téli hónapokban nem csak nedvesítés, hanem fűtés céljára is szolgál. Ez azonban nem volt korszerű és 1951-ben 11 db. légnedvesítő berendezést, majd 1952-ben a III.szövődében 3 db klíma-berendezést szereltek fel és helyeztek üzembe. 1949-től kezdve fokozatosan az elhanyagolt műhelyeket kibővítették és szerszámgépekkel szerelték fel, melyhez külön hegesztőműhely kapcsolódik. 1950-ben szárazkikészítőt, nedvesítő - csiszoló és hajtó gépeket kaptak, majd később a kikészítőt leépítették s átadták az Óbudai Kikészítő Gyárnak.

1952-ben jött létre az üzemi tűzoltóság megfelelő felszereléssel, valamint a fonalraktár bővítésére új raktárépület épült, s hasonlóképpen a segédanyagraktárt is kibővítették.

Megalakult a MEO és megfelelő fonal és szövetvizsgáló műszerekkel látták el. Az üzemmenet biztosítása érdekében új motorok és transzformátorok beállítása vált szükségessé és felépítették az új, korszerű transzformátor-házat is.

1953-ban a felső terem 92 gépét egyes motormeghajtásra szerelték át. A rossz világítás szükségessé tette annak modernizálását és még ugyanabban az évben fénycső világításra tértek át. Az üzem a dolgozók egészségvédelmének biztosítása érdekében korszerűen felszerelt orvosi rendelőt rendezett be, majd sportpályát és pedig kézilabda és röplabda kispályát bocsátottak a dolgozók rendelkezésére.

1953-ban további bővítést végeztek, a gépeken újítottak, hogy azok jobb kihasználását, termelékenységét növeljék. Az üzem rossz vízellátásához sikerült egy ártézivizet adó kut furásával segíteniök, mely percenként 25 liter vizet ad. Ennek folytatásaképpen 1954-ben az üzem teljes vízhalózatának korszerűsítése is megtörtént egy 15 m³ viktárolómedence felépítésével.

1955-ben a teherforgalom könnyebb és zavartalanabb lebonyolítása végett a raktárak előtt egészen a tűzoltószertárig betonutat építettek, s ugyanebben az évben az üzemet téglakerítéssel vették körül. Az üzemmenet biztosítása érdekében egy tartalék kazán beállítását hajtották végre 1956-ban.

1957. IV. negyedévében újból kapott az üzem egy száraz-kikészítőt. Ugyancsak ebben a negyedévben alakították át a III.szövdét egy motoros meghajtásra, s ezzel az elavult transmissió meghajtás a III. szövdéből teljesen eltűnt.

Az államosítás után az Alföldi Pamutipar Igazgatóság, mint közvetlen felügyeleti szerv hatáskörébe tartozott, később a vállalat a Pamutszövdőipari Tröszt, majd 1954. szeptemberében a Pamutszövdőipari Vállalat telephelyévé vált.

A vállalat fejlődését legszembetűnőbben a létszám és termelési adatok alakulásán keresztül vizsgálhatjuk meg. 1945 előtt a III. szövéde egy műszakban, míg a I. és II. szövéde két műszakban dolgozott. 1945 után az üzem fokozatosan fejlődött, s már 1948-ban az állományi létszám 425 fő, 1954-ben 579 fő, 1959-ben 613 fő a teljes állományi létszám.

A vállalat eredményes munkáját bizonyítja, hogy az 1952. év első háromnegyed évében "Élűzem" volt.

1956 és 1957 év csonka év volt, s az ellenforradalom éreztette hatását a termelésben, de nagyobb visszaesés nem következett be.^{34./}

A vállalatra vonatkozó termelési adatok, valamint a munkáslétszám alakulása tükröződik 1955-től 1959-ig bezárólag a tuloldalon feltüntetett táblázatban:

É v	Vállalati teljes termelés		Ipari munkások átlagos állományi létszáma /fő/	Ipari munkások és alkal- mazottak állományi létszáma /fő/	Teljes béralap /1000 Ft/	Ipari munkások átlagos havi ke- resete
	változat- lan áron /1000 Ft/	1955.év %-ában				
1955.	35.669	100.0	458	563	6.318	884
1956.	27.700	77.7	454	551	6.568	931
1957.	34.376	96.4	517	617	8.621	1.097
1958.	39.137	109.7	504	605	8.970	1.154
1959.	42.251	118.5	514	613	9.172	1.177

35./

Békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyár.

Hazánk iparának fejlesztése és a mezőgazdaság gépesítésének következtében országosan mutatkozó szerszámhiány leküzdése céljából Népgazdasági Tanács 1951. május 10. napján kelt 166/8/1951.sz. határozatával Á/1 típusú vállalatként "Békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyár" elnevezéssel alapította ezt az üzemet. Ebben az időben sok fontos szerszámot kellett külföldről behozni, ennél fogva fenti határozat az üzem profilját menetfurók, menetmetszők, dörzsárak, marók, csigafurók és egyéb fémgörögcsoló szerszámokban állapította meg.

A vállalat elhelyezését az O.T. a Mezőmegyeri-ut mellett jelölte ki és a gyár megépítéséhez szükséges előmunkálatokat még 1951. nyarán megkezdték. Az építendő gyár dolgozóinak zömét ki kellett képezni, -hiszen akkor még nagy vasipari szakmunkás hiány volt,- ezért a Vandhádi-uton lévő volt régi vágóhidon átképzős tanműhelyt létesítettek. Az új átképzős üzembe örömmel mentek a város és a környező helyek dolgozói. A gyár 1951. június 5-ével kezdte meg működését és december 15-én már 95 átképzős /57 férfi, 38 nő/ tette le a vasipari szakmunkás vizsgát. A műszaki szakkéadereket a

Kohó- és Gépipari Minisztérium helyezte át az új vállalatához más gépipari gyárakból.

Az előtervektől eltérőleg a Vandhádi ut 1. sz. alatt létesített átképzős tanműhely vette át az alapítandó gyár feladatainak elvégzését, s mint a létesítendő üzem "előüzeme" kezdte meg működését. A gépeknek a volt vágóhidon való elhelyezése nem felelt meg minden tekintetben a követelményeknek, mégis 1951. október hó 1-vel megkezdődött a termelés annak ellenére, hogy a forgácsoló szerszámok készregyártásához szükséges edzőberendezés nem állt rendelkezésre és azt csak 1952. II. negyedévében valósult meg. Ebben az időben az edzési műveleteket a Budapesti Forgácsolóban végezték.

Az előüzem munkájának megkezdésekor csak néhány régi gép érkezett más gyáraktól, ahol azok feleslegesek voltak, használhatósági állapotuk is igen csekély volt. Az üzem, hogy legalább részben megfelelhessen a követelményeknek, s a kiszabott feladatokat végre tudja hajtani, feltétlenül szükséges volt az épületek átalakítása, felújítása, új helyiségek építése. Az építőmunkák 1953-ban fejeződtek be.

A Forgácsoló Szerszámgépgyár bejárati része.

Az üzemeltetéshez szükséges külföldi célgépek beszerzése megtörtént. Az edzőműhely 1952. II. negyedévében megkezdte működését.

A hazai gyárakban előállított szerszámgépek 1952-ben, a különleges célt szolgáló szerszámgépek 1953-ban, a takarékszerszámok gyártásához szükséges speciális import gépek 1954-ben érkeztek meg, s folyamatban van a precíziós öntéshez szükséges laboratórium felszerelése is.

Kormányunk a beruházásokban eszközölt rendelkezéseivel a Mezőmgyeri-uton történt építkezést megszüntette és az előüzemnek teljes értékű üzemmé való kifejlesztését írta elő.

Az üzem termelési tervét 1951-ben 119 %-ra, 1952-ben 119.1 %-ra, 1953-ban 108 %-ra teljesítette. A gyár 1953. IV. negyedében élüzem lett, s a műszaki tervezés továbbfejlesztésével és új technológiai eljárások bevezetésével a kiváló eredményeket tartani tudták úgy, hogy egymás után három ízben érték el az élüzem címet, ezzel a Minisztertanács és a SZOT vándorzászlaját kapták meg elismerésül.

A Forgácsoló Szerszámgyár I.sz.modern terme.

Az átképzős tanműhely 120 fővel indult meg, 95 szakmunkás átképzőssel, a többi műszaki és adminisztratív dolgozó, kiket magának az üzemnek kellett kinevelni, mivel sem a megyében, sem a környéken nagyobb vasüzem nem volt, ahonnan a munkaerőt részben biz-

tosítani lehetett volna. Az átképzős tanfolyam után továbbképző művezetői, diszpécser, MEO-s tanfolyamokat szerveztek, ahol kiképezték a szükséges műszaki szakkádereket.

Iparunknak, így a Békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyárnak is alapvető és központi feladata a termelés állandó növekedésének biztosítása. Végső fokon ez jelenti az általános életszínvonal emelkedését, ez az útja a szocializmus és a kommunizmus felépítésének. A termelés alakulásának elemzése a további emelkedést elősegítő tényezők feltárása csak úgy valósítható meg, ha figyelemmel kísérjük azokat a jelenségeket, amelyek a termelés alakulására hatással vannak. A vállalat vezetősége állandóan elemezte a dolgozók munkatermelékenységét, mégpedig elsősorban a legjobb és a leggyengébb eredményeket. Az élenjárók munkamódszereit népszerűsítették, a lemaradóknak segítséget nyújtottak. Az ujitási mozgalom kiszélesítésével új technológiai eljárásokat, ésszerűsítéseket vezettek be. A munka jó megszervezésével és a napi munkaidő jó kihasználásával elérte a vállalat, hogy a termelési érték állandóan emelkedett.

Az elért eredmények mozgató rugója a Párt, annak segítségével jól megszervezett munkaversenyek voltak. Az üzemi háromszög a munkaverseny mozgalomnak helyes irányt adott, megteremtette mindazokat az előfeltételeket, amelyek a felajánlások teljesítéséhez szükségesek voltak. A szocialista munkaversennyel kapcsolatos tudnivalókat röpgyűléseken, termelési értekezleteken részletesen megtárgyalták. Ezeken a gyűléseken újabb és újabb vállalások születtek, illetve a fizikai dolgozók vállalásait a műszaki és adminisztratív dolgozók vállalásaival összehangolták, "komplex brigádok" alakultak.

A dolgozók kiváló munkáját igazolja a háromszor elnyert "Elüzem" cím, melyhez méltón kapcsolódik az adminisztratívok kiemelkedő teljesítménye, így pl. a minisztériumi főkönyvelőségek munkaversenyében 1953-ban a második, 1954-ben pedig az első helyet harcolták ki. A vállalatnak 38 fizikai munkás okleveles Sztahanovistája, 9 műszaki dolgozó szintén okleveles sztahanovista lett,

ezenkívül 22 fizikai és 6 műszaki "Kiváló Dolgozója" van az üzemnek.

A Forgácsoló Szerszámgyár a hazai szükséglet ellátása mellett Törökország és Egyiptom is vásárolja értékes szerszámgépeit. 36./

A gyár fontosabb termelési adatait a következő kimutatás foglalja össze személtetően:

É v	Vállalati teljes termelés		Ipari munkások átlagos létszáma	Ipari munkások és alkal- mazottak állományi /fő/	Teljes béralap /1000 Ft/	Ipari munkások átlagos havi ke- resete Ft-ban
	változat- lan áron /1000 Ft/	1955. év %-ában				
1955.	9.435	100.0	195	273	3.821	1.066
1956.	6.968	73.9	191	272	3.996	1.107
1957.	8.926	94.6	186	253	4.169	1.307
1958.	10.484	111.1	185	248	4.452	1.390
1959.	16.467	174.5	218	283	5.081	1.419

37./

Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalat.

A vállalat rövid történetét két részben ismertetem, az első részben a felszabadulásig, a második részben a vállalat fejlődését szocialista vállalattá való átalakulásáig.

I.

1923. őszén Kiskunhalasról Békéscsabára jött és itt telepedett le Blum Lajos és felesége Schneider Ilona. Kiskunhalason ugyan- is jólmenő üzletnek bizonyult a baromfi és tojás felvásárlása és annak továbbértékesítése. Békés megye területe ilyen szempontból teljesen kiadknázatlanul hevert, igen jó üzletnek ígérkezett az ország ezen területe. Blum Lajos és felesége a Vasut utcán /mai Sztálin ut/ béreltek egy górért csirke raktárnak, valamint az ott lévő hátsó épületet az esetleges elvégzendő munkák részére.

Elkezdték tevékenységüket. Saját tőkéjüket baromfi és tojás felvásárlásra fordították. Vettek egy pár lovat és egy stráfkocsit és azzal járták a környező falvakat, tanyákat. A felvásárolt baromfit délután és este 2-3 asszony megkopasztotta, a becsomagolt árut Kiskunhalasra továbbították. Ugyanezt tették a tojással is, azt is testvér telepüknek, Kiskunhalasnak adták át.

1924. Őszére az első bérelt helyiség kevésnek bizonyult, kibérelték a Szigligeti utca 2.sz. alatti házat és oda költöztek át. Az egy stráfkocsi most már kevésnek bizonyult, ezzel nem tudták lebonyolítani a felvásárlást, ezért bérfuvarosokat vettek igénybe a környékbéli felvásárlásra. Itt építettek egy kis jéggyárat, ez azonban nem biztosította a csomagoláshoz szükséges jeget, s a hiányzó mennyiséget a Werner cégtől és Orosházáról pótolták. Ekkor a feldolgozást már 40-50 főnyi személyzet végezte és a piaci felvásárlásokon 5-6 személy dolgozott a tulajdonosokon kívül. A sovány árut élve továbbították, a kövér árut kosarakban, jegelve, de még mindig Kiskunhalasra.

1926-ban már a Szigligeti utcai telep is kevés lett, ekkor megvásárolták Békéscsaba vasuton tuli részén, az úgynevezett "Jamina" városrészben egy Belanka nevű tulajdonostól az ott lévő majolika gyárat, mely fekvésénél fogva alkalmasnak látszott a további terjeszkedésre. Itt a régi épületeket lebontották, elkezdték az építkezéseket Bányai nevezetű mérnökkel. Legelőször felépült egy 3 vagonos hűtőház 1928 tavaszán. A hűtőház két teremből állt jéggyárral és egy kis kompresszorral. Az épület felső részén két teremben hizlaldát állítottak fel. Az új cég neve: Schneider Ignác Utócai /Schneider Ignác ugyanis Blum Lajos apósa, feleségének Schneider Ilona apja, aki Kiskunhalason folytatott hasonló tőkés tevékenységet, s előzőleg ide küldték az árukat, s az itt létrehozott cégnél is bizonyos tőke befektetése volt "utódainál".

Ettől az időtől kezdve már az export nem Kiskunhalasról meg, hanem Békéscsabáról is, mert már megfelelő tárolóhelyek vannak. Itt rakják vagonba az árut Anglia, Németország, Ausztria, Svájc, Olaszország és egyéb külföldi államok felé. Az új cég neve lassan ismertté válik külföldön. A külföldi cégekkel komoly kereskedelmi kapcsolatokat létesítenek és vezérképviselétük lesz Londonban.

Majdnem minden országban van bizományosuk, akik az árut külföldön átveszik és elhelyezik. Az élő árut személyesen kísérik a vállalat emberei Olaszországba, Csehszlovákiába, Spanyolországba és Németországba is. Az exportra nem alkalmas árut Budapesten helyezik el.

1931-ben újabb telket vásárolnak és hizlaldákat is építenek a lakástól az Orosházi-utig terjedő részben, ősszel megkezdik a hizlalást is. Ebben az időben már két teherautót is vásárolnak. A dolgozó létszám előbb 150 főre, majd 500-700 főre szaporodik, természetesen a tavaszi és őszi szezonmunkák alatt. A hizlaldák felépítése után az emeleti hűtőház termei felszabadulnak, az is tárolásra szolgál. A tulajdonos további teherautókat vásárol és a személygépkocsi is rendelkezésükre áll.

1933-ban tovább bővítik a hűtőházat, felépítik a malmot, a garatot, az istállókat, az asztalosműhelyt és az osztályozó szint is. 1934-ben az addig víz alatt álló részt feltöltik, s ide górért és gabona magtárt építenek és a volt Bányai féle telek felőli részen további hizlalda épül. A górékat egy év után áthelyezik a jelenlegi napköziotthon udvarába.

A vállalat vezetéséhez ekkor segítséget kapnak a tulajdonosok Lázár István és Goldberg István tőkések személyében, akik rokonságban voltak a tulajdonosokkal.

A hűtőház építése tovább folytatódik 1934-ben és 1936-ban fejeződik be. Nyolc hűtőkamarával bővítették, beszereztek két nagy ammóniákos hűtőkompresszort és egy gőzkazánt, amelyet a hizlalásra szént eleség főzéséhez használtak. 1934-35-ben elkészült az iparvágány, ennek segítségével a rakodás most már a telepen belül történik, valamint megépítették a vízvezetékét is. Ugyancsak 1934-ben áthelyezték a hizlaldát és helyébe tojásraktárt, tollüzemet építettek, majd szintén ebben az évben felépítették a víztornyot is. A munkáslétszám idénymunka alatt elérte az 1000 főt is, mely szükséges is volt, tekintve, hogy a felvásárlás nagy mennyiségben folyt és a kopasztás még kézzel történt.

A békéscsabai baromfi jó híre külföldön is elismertté vált. A frissen csomagolt, jelgelt áru, amelyet vagy vagonban, vagy teherutón éjjel is szállítottak és reggel már a bécsi piacokon került értékesítésre.

Igy fejlődött a telep 1938-ig, amikor is az akkori politikai irányzat értelmében /zsidókérdés, faji üldözés/ a tulajdonosoktól a "Hangya" vette át a telepet, s a vállalat új címe "Schneider Ignác utódai Hangya bérletében" lett.

A Hangya csupán megbizottakat tartott a vállalatnál, majd 1945-ig telepvezetőt rendelt ki. A vállalat kereskedelmi kapcsolatai ebben az időben nem olyan jók, mint a Schneider cég kapcsolatai. Külföldön kevesebb árut tudnak most elhelyezni és az élő-áru szállításáról csaknem teljesen le is mond a Hangya. Külföldön új piacokat kell keresnie, s a piacok főleg nyugat felé alakulnak ki. /Ausztria, Németország, Olaszország/. A vállalatnak főleg tárolásra kell berendezkednie, mert árumennyisége az előző időszakhoz viszonyítva nem csökken. 1938-39-ben a vállalat újabb tevékenységgel kísérletezik, gyümölcs pulpozással /tartósított gyümölcspép/, valamint zöldsézelékek /zöldpaprika, zöldbab/ felvásárlásával, ezzel is törekedvén arra, hogy a vállalat idényszerűségét megszüntesse.

A háboru alatt a parasztoktól beszolgáltattott, vagy rekvirált baromfikat dolgozták fel, raktározták és a vállalat a háboru alatt mint hadiüzem működött.

II.

1944-ben a felszabadulás után a vállalat Szovjet felügyelet alatt kezdi meg működését és folytatja addig, míg a régi tulajdonosok vissza nem kerülnek és meg nem kapják a vállalatot.

A visszakerült tőkések-látva, hogy a piacokon nem lehet elhelyezni csak versenyképes árukat, tudva, hogy külföldön a technika fejlődése következtében ez az ipar is erősen gépesítve van-gépesíteni kezdik a feldolgozást. Az USA-ból hozatnak kopasztó gépeket. Békéscsabára két kisebb típusu, Kiskunhalasra nagyobb típusu kopasztó gépet. A gyors fagyasztás biztosítása érdekében

Svájc-ból gyorsfagyasztó gépeket szereznek be, így a feldolgozás korszerűsítésével már gyorshűtött árut tudnak biztosítani a világpiacon. A külföldi érdekeltségek most már újból biztosítva vannak. Az új gépekkel, az új feldolgozási technikával dolgoztak egészen az államosításig.

A tőkés gazdálkodás idején a vállalat profilja: baromfi, tojás, vad és gyümölcs felvásárlása, feldolgozása és értékesítése mind a belföldi, mind a külföldi piacokon. Ezenkívül toll feldolgozással és értékesítéssel is foglalkoztak. A felszabadulás előtt semmiféle szociális gondoskodásban nem volt részük a telep dolgozóinak. Ha a tőkés érdeke úgy kívánta, a munkásoknak 16-18 órát kellett dolgozniuk. A felszabadulás után a tőkés csak az Üzemi Bizottság kemény harca után enyhített a dolgozók sanyaru helyzetén; felállították a kollektív konyhát és a napköziotthont, valamint a Gyár-utcai kulturotthont.

1948. március 27-én államosították a vállalatot, s megváltozott a helyzet. A vállalat a dolgozók kezébe került. Ettől az időtől kezdve a baromfi-ipar forradalmi változásokon ment keresztül. Folyamatos gépesítéssel és a már meglévő csirke kopasztó gép tökéletesítésével állandóan növelték a vállalat kapacitását és a termelékenységet.

Az államosítás óta a vállalat több szervezésen ment keresztül. Közvetlenül az államosítás után "Schneider Ignác Utócai" államosított vállalat néven működött, majd 1950. szeptember 30-ig "Baromfiértékesítő Nemzeti Vállalat" néven. A további szervezés folytán a "Tiszántúli Baromfiipari Egyesülés" középfoku irányító szerv alá volt rendelve, s ekkor a vállalat kezeléséből kikerült a begyűjtés és azt az Egyesülés a begyűjtési kirendeltségek révén végezte. 1952. április 1-től önálló elszámolási egység lett a vállalat és ugyanilyen önálló elszámolási egység lett a "Baromfi, Tojás Begyűjtő Vállalat", valamint a "Baromfi, Tojás Célfuvarozási Vállalat" is. A közvetlen irányító szerv mind a három vállalat részére az Élelmiszeripari Minisztérium lett.

A vállalat a felszabadulás után fokozatosan emelte termelését.

1946 évet 100 %-nak véve a termelés az alábbiak szerint alakult:

1946-ban	100 %	1950-ben	307 %
1947-ben	106 %	1951-ben	220 %
1948-ban	141 %	1952-ben	326 %
1949-ben	245 %	1953-ban	141 %
		1954-ben	300 %

Miután a vállalat a mezőgazdaságtól kapja nyersanyagát, évi tervteljesítését erősen befolyásolja a mezőgazdasági termelés. Így magyarázható, hogy az 1950. évi rossz termés miatt 1951-ben, az 1952. évi rossz termés miatt 1953-ban lényegesen csökkent a vállalat termelése.

Az üzem kinagasló eredményt ért el és nagy arányban fejlődött a termelékenység vonalán. Az egy fizikai órára eső termelés értékmutató teljesítése a következő volt, 1946. évet 100 %-nak véve:

1946-ban	100 %	1950-ben	274.9 %
1947-ben	110.8 %	1951-ben	328.1 %
1948-ban	168.8 %	1952-ben	411.9 %
1949-ben	187.5 %	1953-ban	257.3 %
		1954-ben	348.5 %

A termelés és a termelékenység ugrásszerű emelkedésének a fokozott gépesítés az eredménye. Amíg a tőkés idejében csak a csirkét és a tyukot kopasztották géppel - azt is csak a felszabadulás után - addig az államosítás óta minden baromfi fajta kopasztása gépi segítséggel történik.

Megváltoztatták és termelékenyebbé tették a tojás feldolgozását is. Ujtitással változtatták az igen nehéz és sok selejttel járó kövér bafomfi kopasztásán. Az ujtitás lényege az, hogy a libát és a kacsát kopasztás előtt 2-3 percig gőzölik, így a tollazata megglazul és könnyen kopaszthatóvá válik. Ezzel a módszerrel csaknem kétszeresére nőtt a kövér-áru feldolgozásának termelékenysége.

Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalat főbejárata.

A vállalat gőzös kopasztó terme.

Az ujitási mozgalomban is szép eredményeket értek el. 1950-54-ig 530 db. ujitási javaslatot terjesztettek be a dolgozók. Ezek közül több országos jelentőségű ujitás is szerepel, mint pl. a kövér áru kopasztás előtti gőzölése, a tojás szalagszerű feldolgozása, a sovány kopasztó gép tökéletesítése, a léda garnitúrákon végrehajtott ujitások, stb. Ha az ujitások bevezetését csak a Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalatra vonatkoztatjuk, alkalmazásukkal 1950. évtől kezdve a következő eredményeket érte el a vállalat:

1950-ben	313.366.- Ft.
1951-ben	100.912.- "
1952-ben	483.550.- "
1953-ban	979.886.- "
1954-ben	71.110.- "

A felszabadulás után lényeges beruházásokkal növelték a vállalat kapacitását, a dolgozók szociális és kulturális ellátottságát.

1949-ben 765 ezer Ft beruházási költséggel megépítette a vállalat a modern, tágas, világos, csempézett libakopasztót. Kijavították a hűtőház parafázását és így növelték a fagyasztási és tárolási kapacitást. Felszerelték a vállalat laboratóriumát és új hűtőgépekkel szerelték be.

1950-ben 55 ezer Ft-ot fordítottak gépi beruházásra, s ugyancsak 55 ezer Ft-ot az épületek javítására.

1951-ben 174 ezer Ft beruházási költséggel új hűtőgépet szereztek be, s megvalósították a gőzös kövér baromfi kopasztását.

1952-ben 977 ezer Ft beruházást fordítottak az elektrifikálásra, új előhűtő építésére és a sovány kopasztóterem bővítésére.

1953-ban 1,394 ezer Ft értékben kompresszorokat és kollektív ebédlőfelszerelést szereztek be, valamint orvosi rendelőt létesítettek.

1954-ben 301 ezer Ft-ért korszerű kulturtermet, 296 ezer Ft-ért

öltözőhelyiséget és fürdőt építettek, 566 ezer Ft-ért korszerűsítették a konyhát, 126 Ft-ot munkavédelmi beruházásra fordítottak.

A hatalmas összegű beruházások és az itt folyó munka a Békéscsabai Baromfifeldolgozó vállalatot korszerű nagyüzemmé tették.

1957-ben felépítették a bafomfihulladék eredményes felhasználása érdekében az 1500 férőhelyes moslékos sertéshizlaldát az államtól kapott 60 kh szántóterületen. Itt csirke előnevelésre alkalmas telepet létesítettek, hogy ezzel is biztosítsák az alapanyagbázis egy részét.

A dolgozók egészségvédelme érdekében új fürdőket, modern zuhanyóhó helyiségeket rendeztek be, valamint felépítették a városban is elismert ebédlőhelyiségüket, melynek konyháját 4 holdon fekvő konyhakertészetük látja el. A dolgozók kulturális igényeinek kielégítésére a volt Bányai féle épület mellett felépítették kulturotthonukat szinpaddal, könyvtárteremmel, zeneteremmel, billiárdteremmel és egyéb szórakozási helyekkel.

Az államosítás után a vállalat életében több átszervezés volt, a vásárlási tevékenységet az ipartól leválasztották, majd újra visszaadták. 1957. júliusától kezdve eredeti tevékenységi körét folytatja, amely az évek tapasztalata alapján is a leghelyesebbnek bizonyult: a felvásárlás és a feldolgozás együttesen.

A két tevékenység egymással szorosan összefügg, szétagolni és egymástól elválasztani nem lehet. Külön-külön az önköltség jelentős emelkedését eredményezte. A vállalat neve: "Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalat" .

A felvásárlást jelenleg 16 teherautóval végzik Békés megye négy járásában és Hajdu-Bihar megye négy járásában. Minőségi árukat, melyeket a vállalat mint export cikket szállít, a világ minden táján ismerik.

Az állategészségügyi helyzet biztosítása érdekében állandó állatorvossal és állatorvosi szaksegéddel rendelkeznek. Az üzemi hygi-

énia érdekében dolgozói a legtisztább, világos, hófehérre csempézett, jól szellőzött helyiségekben, fehér köpenyekben dolgoznak, s munkakörülményeik összehasonlíthatatlanul jobbak, mint a régi, a tőkés idejében rendelkezésükre álló helyiségekben volt.

A vállalat kétszeres "Élüzem" s dolgozóinak 10-15 %-a élmunkás, kiváló dolgozó. 38./

A vállalat főbb termelési adatai a következők:

É v	Vállalati teljes termelés		Ipari munkások	Ipari munkások és alkal- mazottak	Teljes bér- alap /1000 Ft/	Ipari munká- sok át- lagos havi kerese- te Ft.
	változat- lan áron /1000 Ft/	1955.év %-ában				
1955.	77.143	100.0	268	349	4.039	909
1956.	65.627	85.1	265	339	4.298	998
1957.	58.224	75.5	197	301	4.664	1.216
1958.	78.036	101.2	234	376	6.000	1.207
1959.	94.967	123.5	246	333	5.211	1.252

39./

Megjegyzendő, hogy az itt feltüntetett munkások létszáma az átlagos állományi létszámot tükrözi, mivel már előzőleg kitértem arra, hogy tavasszal és ősszel a szezonmunkák és szállítások idején a munkáslétszám eléri, sőt túlhaladja az 1000 főt is. Továbbá a munkáslétszám csökkenésének magyarázata, hogy a legkülönbözőbb korszerű gépeket szereztek be az utóbbi 10 év folyamán és így nagy munkaerő szabadult fel, s az üzem teljesítménye is sokkal nagyobb lett.

Békéscsabai Sertéstenyésztő és Hizlaló Vállalat.

A vállalat elődje a Békéscsabai Sertéshizlaló és Husipari Rt. volt, melyet még 1911-ben az első világháború előtt alapítottak, alapítója a Békésmegyei Általános Takarékpénztár Rt. Ennek a telepe képezi a mai legnagyobb üzemegységet és erre támaszkodva épült fel a többi üzemegység, mely a környékbéli volt hizlaldákat egyesítette.

A telep a második világháború és az ezt követő idők rongálásaitól mentesült, s Békéscsaba felszabadulása után a Szovjet Hadsereg vette kezelésbe és üzemeltette. A Szovjet Hadsereg a telep 1945. júniusában adta vissza a volt tulajdonosoknak. Ekkor a telep fele részén a Baktokémiai Szérumtermelő Szövetkezet működött, amely később beleolvadt a Phylaxia Állami Oltóanyagtermelő Intézetbe. A telep másik felén már a felszabadulás után 4.000 db. sertést hizlaltak.

1945. év folyamán a szérumtermelő telep a hizlalda egyharmad részére szorult vissza és a hizlalás 16.000 db-ra emelkedett. A dolgozók érdekeit az Üzemi Bizottság képviselte a tulajdonosokkal, a tőkésekkel szemben. Ebben az időben a szociális létesítmények nem feleltek meg a kívánalmaknak, az étkező egészen primitív volt /köves, földes, kis ablaku helyiség, kecskelábu, leterítetlen, piszkos asztalok/ és egyéb juttatásokból is csak annyit kaptak a dolgozók, amennyit a szó legszorosabb értelmében maguknak kiverekedtek.

A termelési eredmények alacsony szinten mozogtak. A takarmánértékesítés tengeri darára átszámítva 18-19 % között váltakozott. Építkezések és beruházások nem voltak.

1946. év folyamán a termelés mennyisége változatlan. A tőkésék a pénzromlás adta lehetőségeket kihasználták /hus, zsír, szalonna, csabai kolbász, stb./ Mindezekben az infláció időszakában mindent lehetett szerezni. Egy nagy emeletes, jelenleg is meglévő

vágóhid és húsfeldolgozó épületet építettek. A forint megteremtéséig a dolgozók teljesen értéktelen pengőket kaptak / kilószámra/ és a vállalat a dolgozók erélyes fellépésére adott önköltségi áron hetenként 2 kg. zsiradékot és sertéshúst a dolgozóknak. Ez a juttatás magasan felülmulta az egyéb pénzkeresetet, ami egymagában is mutatja azt, hogy milyen alacsony volt a fizetés vásárlóértéke.

A vállalatot 1948. március 28-án államosították, s a Földművelésügyi Minisztérium Husipari Igazgatóságának felügyelete alá került, így működött egészen 1948. december 1-ig, amikor is az üzemet a budapesti székhellyel bíró KULBART vette át, amely hozzácsatolta a jelenleg II.számu, akkoriban romokban lévő telepet is.

Ettől az időponttól kezdve emelkedett a termelés és a hizlalás mind belföldi szükségletre, mind exportra, mind szérumtermelésre. Időközben az eléggé elhanyagolt telep, valamint a hozzácsatolt II.számu telep újjáépítése is megindult. A dolgozók részére zuhanyozó, konyha, ebédlő épült. A kollektív szerződésben biztosították a védőruházat és egyéb juttatásokat, amiket a dolgozók maradtalanul megkaptak. Kulturális csoport alakult énekkarral, színjátszó csoporttal, sport szakosztállyal.

A központi irányítás nehézségei fokozatosan jelentkeztek, ezért kormányzatunk az országos vállalatot vidéki székhellyel bíró több nemzeti vállalatra szervezte át. Így alakult meg 1950.július 1-én a Békéscsabai Sertéshizlalo Nemzeti Vállalat két békéscsabai teleppel, mezőturi, tótkomlósi, kiszombori és kecskeméti, valamint gyulai telepekkel. Mivel a vidéki telepek csupán kisebb férőhellyel rendelkeztek, s azoknak üzemeltetése a gazdaságosság rovására ment, célszerű felhasználásra átadták az Állatforgalmi Vállalatnak. A békéscsabai II.sz. telepen nagyarányu építkezések történtek egy millió forintos beruházással, aminek következtében a telep sertésbefogadóképessége is 10.000 db-ra emelkedett. A bérezésben áttértek a teljesítmény rendszerre /ráhizlalás, elhullás/, így a dolgozók közvetlenül érdekeltek lettek a termelésben. A vállalat vezetését és műszaki irányítását fiatal, új szakképzett ká-

derek vették át.

1952. év első felében fejezték be a békéscsabai II.sz. telepen az új konyha, ebédlő, fürdő és munkásszállás építését. A hizlalás, amely már teljesen iparszerű jelleget öltött, újabb követelményeket támasztott a vállalat elé, a süldőszükséglet fedezésére biztos bázist kellett létesíteni. Ennek következtében a Begyűjtési Minisztérium 1952. július hó 1-vel a Békéscsabai Sertéshizlaló Nemzeti Vállalatot és a Hussertéstermelő Nemzeti Vállalatot összeolvasztotta és tagosítás révén 2.284 kh szántóföldhöz juttatta és így megvetette alapját annak, hogy a sertéshizlalási üzemág süldőszükségletét 50 %-ban sajátmaga lássa el. A két vállalat összeolvadása biztosította a fejlődés gyorsabb ütemét és az 1952. évben a vállalat a követelményeknek 100 %-osan eleget tudott tenni.

A Sertéshizlaló Vállalat főbejárati része.

Az 1953-as évben a fejlődés megkívánta mintegy 3000000.- Ft értékben, hogy a telepek termelési adottságait beruházásokkal fejlesszék. A békéscsabai I.sz. telepen mélyfurású kutat, a II.sz. telepen víztornyot, a gyomai telepen mélyfurású kutat és süldőszállásokat, s a gyomai és orosházi telepeken fiaztató szállásokat és munkásszállásokat építettek.

Az 1953. év termelési és szociális beruházásai jótékonyan éreztették hatásukat és a termelékenység, az elért termelési eredmények kapcsán a vállalat elnyerte a Minisztérium és a SZOT vándorzászlaját és az "Élüzem" II. helyezését.

1953. őszén további nagyarányú fejlődést mutat a vállalat, ugyanis hozzácsatolták a Szöllőspusztai Állami Gazdaság Ravasz tanyai telepét, valamint a Zsadányi Állami Gazdaságot teljes egészében, majd a vállalat felügyeleti hatáskörébe vonták^a Ficséri Állami Gazdaságot. A kezdeti nehézségek után sikerült az átvett gazdaságokat a vállalat ügyrendjébe beépíteni úgy, hogy az 1954-es évben már mint egységes, szervezett vállalat működhetett. Az állami gazdaságok, illetve azok telepeinek hozzácsatolásával a vállalat földterülete 5.560 kh-ra nőtt, ugyanakkor természetesen a sertésállomány is emelkedett.

Békéscsabai Sertéshizláló egy részének látképe.

1954-ben a termelés elősegítésére a felettes hatóság az Élelmiszeripari Minisztérium 5,300 ezer forint beruházási keretet adott, amelyből nagyarányú szociális és munkavédelmi beruházásokat létesítettek, többek között Gyomán, Ravasz-tanyán, Zsadányban, s a Békéscsabai II.sz. telepen munkásszállásokat. Békéscsabán 3 db. kettőszobás lakást, magtárakat, üzemikonyhát, a gyomai és orosházi telepeken pedig víztornyot építettek.

A mezőgazdaság fejlesztésére központi gépjavitóműhelyt, gépszineket, valamint kisvasutat létesítettek. A zsadányi telepet bekötő-
uttal kapcsolták be a közúti forgalomba. E komoly beruházások, va-
lamint az 1953. évi jó eredmények alapul szolgáltak az 1954. évi
tervteljesítéshez. A vállalat 1954-ben a Minisztérium élnjéről
vállalataihoz tartozott, az ország 26 vállalata közül az első
három helyezést érte el.

Ha visszapillantunk az elmúlt időszakra, megállapíthatjuk, hogy a
Békéscsabai Sertéstenyésztő és Hízlató Vállalat 1944-től hatalmas
fejlődésen ment keresztül, amit nem lehet elképzelni a Párt és a
Kormány segítségével nélkül. 1944-1948-ig, amíg a tőkés kezében
volt a termelés, a szociális gondoskodás, a műszaki fejlesztés
szinte egyhelyben topogott, s így a termelés sem növekedett. A
fordulat éve a vállalat életében is komoly változást hozott és el-
indította a szocialista fejlődés útján, minek következtében 1954-
ben már Békés megye nagyüzemei közé sorolható, hus és zsír ter-
melésével nagyban hozzájárul a dolgozók életszínvonalának emelé-
séhez.

A vállalat fontosabb eredményeit és termelési adatait az alábbi
táblázat tükrözi:

	1956.	1957.	1958.
Hizóba állított sertések száma:	19.259	34.223	33.605
Az államnak átadott sertések " :	31.174	29.868	27.855
Réhizlalt súly / q /	19.320	20.373	21.713
Egy állat egy napi súlygyarapo- dása /kg/	0.42	0.41	0.41
Takarmányértékesítési %:.....	26.-	27.3	28.7
1 kg. réhizlalt súly önktsége /Ft/	7.71	9.89	13.14

1959. január hó 1-él a Minisztertanács határozata folytán, mint
önálló vállalat felszámolt, s a mezőgazdasági részlegek a Föld-
művelésügyi Minisztériumhoz tartozó állami gazdaságokhoz olvad-
tak be, míg a békéscsabai üzemegységek az Élelmezésügyi Miniszté-
riumhoz tartozó Országos Sertéshízlató Vállalat-ba olvadtak be
budapesti központtal, s a békéscsabai üzemegységek, mint telephe-
lyek tartoznak hozzájuk. 40./

Békéscsabai István Malom.

A Békéscsabai István Malom történetét felszabadulás előtti és felszabadulás utáni időszakra bontva ismertetem:

I.

Az 1850-es években, amikor Csabán még csak kenyérlisztet lehetett kapni, a kalács és tésztaütéshez szükséges finom lisztet az aszszonyoknak kellett a kenyérlisztből kiszitálni - s bár a község területén abban az időben mintegy 60 száraz és szélmalom volt - a tanács egy szitáló szerkezettel is ellátott gőzmalom létesítését határozta el. Erről a képviselőtestületi jegyzőkönyvekben a következők olvashatók:

" miután a bölcs tanács az ajánlatot 1850. február 3-án a vállalat nagyszerűsége és fontosságához képest méltó higgadsággal megvitatta, amennyiben annak hova előbbi létesítését a város java, s érdeke multhatatlanul megkivánja a jelen voltak nagy többsége által egész készséggel elfogadta". " Kijelentetvén, hogy a kötendő szerződés által netalán sérelmet szenvedő malmosok aránylagos kármentesítése eleve is biztosítottnak kijelentetik. és tiz évig nem engedélyez a város másnak új malmot építeni, de 10 %-nál több vámot nem szedhet, és két év alatt tartozik a malmot szitával felszerelni, hogy "mont" lisztet is tudjon készíteni".- 41./

A malom építésére az ajánlatot egy hamburgi születésű Pain Antal nevű gépész adta, aki a gőzmalom négy köre 1853-ban felépítette. Ez az évszám fogadható el a jelenlegi üzem helyén felépült Első Békéscsabai Gőzmalom alapítási évének, amiről az egykoru tanácsi jegyzőkönyvek és Haán Lajos: Csaba története c. kézírásos művének Chronológiája is tanuskodik.

A négy köves gőzmalom kis gépháza az utcára nézett, s a fekvő gőzgép tolattyu rudja ugyancsak az egykoru feljegyzés szerint " egy üvegajtó nyílásán kibökdösődött az utcára, s mellette a gőz is ki-ki csapdosott". 42./

1860-ban a malmot Epstein Lipót, Simon, Móric és Lajos veszik meg, majd rövid üzemeltetés után 1865-ben a városnak ajánlják fel megvételre. Miután a város az 1866-os rendkívüli aszályos esztendő miatt a vételbe nem ment bele, a malmot Deutsch Bernát pesti kereskedő veszi meg.

1872-ben Epstein Lajos özvegyével a malmot Rosenthal Márton gyulai szappanos és gyertyaöntő mester veszi át, aki a szappangyárat is áthozta Csabára, de azzal csakhamar felhagyott és inkább a malmot fejlesztette. Az egyébként visszaöntéses malom működéséről az Aradi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése azt írja, hogy 1893-ban 9.638 t. lisztet adott el. Az Iparkamara 1895. évi jelentése szerint 180.000 q búzát őrlött meg a malom és örleményeiből mintegy 25.000 q finom lisztet Angliába és Franciaországba szállított, a többit Ausztriában és belföldön adta el.

Ebben az időben az Első Békéscsabai Gőzmalom a Pécskai Gőzmalom után vidéki viszonylatban az ország második malma volt. 43./

A visszaöntéses malom 1912-ig az akkori viszonyoknak megfelelően modern, félig automatikus, öt vagonos malommá fejlődött. Örleményeinek szállítása az 1901-ben Csabán megépült és 1905-ben a malom telepére is bevezetett gazdasági vasuton történik. 1913-ban a malom kapacitását több mint kétszeresével felemelik és egy 12 vagonos, teljesen új, automatikus malmot építenek a régi malom kibővítésével. A bővítés után a malom cége az 1914. július 6-i alakuló közgyűlésen Első Békéscsabai Gőzmalom Rosenthal Márton cégről Első Békéscsabai Gőzmalom, Rosenthal Márton Rt. alakult át. A felépült új malmot 1915. március havában a koptatóban jelentkezett lisztpor robbanás következtében tűzvész pusztítja el. A majdnem két hétig tartó tűzvészben a malom gépeinek tulnyomó része megsemmisült, vagy megrongálódott, főfalainak egy része beomlott. A malom újjáépítése még abban az évben megkezdődött és december hónapra elkészült egy négy vagonos, hadiörlésre beren-

dezett kis malom. A Részvénytársaság a 15 vagonos malom és a 250 vagonos siló építését 1916-ban fejezi be.

Az 1907-ben beszerelt 650 LE-s Erste Brünnner Triplex gőzgép a 15 vagonos malom meghajtására nem volt elegendő, így a tüzkár miatt amugy is javítandó erőgép fordulatszámra 100-ra lett felemelve, ami által a lóerő 800-ra emelkedett.

A felemelt kapacitás miatt súlyosbodott a malom gabona és őrlemény szállítási problémája is. A keskeny nyomtávu vasuton alkalmazott zsámolyos megoldással a gabona és az őrlemények csak egy kis része volt szállítható, nagyobb része még mindég szekérfuvarral, a 1901-ben, majd 1911-ben vásárolt és a környéken még abban az időben ritkaság-számba menő 2 db teherautóval szállítják az állomásra az őrleményeket. A szállítási nehézségek enyhítésére egy - a malmot és a békéscsabai vasutállomást összekötő normál nyomtávu iparvágány építése csak 1920-ban fejeződik be. 1921-ben a vasuti kocsi lóval való vontatásának kiküszöbölésére a Részvénytársaság egy motoros vontatót és egy gőzmozdonyt szerz be.

1925. évben a malom tárolási kapacitása egy vasbetoncellás, 200 vagonos, valamint egy 150 vagonos befogadóképességű palmaszlopos, illetve gombafödémes modern hajópadlós lisztraktárral bővült. Azt, amit eddig a konjunkturális lehetőségek biztosítottak, a malom tőkés urai a minél nagyobb profit elérése érdekében, teljesen kihasználták. Tudták, hogy a túlméretezett magyar malomipar miatt és a nagy malom érdekeltségek között folyó versengésből csak úgy kerülhetnek ki győztesen, ha a konjunkturális lehetőségeket teljesen kiaknázva, üzemüket állandóan bővítik, az exportlehetőségeket minél jobban kihasználják. Ehhez járult az európa-szerte közismert magyar malomipar jó hírneve, s így a malom külföldi vevői között ott találjuk a Skandináv államokat, Angliát, Franciaországot, Ausztriát, Csehszlovákiát, Olaszországot, sőt Algíriát és Egyiptomot is. A malom termelése -bár őrleményeinek nagy részét külföldön értékesítette-a külföldi piacoktól függően

állandóan ingadozott. E miatt az egyébként három műszakos üzemet sokszor hosszú hónapokra leállították. Ilyenkor a dolgozók nagyrészt elbocsátották és a tartalékseregként munkanélkülivé vált dolgozók csak akkor kerülhettek vissza csökkentett bér mellett, ha ezt az üzem tőkéseinek érdeke megkívánta.

A malom molnársága elvesztett filléreit csak hosszú és keserves bérharcok árán tudta átmenetileg visszaszerezni és a folyamat megint előlről kezdődött, a malmot ismét leállították, a dolgozókat, de különösen a bérharcban kitűnt dolgozókat elbocsátották, vagy legjobb esetben Békéscsabáról a miskolci, vagy debreceni telepre helyezték át. Amikor egy ilyen bérharcot megfélemlítésekkel a Részvénytársaságnak sikerült letörnie, Rostás Andor a Részvénytársaság egyik cégvezetője a fillérjeiket követelő dolgozókat a központnak küldött jelentésében "kommunista söpredéknek" nevezte. 1938-ban a malom dolgozói önképzőkör létesítése céljából a telepen kívül, egy erre a célra alkalmas helyiséget akartak bérelni, s ehhez a budapesti központ támogatását kérték. A cégvezető a kérelmet ugyan továbbította a központ felé, de saját véleményeként közölte, hogy a telepen kívüli önképzőkör létesítését a maga részéről nem javasolja, mert így a munkásság esetleges "mozgolódását" nem figyelheti meg, de egyébként is a malom tót dolgozóinak "kultura helyett pálinka kell".

1938-tól a malom teljesen a háborus termelésre tért át és most már örleményeit majdnem kizárólagosan csak a fasiszta Németországba, vagy a csatlós államokba szállította. A háborus termelés megkövetelte a malom kapacitásának felemelését és a 15 vagonos buza-malom mellé egy 2 - 2.5 vagonos - később kukorica őrlésre átszerelt - rozsmalmot építettek.

Az 1925-1944. év közötti időben, tehát majdnem 20 éven keresztül a malom fejlesztése érdekében az előzőekben említett és kizárólagosan csak háborus célokat szolgáló 2.5 vagonos kapacitás bővítésén kívül semmi sem történt. A malom tulajdonképpeni fejlődése, műszaki színvonalának emelése csak a felszabadulás után következett be.

II.

A hazánkat felszabadító Szovjet Hadsereg Békéscsabáról 1944. október 6-án üzte ki a fasiszta megszállókat és csatlósait. Az üzemért kisebb sérülések helyreállítása után, két nap múlva a malom a felszabadított területek éhező népének és az előrenyomuló Szovjet Hadsereg kenyérrel való ellátásának biztosítása érdekében megkezdte üzemeltetését.

1946. év tavaszán a szovjet parancsnokság a malmot a dolgozóknak adja át. Az elmenekült tőkésék újból akcióba lépnek és megpróbálják elvesztett pozíciójuk visszaszerzését és a malom termelésének saját érdeküknek megfelelő irányítását. A Szakszervezeti Bizottság a Magyar Kommunista Párt vezetésével minden mesterkedést sikeresen visszaver mindaddig, amíg a 3500/1948.sz. kormányrendelettel az üzem élére vállalatvezetőt rendel ki.

Most már az államosítással megnyílt az üzem fejlődésének lehetősége és mindjárt az államosítást követő évben, vagyis 1949-ben az üzem 750.000.- Ft-ot fordított beruházásokra és gépeinek korszerűsítésére. Ebből az összegből átépítették az egyik kazánt korszerű, láncrostélyos kazánra.

A felszabadulást követő idő termelését az államosításig még mindig a tőkés termelés jellemzi, viszont 1949-ben a termelés mennyisége háromszorososan haladja meg az államosítás előtti termelés mennyiségét.

1950-ben több új géppel gyarapszik az üzem, s átépítésre kerül a meglazult gépalap. A III. negyedév kivételével, amikor a malom folyamatosan őrlött, a termelés három műszakban folyt. Ebben az esztendőben négy ízben került az épület homlokzatára az "Élüzem" kitüntetés.

1951-ben három műszakos üzemelés mellett a termelés tovább emelkedik és az I. negyedévi eredmények alapján a malom ismét Élüzem lett. Sor került a több esztendeje nem javított telepi kőburkolat

teljes átépítésére, illetve átrakására és több, főleg energetikai műszerek beszerzésére.

Békéscsabai István Malom.

1952-ben több mint 1 millió forint beruházási és felújítási keretből az őrlőüzem több gépének, főleg tirórok és daragépek kicserélésén kívül megépült a folyamatos üzemeltetéshez feltétlenül szükséges második kazán. Közel 100 ezer forintos költséggel új női és férfi fürdőt és öltözőt kap a vállalat.

Különös, hogy az 1953. évben a malom - amikor még senki sem tudta és nem is sejtette, hogy ezen a helyen, ahol most is áll az üzem, 100 évvel ezelőtt lett üzembehelyezve és mintha csak meg akarta volna ünnepelni a centenáriumi esztendő - éppen fennállásának 100. évében éri el a legnagyobb, évi 6.000 vagonos termelést. Ez a nagyszerű üzem az ország második malma, minden külsőségek nélkül ünnepelt. Ebben az évben 1/4 millió forinttal bővült a vállalat gépparkja.

1954. év ismét fordulópont az üzem életében. Közel 1 millió forintos beruházási és felújítási keretből sok elavult gép kerül kicserélésre korszerű gépekkel, az ország egyetlen puffasztó -

üzemének kapacitása - az export igények kielégítése miatt - kétszeresére emelkedett, s az eddig kézzel végzett kazánfűtés, illetve szénbehányás nehéz fizikai munkájának kiküszöbölésére futómacska beiktatásával automatizálva lett.

A tömegszervezetek elhelyezésére, az üzem kulturális igényeinek kielégítésére melegedő és várakozó helyiségekkel felépült az új bejárati épület. A diszpécser szolgálat - az egyes üzemszervezetek közötti érintkezések megkönnyítésére a posta egy 50 állomásos automata telefonközpontot szerelt be és ezzel az üzem minden része és helyisége telefonösszeköttetést kapott. A termelés csak 1.3 %-al maradt el az előző évi csúcstermeléstől, ami a karbantartási idő előző évéhez viszonyított meghosszabbítása miatt következett be. Az energiafelhasználásnál az erőtelep az ország széntüzelésű malmai közül a legjobb fajlagos energiafelhasználást mondhatja magáénak. A III. és a IV. negyedévben teljesítve az üzemi szinteket, a II. félévi eredmények alapján a vállalat elnyeri a Minisztertanács és a SZOT vándorzásdíját. A malom műszaki helyzete az évek óta egy hónapra lerövidített karbantartási idő következtében nem volt kielégítő, e miatt az 1955. évben a nagy karbantartást igénylő gépeket kijavították és a koptatót átszerelték, s a karbantartási időt meghosszabbították. A karbantartási idő meghosszabbításának eredményeképpen a termelés volumenje az előző évekhez viszonyítva némi csökkenést mutatott. A kiesett termelés pótlására a műszaki dolgozók kezdeményezésére az eddig üzemen kívül álló hengerek igénybevételével megépült az úgynevezett "kismalom", ami által lehetőség nyílt a csupán töretést végző roszmalom kikapcsolására. Az ipar beruházási és felújítási keretéből az üzem ebben az évben 500.000 forint beruházási és 300.000 forint felújítási keretben részesült. Ebből került megvalósításra többek között egy kerékpár-szin építése, kövezetátrakás, koptató átépítés, burkolat-kövezés, iparvágány, - gyárkémény magasztás-, derítővízes akna és szennyvizderítő tervezése, s az üzemet és az élővizcsatornát összekötő csatorna építése, továbbá 35 db. öltözőszekrény beszerzése.

Az üzem az 1955. I. negyedévi eredmények alapján nyolcszoros és a IV. negyedévi eredmények alapján kilencedszer teljesítette az

élüzemi feltételeket és kapta meg az "Elüzem" címet.

Komoly fejlődés tapasztalható a munkaverseny kiszélesítésében is. Ennek eredménye csucsosodik ki abban, hogy az üzemet a felszabadulási munkaversenyben elért eredmények elismeréséül a Minisztertanács és a SZOT dicsérő oklevéllel tüntette ki.

A sztahanovista mozgalom új alapokra helyezésétől 1955. év végéig a vállalat összes dolgozóinak 40 %-a teljesítette az előirt feltételeket és kapta meg a különböző fokozatu oklevelet, jelvényt, illetve kitüntetését és az ezzel járó pénzjutalmat. A vállalat dolgozói között ebben az időben van:

13 fő	cimzetes sztahanovista
20 "	okleveles "
22 "	kiváló dolgozó
24 "	szakma kiváló dolgozója
2 "	kiváló műszaki dolgozó
2 "	szakma kiváló műszaki dolgozója

Fentiekén kívül 7 fő kapta meg a Miniszter által adományozott kiváló dolgozó kitüntetését és 2 fő részesült kormánykitüntetésben.

A vállalat a sztahanovista mozgalom új alapokra helyezésétől 90 ezer forintot fordított a munkába kitűnt dolgozók megjutalmazására.

Az üzem a hozzátartozó fő és melléképületekkel a Korház utca, az Elővizcsatorna és a Békéscsabai Városi Közkórház által határolt 20.000 m² területen fekszik, a vasutállomástól 4 km távolságra. Ebből beépített terület 8.000 m². Miután az üzem a Közkórház közvetlen közelében van, a két objektumnak terjeszkedési lehetősége egyáltalán nincs és bármelyik területi igényvel járó bővítés csak a másik terhére történhet.

A malom profiljába tartozik: gabonaneműek őrlése, tengeri morzsolása, gabona és tengeri szárítás, liszt kiserelés, továbbá az országban egyedülállóan burison és puffarina gyártás.

A malom kapacitásában az 1916. évi átszerelés óta gépigénnyel járó lényeges kapacitás emelés nem történt. Annál jelentősebb az a kapacitás-bővítés, amely a gépek jobb kihasználásából, a technológiai eljárások megváltoztatásából, a felszabadulás után, de különösen az utóbbi években következett be. Ezek eredménye, hogy az 1946. - 1947. évi 81 q/órára eső őrlés az 1955. évben 86 q/órára emelkedett.

A karbantartási időtől függően -maximális kapacitáskihasználás mellett- az évi nyersáru szükséglet:

6.000	vagon	buza
20	"	hántolt buza
20	"	tarhonya

Nyersáruból egy év alatt gyártott késztermékek mennyisége:

468.000	q	kenyér és finom liszt
138.000	"	takarmány cikk
1.600	"	I.o. burison
1.600	"	I.o. puffarina

A késztermékek gyártásán felül az üzem jelentékeny szolgáltató jellegű tevékenységet folytat. Ezek éves átlagban véve a következők:

28.000	q	májusi morzsoltra átszámított tengeri morzslás és szárítás
20.000	q	buzaszárítás
48.000	q	lisztkiszérelés

A gyártott őrlemények és takarmánycikkek túlnyomó része a fővárosba, környező állami gazdaságokba és hizlaldákba kerül vasuton való szállítással. Mivel a nyersáru mintegy 80 %-a, az őrlemények, takarmánycikkek és puffasztási termékek kb. 85 %-a vasuti szállítással kerül rendeltetési helyére, az üzemnek jelentős iparvágány forgalma van. Figyelembevéve az erőtelep évi ezer vagonos szénszükségletét, a nyersanyaggal és késztermékekkel együtt egy év alatt kb. 1,800.000 q kerül vasuton való be és kiszállításra. 44./

A malom dolgozóinak száma 1959-ben 461 fő munkás. Ez az átlag létszámot jelenti, mert a szezonmunkákban nagyobb űrletési időszakokban a munkáslétszám ennek a kétszeresét is eléri, sőt túlhaladja. A munkások átlag havi keresete 1955-ben 897.- Ft volt, 1959-ben 1.330.- Ft. ^{45./}

Az államosítás óta a malom dolgozói közül több mint 30 fő lett különböző vállalatokhoz igazgatónak, vagy más vezető kádernek kiemelve, továbbá a pártbizottságokhoz, tanácsokhoz, honvédséghez és más középírányító szervhez.

A malom jelenleg a Békésmegyei Malomipari Vállalathoz tartozik, s ez a szocialista üzemünk Békéscsaba egyik büszkesége, mely több mint egy évszázados multra tekint vissza.

Békéscsabai Téglagyár.

A Békéscsabai Téglagyár a volt Bohn és Sukk gyárakból alakult, s a felszabadulásig mint külön-külön részvénytársaság működött, gondosan vigyázva arra, hogy a termelésre vonatkozó belső titkok a szomszéd részvénytársasághoz át ne szivároгjon. /Tégla, cserépagyag keverési aránya, összetétele, szárítási, égetési eljárások stb./ Az 1930-as évek gazdasági válságának idején a téglagyárak dolgozói még a szezonmunka alatt is csökkentett bérrel, inségmunkán tengették életüket, - mivel a gyár 1934-ig leállt és csak a meglévő árukat adták el és karbantartó munkálatok folytak - s helyzetükön csak a második világháborút megelőző években tudtak segíteni fokozott túlórázással. A háboru csak kisebb károkat okozott a téglagyárakban, így a dolgozók a felszabadulás után azonnal hozzáfoghattak az üzembehelyezés munkájához, melynek eredményeként már 1945-ben termelt a gyár.

A felszabadulás utáni években a gyár a helyreállítási munkálatok részére termelt.

Kormányzatunk 1949-ben elhatározta a Békés megyében lévő, a még kihasználatlan téglagyárak üzembehelyezését, s e munka elvégzésével a Békéscsabai Téglagyárat bizta meg. Ekkor történt meg a Bohn és Sukk téglagyárak egyesítése a többi vidéki téglagyárakkal és a Békési Téglagyárak Nemzeti Vállalat címet kapta. Ennek kapcsán helyezték üzembe a gyulai, az orosházi, a battonyai, a békési, a dévaványai, az eleki, a fűzesgyarmati a gyomai és a körösladányi téglagyárakat.

1950. október 1-én újabb átszervezéssel a vidéki téglagyárak egyesülésbe tömörültek Békéscsaba központtal és azóta mint külön vállalatok folytatják tevékenységüket. Végeredményben ezeknek a vidéki téglagyáraknak az újjáépítése, a téglagyártás megindítása az egyes gyáraknak gépi berendezésekkel és megfelelő szakemberekkel való ellátása a Békéscsabai Téglagyár érdeme volt, amely ma is az ország egyik legnagyobb téglagyáraként ismeretes.

Békéscsabai Téglagyár főbejárata.

A Békéscsabai Téglagyár a felszabadulástól, különösen az 1950-es évekig számos kádert adott a szakmának, akik az ország minden részében kitűnnek teljesítményeikkel.

Az 1944-től 1950-ig terjedő években a dolgozók életszínvonalának

emelése céljából igen jelentős szociális beruházásokat eszközöltek. Így : a dolgozók jó ételkészítési ellátására saját üzlethelyiséget létesítettek, amelyet sokszor vidéki bonyolult beszerzéssel tudtak csak ellátni megfelelő áruval. Ezt a kezdetleges üzlethelyiséget 1951-ben váltotta fel a gyár belterületén létesített Kiskereskedelmi Vállalat Népboltja, amely az időközben kifejlődött kereskedelmi hálózat révén már minden tekintetben kielégíti a dolgozók szükségleteit. 1947-ben létrehozták az üzemi bölcsődét és a napköziotthonot. A kezdetben kicsi és szűk helyiségeket, valamint a hiányos berendezést állandóan bővítették, s ma már 20 személyes bölcsőde és 25 személyes napköziotthonban helyezhetik el a dolgozók gyermekeiket. Ugyancsak a dolgozók körülményeit javítja az 50 db. zuhanyzóval felszerelt üzemi fürdő, s az állandóan fejlődő, közel 50 személyt befogadó munkásszállás.

Ha a vállalat beruházásait nézzük, az 1950-es évektől a következő jelentősebb létesítményeket kell megemlítenünk:

1951-ben új szárítószin építése, új ártézi kut furása, a kisvasút villamosítása, a kísérleti laboratórium létrehozása, munkások lakások helyreállítása, üzemi hangosíró beszerelése.

1952-ben befejezték a műszárító építését, bővítették az iparvasuthálózatot, új étkezdét létesítettek, a Herkules telepi dolgozók részére.

1953-ban az üzemi dolgozók kulturális igényeinek kielégítésére korszerű, modern kulturotthonot építettek, majd 1957-ben korszerű új konyhát és étkezdét, továbbá a filmvetítőgép beszerzésével lehetővé tették, hogy a legjobb filmeket az üzem területén vetíthetik dolgozók részére.

Jelentős beruházással látták el a cseréptermező helyiségeket, az ugynevezett présházákat neonvilágítással, s korszerű szállítóberendezéssel.

Megépítették a sportpályát és létrehozták az üzemorvosi rendelőt. A dolgozók étkeztetése, illetve annak megjavítása szempontjából fontos a 300 db sertés befogadására alkalmas hizlalda megépítése, mert így üzemi konyhájukat saját hizlalású sertéshussal tudják ellátni.

Népgazdaságunk a Sztálin uton 48 lakást bocsátott az üzem dolgozóinak rendelkezésére, s ezzel az új létesítménnyel az üzem szolgálati lakásainak száma elérte a 130-at.

A Békéscsabai Téglagyár az 1945. évhez viszonyítva 100 %-os fejlődést ért el.

Frésházban történő szállítás.

A téglagyár fejlődését számokban az alábbi kimutatás tükrözi:

	1945.	1946.	1947.	1948.	1949.
Összes termelés km. téglá egységben:.....	100	154.8	288.5	571.1	582.3
Átlagos évi összlét-szám:.....	100	150.9	213.2	325.9	339.6
Teljes termelés változatlan áron:.....	100	150.7	306.1	570.4	586.-
1 órára eső termelési érték:.....	100	94.9	147.7	167.5	198.9
Fajlagos óra felhasználás:.....	100	102.3	71.5	59.6	50.3

	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
Összes termelés km. téglá egységben:.....	833.5	8382.8	1100.2	1207.4	1070.7
Átlagos évi összlét-szám:.....	484.4	506.6	661.7	717.9	712.7
Teljes termelés változatlan áron:.....	883.6	1199.5	1287.6	1464.2	1276.5
1 órára eső termelési érték:.....	210.4	277.2	228.6	258.9	241.-
Fajlagos óra felhasználást:.....	54.9	43.9	50.1	45.4	48.1

46./

Téglagár egy részének távlati képe.

A vállalat termelésének, munkáslétszámának és beralapjának fejlődése:

Év	Vállalati teljes termelés változatlan áron /1000 Ft/ % -ában		Ipari munkások átlagos állományi létszám /fő/	Ipari munkások és alkalmazottak /fő/	Teljes beralap /1000 Ft/	Ipari munkások átlagos keresete Ft.
1955.	31.757	100.0	1.324	1.569	18.994	968
1956.	32.363	101.9	1.448	1.717	22.875	1.082
1957.	36.048	113.5	1.456	1.692	27.801	1.318
1958.	37.317	117.5	1.397	1.579	26.888	1.398
1959.	44.991	141.7	1.472	1.652	29.095	1.450

47./

Békési Nyomda.

A vállalat az államosítás előtt Tevan Nyomda és Könyvkiadó Vállalat néven működött. 1902-ben alapították és 1918-tól kezdve, amikor a vezetést Tevan Andor vette át, indult fejlődésnek.

Cikkei: az országosan ismert Tevan könyvtár megjelent könyvein kívül gyógyszervegyészeti gyárak több színű dobozai és zacskói, színes, képes gyógyszerismertető, színes függő és jelző címkék, kereskedelmi nyomtatványok és üzleti könyvek voltak.

1944-ben 60 fővel, 10 nyomógéppel folyt a termelés. A régi épület ekkor már zsufolt volt, a munkamenetet károsan befolyásolta, ennek megszüntetése érdekében a régi épület lebontásával megkezdődött az építkezés.

1945. március 1-én az orosz katonai parancsnokság engedélyével a termelés újra megindult. Háborús veszteség csak az anyagraktárban és egy nyomógép elvesztésében mutatkozott. A szervezések után, április 10-én 10 dolgozóval megkezdődött az üzemben a munka. Ebben az időben az áramszolgáltatás szüneteltetése és zavarai miatt a termelés gépekkel, kézi és lábajtással folyt.

Békési Nyomda főépülete.

1946-tól 1949-ig az üzem igyekezett kihasználni az új épületadta lehetőségeket és az étkező, a kulturterem, a mosdó, a kis-könyvtár, konyhafelszerelések, asztalok, padok, stb. jelzik a fejlődést. A létszám ebben az időben 63 fő volt. Ekkor került kiadásra két nagyszerű könyv: Heltai Gáspár: Aesopus-a /II.kiadás/ és Anatole France: Nyársforgató Jakab meséi.

1949. május 15-én a vállalatot államosították, s mint Békési Nyomda működött tovább, magába olvasztva a Körösvidék Nyomdát, s a dolgozók létszáma ez év végére 103-ra emelkedett.

1950. évben részben építkezéssel, részben bérlettel új kulturterem és étkező, papírraktár, s lap előállításához az eddigi gyorsajtolók helyett rotációs gépek, két gyorsajtó, stancológép, két tengelysajtó, két szedőgép, egy vágógép, motorok, fűzőgép, egészségvédelmi ventilátorok mutatják a fejlődést.

Rádió, mikrofon és hangszóró, lemezjátszó és hanglemezek, szépirodalmi és szakkönyvtári bevásárlások, vándorkelengye, szinpad, könyvszekrény, tűzhely, ping-pong, football és röplabda felszerelések szolgálták a kulturális és szociális emelkedést.

1951-ben a géppark egy automata-stancolóval és egy könyvkötészeti furógéppel szaporodott. A termelés majdnem teljes egészében a budapesti gyógyszergyárak szükségleteinek kielégítésére irányult. A gyógyszerdobozokban mutatkozó nagyfokú szükséglet kielégítésére 1952-ben újabb stancológépet szereztek be, s az üzem áttért a kétműszakos termelésre. 1953-ban újabb tégelysajtót, automata gyorsajtot helyeztek üzembe, növelték a szállítókoszlik számát, az áramingadozások hatásának megszüntetésére a szedőgépekhez transzformátort szereltek. Létesítettek gépjavitó műhelyt esztergapáddal, furó és köszörűgéppel, hegesztővel és a szükséges felszereléssel. Az egészségvédelem érdekében ólomolvasztókamrát és a szedőgépekhez ólomgőz-elszívót építettek. Kulturális felszerelésük zongorával, tangóharmonikával, énekkari ruhákkal, könyvekkel és hanglemezekkel gyarapodott.

1954-ben a modernizálás és a termelés növelése érdekében 4 db tégelysajtót, egy félautomata vágógépet, két ventilátort, egy sztahanovista regált, egy nagy automatikusan működő transzformá-

tort és fázisjavító kondenzátort, galvanizáló berendezést, színvizsgáló berendezést, két szedőgépet, két modern automata gyorsajtót, s egyéb felszerelési tárgyakat szereztek be. Épület és gép felújításra 290.000 Ft-ot fordítottak.

A Békési Nyomda dolgozóinak magasnyomtatás technikájával előállított színes címkéi és gyógyszeres dobozai, valamint többszínű export nyomtatványainak elismert minősége hirdeti szerte a világon a magyar szocialista ipar termékeinek kiváló minőségét. A vállalatot az 1954. I. negyedévben élüzem címmel és vándorzászlóval tüntették ki. 48./

A vállalatra vonatkozó fontosabb adatok a következők:

Év	Vállalati teljes termelés		Ipari munkások	Ipari munkások és alkalmazottak	Teljes beralap /1000Ft/	Ipari munkások átlagos havi keresete Ft-ban
	változatlan áron /1000Ft/	1955. év %-ban				
1955.	4.828	100	111	148	1.692	915
1956.	4.603	95.3	117	157	1.985	1.019
1957.	6.370	131.9	145	177	2.722	1.207
1958.	8.873	183.8	197	232	3.345	1.145
1959.	8.833	183	224	270	3.836	1.221

49./

Szövetkezeti ipar

A szocialista szektor egyik része az ipar vonalán az ipari szövetkezetek, melybe Békéscsabán közvetlenül a felszabadulás után tömörült az ipari munkásság, valamint a kisiparosok egy része.

1./ Békéscsabai Cipész KSz.

A Bőripari Munkások Szakszervezete 1945.május 15-re cipésszövetkezet megalakulására hívta össze a közgyűlést. Ezen a közgyűlésen 80 bőripari dolgozó jelent meg, s 40 dolgozó kívánta a szövetkezet megalakítását, s a közgyűlés határozatilag kimondja a szövetkezet megalakulását. A dolgozók belépési nyilatkozatokat írnak alá és személyenként 100 P-s üzletrészt jegyeztek. Ezzel megteremtették a szükséges gazdasági alapot.

A tagok társadalmi munkával kitakarították a volt Adria cipőgyár üzemét, s 1945. június 1.-én megindították a termelést. Rövid időn belül több száz lábbelit készítettek el a helyi szükséglet kielégítésére. Eleinte nagy nehézségekkel kellett megküzdeniök, hiszen fővárosunk romokban hevert, s így az anyagbeszerzés akadályokba ütközött. Még tetézte a nehézségeket az infláció is.

1948-ban megalakult Budapesten az OKISZ., hogy gazdaságilag és politikailag irányítsa és ellenőrizze a Kisipari Szövetkezeti mozgalmat.

1949.februárjában a Bőripari Munkások Szövetkezete egyesült a Lábbelikészítő KSz-el, s azóta a Békéscsabai Cipész Kisipari Szövetkezet címen folytatja gazdasági működését. 1949-ben a szövetkezet 14.444 Ft tiszta nyereséget ért el.

1950-ben kézműipari termelésre tértek át, s a termelvényeket szállítási szerződéssel a kereskedelemnek irányították. Ez az év gazdaságilag nagyobb eredményt hozott, mert a tiszta nyereség 44.492 Ft-t tett ki. Ezt az összeget a szövetkezet megerősítésére tartalékolta.

1951-ben a lakosság igényeinek kielégítésére bővítették javítóházukat, megnyitották a Luther -utcai és az Orosházi-uti javító-részleget. A létszám már ekkor 79 főre emelkedett. Gazdaságilag ez az esztendő még nagyobb sikereket hozott, mert nyereségük 323000

Ft-ot tett ki, s így első ízben adtak tagjainak nyereségrészesedést.

Az 1952. esztendőben további erősödés állt be az üzemi pártszervezet megalkulása, s elvi irányítása mellett. Javítóhálózatukat még újabb részlegekkel bővítették, s évi nyereségük 380000Ft-ot tett ki, s így tagságuk másodízben részesült osztalékban.

1953-ban a kiadott kormányprogram alapján a szövetkezet mindinkább a helyi szükséglet kielégítésére tért át. Ez év júniusában fuzionált a szövetkezet a Helyi Bőrhulladékfeldolgozó Szövetkezettel, mely főleg bőrhulladékból gyártott aktatászkákat. Ebben az évben tagságuk létszáma 115 főre emelkedett.

1954-ben a szövetkezet a kormányprogramnak megfelelően az önköltségcsökkentésre tért át, és a hulladék, valamint a helyi anyagok gazdaságos kihasználásával gazdasági eredményét növelte. Ebben az évben 233000 Ft-ot fizettek ki osztalékként a nyereségből a tagságnak.

1955-ben ünnepelte a szövetkezet fennállásának 10 éves évfordulóját. Ebben az évben gazdaságilag még sokkal jobban erősödött a szövetkezet, főleg a város központjában lévő méretes részleg ért el szép eredményt. Évi nyereségük 423000Ft-ot tett ki, ebből szintén komoly összeget fizettek ki tagjaiknak nyereségrészesedés címén.

Az 1956-os esztendő is szép reményekkel kecsegtette a szövetkezetet és komoly gazdasági eredményeket értek el az ellenforradalom bekövetkeztéig. Az évi nyereséget erősen megtépázta az ellenforradalom, mert a szövetkezetre erőszakolt sztrájk gazdaságilag is éreztette eredményrontó hatását. Még így is, erősen megtépázva nyereséget ért el a szövetkezet, 121929 Ft értékben.

1957-ben a szövetkezet minden dolgozója igyekezett az ellenforradalom által okozott hibákat és nehézségeket kijavítani. A kintartó s szivos munka nem maradt eredménytelenül, mert a szövetkezet ebben az esztendőben 498000Ft tiszta nyereséget ért el, amelyből tagjaik 3 heti fizetésnek megfelelő osztalékokat kaptak.

1945-ben szöv.tagok száma: 40 fő, termelés 5.600 pár cipő
 1946-ban " " " 52 " " 12.000 " "
 1947-ben " " " 60 " " 15.000 " "
 1948-ban " " " 67 " " 16.000 " "
 1949-ben a szervezetet egyesült az 1948-ban megalakult Cipész
 KTSz-el, a taglétszám 90 főre emelkedett, évi termelésük 17.000
 pár cipő.

	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
Szövetkezeti tagok száma:	95	98	109	136	136
Termelés darabban.....:	18.960	8960	9200	9912	11156
Javitó részleg.....:	-	3	5	8	8
Javítás darabban.....:	-	4000	6000	6500	22707
Méret részleg termelése :	-	-	-	1500	5904 50./

A szervezetet fontosabb adatai az ellenforradalom után:

Év	Teljes termelés 1000 Ft	Termelők		Termelők		Termelők átlagos havi keresete Ft
		Termelők és nem termelők	és nem termelők	Termelők és nem termelők	és nem termelők	
		átlagos állományi létszáma	b é r a l a p j a /1000 Ft/			
1957.	4930	103	117	1.611	1.882	1.303
1958.	4688	113	129	1.644	1.920	1.212
1959.	5381	108	136	1.585	1.881	1.223

51./

2./ Békéscsabai Faipari KSz

A szervezetet 1948. június 8.-án alakult meg, s mindössze 4 tagot
 számlált névszerint: Kocziha Mihály, Filipinyi János, Filipinyi
 Lajos és Machlik András. Az indulás minden vagyon és tőke nélkül
 történt, ugyszólván még javításra való anyaguk sem volt.

1948. novemberében már 15 taggal dolgozott a szervezet és az
 1948. évi mérleget 50.000 Ft nyereséggel zárták.

1949. március 1.-én kettévált az üzem, mivel a szervezet a Si-
 piczki féle üzemet csak bérelte, és a gépekért bérdíjat fizettek,

az üzemet állami kezelésbe vették, és ekkor a tagságból 6 fő kivált, akik megszervezték a Magasépítők Asztalosüzemét.

A Faipari Szövetkezetnek el kellett hagyni a helyiséget, s a városi tanács a Bartók Béla uton a volt Csotó vendéglőt utalta ki részükre, ahol a szövetkezetet újból kellett szervezni részint a tagság részint gép és felszerelés szempontjából.

1958-ban azonban amikor a szövetkezet 10 éves fennállását ünnepelte, 80 fő termelő, 14 fő nem termelő és 10 fő tanuló, vagyis 104 fő volt az összlétszám.

A termelés jelenleg 8 helyen folyik a város különböző pontjain, és ma közel 1.000000 Ft vagyonnal rendelkeznek.

A Faipari Kész fejlődését az alábbi adatok szemléletesen tükrözik:

	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
Létszám:	15	17	21	28	54	70	80
Tervtelj.:	100%	146%	136%	117%	118%	103%	119%
Munkások átl.évi keresete:	3300	6600	8000	9700	11700	12000	14600
							52./

Év	Teljes termelés 1000 Ft	Termelők és nem- termelők átlagos állomá- nyi létszáma	Termelők és nem- termelők	Termelők és nem- termelők b é r a l a p j a 1000 Ft	Termelők átlagos havi ke- resete Ft	
1957.	6.541	71	89	1.407	1.759	1651
1958.	8.604	78	99	1.587	1.987	1696
1959.	13.647	84	116	1.671	2.106	1658

53./

A szövetkezetben 8 részlegben folyik a termelés mégpedig: 4 asztalos, 2 mázoló, 1 kárpitos, és 1 üvegcsiszoló. A faesztergályosok az I.sz. asztalos részlegben nyertek elhelyezést. A szövetkezet főképen a következő cikkek előállításával foglalkozik:

fényezett és festett hálósobabutor, egyéb fényezett lakásbutor, festett lakásbutor, kárpitozott butorok, kisebb mértékben végez butormázolási munkákat, asztalos és kárpitos javításokat és faesztergályos játékarut.

A Békéscsabai Faipari Kisipari Szövetkezet döntő mértékben a lakosság igényeinek kielégítésére termel, s áruai kis részben közvetlenül, nagy részben pedig a Butorértékesítő Vállalat révén jutnak a dolgozók.

3./ Fodrász és Fényképész KSz.

A Fodrász és Fényképész KSz. 1951. április hó 1-én kezdte meg működését 40 taggal. A 40 tagból 29 férfi és 11 női fodrász volt. Ez a taglétszám 1951. év végére újabb belépőkkel 66 főre emelkedett. A szövetkezetnek már az első évi működése eredményes volt, ami biztosította a szövetkezet további fejlődését, erősödését, a kívülállók nagyobb érdeklődését. A szövetkezet vezetősége célul tűzte ki, hogy a kezdetben meglévő kis fodrász üzlethelyiségeket megszünteti és összevonással új, tágas, a magas igényeket is kielégítő vízvezetékes üzleteket létesít, amit erejéhez mérten meg is valósított.

Nagy gondot fordítottak a gépek és felszerelések beszerzésére és azok felújítására, illetve karbantartására.

1953. július 1-vel a Fodrász KSz. összeolvadt a 19 taglétszámú Fényképész KSz-el és annak üvegező, képkeretező részlegével.

A Fényképész KSz. 14 taggal 1952. szeptember 20-án alakult meg egy modernül felépített és berendezett műteremmel, laboratóriummal, valamint egy 5 taglétszámú üvegező- képkeretező részleggel. Az egyesülés után a szövetkezet taglétszáma 85 főre emelkedett. Tekintettel arra, hogy a Fényképész KSz. a megvalósított építkezést és a beruházásokat hitelből fedezte, a fuzió után a két szövetkezetnek kellett a hitel visszafizetéseket viselnie, e miatt az üzletek nagyobb korszerűsítése és a beruházások végre-

hajtása egy időre szünetelt.

A szövetkezet erősségét és a vezetőség jó munkáját bizonyítja, hogy az ellenforradalom idején a szövetkezetből csak két tag lépett ki és váltott iparigazolványt. A tagok a nehéz hónapokban is dolgoztak és nem engedték, hogy a szövetkezet szétessen. A szövetkezet vezetősége az utánpótlás biztosítására általában 4-7 tanulót képez a szakmában.

Fodrász és Fényképész KSz. egy-egy részlege.

A 80 szövetkezeti tag jó munkájával elérte, hogy biztos megélhetése mellett több mint fél-millió forint vagyonnal rendelkező szövetkezetnek lehet tulajdonosa, s az évi forgalma 2 millió forinton felül van.

A KSz. 100.000 forintos beruházással modern fényképészeti,

200.000 forintos beruházással pedig női fodrászszalont rendezett be 1956-ban, 1958-ban közel 150.000 forintos beruházással férfi fodrászati szalont.

A fodrászok kiváló szakmai tudásukat az évenként megrendezett városi versenyen mutatják be a dolgozóknak, de az országos versenyeken is szép eredményeket érnek el, így Horváth György 1954-ben a férfi fodrászat országos győztese lett. A Fodrász és Fényképész KSz. tagsága továbbra is nő, s a kisiparosok is belátják, hogy a fejlődés egyetlen útja a szövetkezet. 54./

4./ Fémipari KSz.

A Fémipari KSz. 1951. augusztus 17-én alakult meg 17 kisiparos aláírásával, azonban a termelés megkezdésekor, 1951. október 1-én csak 5 fő kezdett dolgozni. Gépi felszerelésük: 1 db esztergapa, 1 darab oszloposfuró, valamint fémcsiszoló- nikkelező berendezés volt. Négy műhely állt rendelkezésükre, azonban a megrendelők még ekkor nagyon idegenkedtek a szövetkezettől, így a dolgozók bére csak 3 - 400 forint között mozgott közel fél éven át. Az öt alapító és dolgozó tag név szerint: Széplaki Sándor, Krajcsovics Endre, Krajcsovics Béla, Kárpáti Mihály és Sárosi Ferenc erősen kitartó és áldozatkész munkájának volt köszönhető, hogy 1952. év kora tavaszán már 14 főre emelkedett a létszámuk. Munkalehetőségük is megnövekedett, mivel nem csak kerékpár és varrógép javításokat és nikkelezéseket vállaltak, hanem kibővült motorok, gépek, lakatos munkák és mérlegek javítására is. Gép-parkjuk emelkedett 2 db esztergappal, 1 db hengerfurógéppel, 2 db oszloposfuróval, műhelyeik száma pedig négyről hétre szaporodott. Az egy főre eső kereset 1100-1200 Ft lett. A lakosság és a közületek számára végeztek javítási munkálatokat, majd később a közületek számára is gyártottak hiánycikkeket: füstcsövet, drótfonatot, kerékpáralkatrészeket és bádogos háztartási cikkeket, s az Élelmezésügyi Minisztérium részére különböző darálókat.

1953-ra 60 főre emelkedett a termelőlétszámuk, s 16 műhely és 6 részleg állt rendelkezésükre. Ekkor már igen szép kivitelben

készítettek zománcozott vizeskannát, tűzhelyeket, kályhákat, majd később csempetűzhelyeket is.

Az ellenforradalom idején voltak hangadók, akiknek aknamunkája révén megindult a bomlási folyamat és már ugy látszott, hogy a KSz. megszűnik, azonban az öt alapító tag nem engedte széthordani a szocialista vagyont. A lakatosok külön KSz-t alakítottak Békéscsabai Lakatos KSz. néven. A meglévő vagyont a két KSz. között hivatalos formában szétosztották és a Fémipari KSz. 450 ezer forint értékű vagyonnal folytatta tovább munkáját, amely jelenleg 650 ezer forintra emelkedett.

1959-ben taglétszámuk 30 fő volt, 7 ipari tanulóval, 5 nem-termelő munkában lévő dolgozóval, 10 műhellyel, 5 esztergapaddal, fémcsiszoló- nikkelező berendezéssel dolgoznak. A nyereség felosztásakor egy főre 1.800.- Ft. osztalék jutott, több mint egy havi átlagkereset. 55./

A Fémipari KSz. fontosabb adatai:

É v	Termelés 1000 Ft	Termelők	Termelők és nem termelők	Termelők	Termelők és nem termelők	Termelők átlagos havi ke- resete Ft.
		átlagos létszám /fő/	állományi /fő/	b é r a l a p j a /1000 Ft/		
1957.	1.701	23	27	563	682	2.040
1958.	2.041	30	35	611	753	1.697
1959.	2.704	35	51	707	873	1.683
						56./

5./ Békéscsabai Lakatos KSz.

A szövetkezet 1956. december 1-én alakult 9 taggal és 1 fő adminisztrátorral. Ez a szövetkezet a már említett Fémipari KSz.-ből vált ki. Az alakulás alkalmával a szövetkezet tiszta vagyona 137.000 forint volt, ami 1958-ra közel 300.000 forintra emelke-

dett. A megalakulás idején a szövetkezet termelő létszáma 9 tagról, 5 ipari tanulóról és 1 adminisztrátorról 32 főre emelkedett.

Az állóeszközök értéke 31.000.- Ft-ról 163.000.- Ft-ra, az anyagok értéke pedig 32.000.- Ft-ról 246.000.- Ft-ra emelkedett.

A szövetkezet lakatos, kályhás és géplakatos szakmán belül a következő főbb cikkek gyártásával foglalkozik: különböző méretű hordozható csempekályha, zománcozott és csempézett tűzhelyek, üzemi tűzhelyek, vaskapuk, kerítések, kályhacsövek és drótfonatok, szeneskannák, famegmunkáló gépek, valamint vízhozómotorok javítása, szivattyúk és darálók készítése, lemezvágógép és egyéb lakatosiparban használatos gépek készítése.

Békéscsabai Lakatos KSH. üzlete.

1957. év folyamán a lakosságnak az összertermelés több mint 75 %-át szállították, ezeknek egyrészét természetesen a nagykereskedelmi vállalatokon keresztül.

A fejlődés ütemére jellemző, hogy még 1957. január hónapban 3 db, november hónapban már 41 db, jelenleg havonta átlag 60 db hordozható csempekályha készül a szövetkezetben. Hasonló fejlődés mutatkozik a füstcső gyártásánál is, pl. 1957. januárjában 12 ezer forint értékben, 1958. decemberében 145 ezer forint értékben készítettek különböző méretű füstcsöveket. A szövetkezet műszaki vezetősége a KISZÖV-vel és nagykereskedelemmel egyetértésben általában a kereskedelemben hiánycikként mutató termékek gyártásával foglalkozik /füstcső, drótfonat, hordozható kályha, szalagfűrészek, szeneskannák, stb./ 57./

A Lakatos KSz. jelentősebb adatai megalakulásától:

É v	Termelés /1000 Ft/	Termelők		Termelők és nem termelők	Termelők és nem termelők	Termelők átlagos havi ke- resete Ft.
		Termelők és nem termelők	Termelők és nem termelők			
		átlagos állományi létszáma /fő/	b é r a l a p j a			
1957.	1.319	10	13	273	356	2.275
1958.	2.863	21	26	466	602	1.849
1959.	3.950	32	49	640	802	1.667

58./

6./ Textilfeldolgozó Kisipari Szövetkezet.

A felszabadulás után Békéscsabán a legelső között alakult meg 1945. május hó 1-én a Bőripari Munkások Szövetkezete 48 fővel. A szövetkezet alapító elnöke Hursán János békéscsabai szücs volt, s a szövetkezet tagjai a Martincsek gyár régi, kizsákmányolt dolgozói voltak. A kezdeti nehézségek leküzdése után a város kisiparosai egyre gyakrabban kezdtek érdeklődni a szövetkezeti munka iránt. Előbb timárok is dolgoztak az új szövetkezetben, majd azok kiváltak. Rendeződött a szervezés kérdése is, s 1951-ben mintegy 40 szabó csatlakozott és választotta a szövetkezeti formát. Ekkor a létszám már elérte a 70 főt. Új nevet vesz fel: Békéscsabai Szücs- Szabó Szövetkezet.

1951-ben mintegy 40 szabó csatlakozott -mint már említettem az előzőekben is- és választotta a szövetkezeti formát. A szövetkezet a város különböző helyein tart fenn műhelyeket, központját a Sztálin ut 10.sz. alá helyezi a régi Gyulai-uti helyiségből, s bérel a Csaba-utcában is műhelyt. A szabók munkája megkivánja a méretes osztályok felállítását a rendelésre készülő ruhákhoz. Ehhez "szalonok", utcai frontra néző, kirakattal rendelkező helyiségek szükségesek. Így alakítják meg a szövetkezet vezetői a női mérték, majd a férfi mértékosztályt. Az elsőt a Sztálin ut 6, a másikat a Sztálin ut 10. sz. alatt. Később a Kiss Ernő utcában és Erzsébethelyen is alakul méretes osztály. 1952-ben felállítják a Szt István téren a szövetkezeti boltot.

Jelentős év a szövetkezet életében 1953 is. A városnak régi multja van a gépihurkoló iparnak. Ebben az időben is közel 30 fő dolgozik a gépihurkoló szövetkezetben. A szövetkezeti eszme azonban olyan erős, hogy a szövetkezet tagjai helyesnek látják, ha a rokonszakmához tartozó szövetkezetek is egyesülnek.

1953. első félévének lezárása után, július 1-én kimondják az egyesülést, s a Békéscsabai Szücs- Szabó és Gépihurkoló Szövetkezetek összeolvadnak és együttesen dolgoznak tovább Textilfeldolgozó Kisipari Szövetkezet néven.

Textilfeldolgozó KSz. egy részlege.

A létszám rohamosan emelkedik. Az egyesült szövetkezet létszáma már 140 fő körül van. Ekkor már az elnökön kívül műszaki vezető is segíti a termelés - méghozzá eléggé szerteágazó termelés - irányítását. A szövetkezet vezető könyvelőt is kap. Kiépül a termelés menete és kiépül az adminisztrációs munka is. A másfél száz ember munkájának, az anyagnak, a készárúnak és az értékesítésnek az ügyeit intézni, s eredményeit rögzíteni kell.

A nagyszámu közösség elszámolást kíván.

A hosszú, több éves tanulóképzés kiesés után, 1952-től kisipari tanulót is szerződtethet a szövetkezet. Jelenleg 16 ipari tanuló igyekszik elsajátítani a szakmát. Lényeges lépés volt ez is a szövetkezeti utánpótlás folytonossága érdekében.

A szövetkezet ma már túl van fennálásának 15. évfordulóján. Az alapító tagok közül négyen most is a szövetkezet tagjai. Így Hursán János a szücs szövetkezet alapító elnöke, Szabó Mihály szücs, Unyatyinszki Mátyás szücs, Andó Pálné kalkulátor.

1956-ban, az ellenforradalom idején a szövetkezet nem bomlott fel. Megtartotta szilárdságát, egyetlen tag sem lépett ki, nem hordták szét a szövetkezet vagyonát. 59./

E szövetkezet Békés megye legnagyobb szövetkezete, amit az alábbi adatok is tükröznek:

É v	Termelés 1000 Ft.	Termelők és nem termelők		Termelők és nem termelők		Termelők átlagos havi keresete Ft.
		Termelők átlagos létszám /fő/	és nem termelők	Termelők b é r a l a p j a 1000 Ft	és nem t ermelők	
1957.	16.240	122	136	2.149	2.490	1.489
1958.	16.463	135	152	2.282	2.646	1.443
1959.	14.894	142	174	2.290	2.637	1.375
						60./

7./ Szőnyegszövő Háziipari Termelő Szövetkezet /Szőnyegház/.

Egy 15 főből álló csoport, kiknek nagy része a múltban is kétkézű dolgozó volt, 1951. május elején elhatározta, hogy a jövőben közösen dolgoznak, s megalakították a Békéscsabai Szőnyegszövő Háziipari Szövetkezetet.

Ez a 15 dolgozó akkor még szinte minden támogatás nélkül kezdte munkáját a régi Fikker kocsma helyiségében.

A szövetkezés előnyeit még nem tapasztalták, de bíztak annak előnyeiben, s időt, fáradságot nem kimélve hozták rendbe a szűk helyiséget és a saját maguk által összeállított régi szövőszékeken kezdték meg a munkát. Szóttek rongyot, gyapjut, filcet, s mindent ami jött. Az idejük jó része anyag és piackutatással telt el, s a belföldi piacra termeltek, tervvel és terv nélkül, szabályosan és szabálytalanul a fennmaradás érdekében.

A párt és a tanács látva az egyre izmosodó szövetkezetet, minden támogatást megadott részére úgy, hogy 1951. végén már 28-an dolgoztak, s már exportra is termeltek. Ebben az évben 1500 m² torontáli gyapju szőnyeget szóttek, 106.600.- Ft. munkabért fizettek ki, a globális termelési volumen 350/méter Ft volt és 11.100 Ft osztalékot osztottak fel a tagok maguk között a gazdasági év végén. A következő esztendőben a dolgozók mindjobban magukénak érezték a szövetkezetet, s helyes kezdeményezéseikkel, jó munkájukkal elérték azt, hogy az ország egyik szőnyegszövő centruma lett.

1953-ban már olyan erős volt a háziipar hazánkban, hogy kormányzatunk egy országos szövetségbe tömörítette mind a háziipari szövetkezeteket, mind a népi iparművészeket. Ettől kezdve szinte ugrásszerű a fejlődés. Még ebben az évben takács részleggel és egy fonalfestődével bővülnek.

A volt Fikker kocsma helyisége szűk lett és 1954. év tavaszán a Jókai-utcában lévő egy emeletes átalakított nagy raktárhelyiségbe költöztek át, s az átalakítással, amibe komoly beruházásokat eszközöltek, továbbá a termelőeszközökben is, s a szociális berendezésekben is az új üzemrész korszerűvé vált.

1955-ben megalakult a perzsaszőnyeg szövő részleg, majd 1956-ban a harisnyagyárak hulladékát feldolgozó ringliszövő részleg is.

Munkájukat többször oklevéllel tüntették ki, sőt 1955-ben a Budapesti Ipari Vásáron oklevelet, majd az 1958. évi Ipari Vásáron bronzéremmel tüntették ki. Ez utóbbi igen értékes, mert az ország szőnyegszövő szövetkezetei közül egyedül a Békéscsabai Szőnyegszöveget érte ez az igen komoly elismerés.

A Szőnyegház főépülete.

Tagjainak nagyobbik része lakásán végzi a szövetkezeti munkát, tehát a szőnyegszövést. Törülközőt és egyéb takácsárut is szőnek. Tagjainak döntő többsége háztartásban dolgozó többgyermekes anya, vagy idősebb, csökkent munkaképességű nő. Ez egyben a célja is a háziipari szövetkezetnek, hogy több száz háztartásban dolgozó asszonynak a házimunka elvégzése mellett komoly kerestiforrást nyújt.

Népgazdasági szinten pedig óriási jelentőségű a háziipar szerepe, mert a helyi anyagokat dolgozza fel /nád, sás, fűzvesző, stb./, vagy pedig ennek a szövetkezetnek az esetében olyan hulladékanyagot, melyet a gyárilipar semmire sem tud felhasználni.

A szövetkezet export tevékenysége igen fejlett, mert gyártmányainak mintegy 75 %-a külföldre megy, s komoly valutát jelent nép gazdaságunknak. Torontáli gyapjuszőnyeget, magyar perzsaszőnyeget és ringliszőnyeget exportálnak 21 államba, köztük néhány tengerentúli államba is. Érdemes felsorolni mindazokat az államokat, ahova a Békéscsabai Szőnyegház szőnyeget szállít eladásra, mely mutatja a magyar ipar jó hírnevét, valamint ennek keretében a szocialista szövetkezeti ipar jó munkáját, s keresletét az alábbi országokba: Szovjetunión, Csehszlovákia, Svédország, Norvégia, Finnország, Németország, Franciaország, Anglia, Olaszország, Svájc, Belgium, stb., valamint Egyiptomba, Kanadába, Uruguayba, Abessiniába és a keleti szőnyegek hazájába is szállít a szövetkezet.

A szövetkezet fejlődését bizonyítja, hogy a munkáslétszám 1951-ben mindössze 15 fő volt, a legmagasabb létszámot 1958-ban érte el, amikor is a munkáslétszám 975 fő volt. Jelenleg az átlagos munkáslétszáma 541 fő. Átlagos teljesítménye torontáli mintájú gyapjuszőnyegből 40.000 m² körül van, perzsaszőnyegből 3-5000 m² között, takácsáruból a termelése 1957-ben elérte a 84.000 m²-t, ringliszőnyegből teljesítménye 8-9000 m² körül mozog. A dolgozók havi átlagkeresete eléri az 1.000.- Ft-ot. Globális termelési volumene 12-15 millió forintot ér el.

A szövetkezeti eszme hazánkban győzedelmeskedett, s ma már a Békéscsabai Szőnyegszövő Szövetkezet megerősödött, s a szocialista magyar iparnak világviszonylatban is jó hírnevet szerzett. 61./

Helyi Ipari és Kommunális Vállalatok.

Ezekkel a vállalatokkal részleteiben nem kívánok foglalkozni, inkább annak profilját, valamint termelési eredményeit szeretném röviden bemutatni:

1./ Vasipari Vállalat.

Lakatos, kályhás, órás, irógép, autó és karosszéria, transzformátor, villanymotorok és játékkészítő részlegekkel rendelkezik. Elsősorban a helyi szükségletet látja el termelvényeivel, részben közületi és export munkát végez.

A vállalat főbb termelési adatai a következők:

É v	Vállalati teljes termelés változat- 1955.év lan áron /1000 Ft/		Ipari munkások átlagos állományi létszám /fő/	Ipari mun- kások és alkalma- zottak átlagos állományi létszám /fő/	Teljes bér- alap /1000 Ft/	Ipari mun- kások át- lagos ha- vi keresé- te /Ft/
1955.	10.666	100.0	198	287	3.558	1.194
1956.	9.297	87.2	164	243	3.527	1.360
1957.	10.924	102.4	167	246	3.761	1.461
1958.	11.407	106.9	167	252	3.813	1.467
1959.	13.322	124.9	187	282	4.206	1.484

2./ Vegyesipari Vállalat.

Rendelkezik épület és butorasztalos, kovács, bognár, kádár, gumi-javító, üvegsziszoló, műszerész és építőrészleggel. Az építőrészlegben kőműves, ács, mázoló és szobafestő szakmák vannak képviselve. Az asztalos-részlegen belül egy gatter /rönkvágó/ működtetésével és a helyileg végzett munkájával a jelentkező szükségleteket igyekszik kielégíteni.

A vállalat főbb adatait a következőkben szemléltetem:

É v	Vállalat teljes termelés		Munkások és alkalmazottak		Teljes beralap 1000 Ft	Munkások átlagos havi keresete Ft.
	változatlan áron 1000 Ft	1955. év %-ában	Munkások átlagos létszáma	és alkalmazottak állományi létszáma		
1955.	3.062	100.0	58	78	854	986
1956.	2.083	68.0	50	76	975	1.213
1957.	2.800	91.4	57	87	1.237	1.380
1958.	3.017	98.5	61	92	1.284	1.343
1959.	3.909	127.7	72	104	1.568	1.455

3./ Sütőipari Vállalat.

A vállalat büszkesége a korszerűen berendezett Kenyérgyár, mely a Szovjetunióból kapott modern tésztaosztó és formáló gépeket, mely gépek elsők voltak hazánkban, s azok segítségével teljesen kiküszöbölődik a fizikai munka. A Kenyérgyár automatikus lisztadagoló géppel is dolgozik. A sütőipari vállalatnak a város különböző pontjain kisebb kapacitású sütődei és egy szárasztésztarészlege van.

Kenyérgyár épületei.

Vállalat a termelvényeit a város területén a Kiskereskedelmi Vállalat utján hozza forgalomba.

A száraztészta termelvényeit Békés megyén kívül is a kereskedelem utján hozza forgalomba, s ugyancsak a vállalat javító részlege a Békés-megyei Sütőipari Vállalatokat is kiszolgálja.

A vállalat termelvényeit /kenyér, kifli/ saját gépkocsijaival a Békéscsabai Kereskedelmi Vállalat részlegeihez és intézményeihez, valamint a környező kisebb községekbe is elszállítja.

A vállalat főbb adatai a következők:

É v	Vállalati teljes termelés		Munkások	Munkások és alkal- mazottak	Teljes béralap	Munkások átlagos havi ke- resete
	változat- lan áron /1000 Ft/	1955.év %-ában	átlagos létszám	állományi	1000 Ft	Ft
1955.	38.854	100.0	207	294	4.164	1.117
1956.	37.214	95.8	208	302	4.414	1.180
1957.	34.251	88.2	188	289	4.920	1.456
1958.	33.938	87.3	171	270	4.645	1.464
1959.	34.444	88.6	170	256	4.584	1.479

4./ Szőrme és Kézműipari Vállalat.

Szűcs, szőnyegszövő, férfi és női konfekció részlege van. Konfekció részlegével kimondottan a hiánycikkek gyártásával a helyi szükségletet látja el. A szőnyegszövő, valamint a szűcs részleg is a kereskedelemnek gyártják cikkeiket. A szűcs részleg exportra gyárt bundákat, bekecseket, bőrkabátokat. Igen keresettek a vállalat szőrmeipari részlegének termelvényei országos, de külvöldi vonatkozásban is.

A vállalat főbb termelési adatait a következő oldalon ismertetem:

É v	Vállalatiteljes termelés		Munkások és alkalmasítottak		Teljes bér-alap	Munkások átlagos havi keresete Ft
	változatlan áron 1000 Ft	1955.év %-ában	átlagos állományi létszáma	állományi létszáma		
1955.	3.634	100.0	51	67	838	858
1956.	4.885	134.4	93	114	1.187	785
1957.	20.423	562.0	226	242	2.663	755
1958.	10.699	294.4	225	232	2.079	1.288
1959.	9.805	269.8	160	172	1.696	1.263

5./ Patyolat Vállalat.

Foglalkozik a vállalat profiljába tartozó minden munkák végzésével /mosás, vasalás, vegytisztítás, festés, stb./ de nem csak Békéscsaba közületeit és lakosságát látja el, hanem a megyében több helyiségben vannak üzletei, ahol az árut összegyűjtik és onnan szállítják be a békéscsabai központba megmunkálás végett.

A lakosság és a közületek részére végzett munkálatok adatai a következők:

É v	Lakosság részére végzett		Közületek részére végzett		
	mosás /q/	vegytisztítás /tétel/	mosás /q/	festés /q/	vegytisztítás /tétel/
1955.	135	17.210	1.450	1.516	18.996
1956.	169	17.728	1.485	1.128	16.891
1957.	278	19.021	2.137	987	9.731
1958.	286	16.783	2.263	794	9.596

6./ Kertészeti- és Köztisztasági Vállalat.

A vállalatnak virágkertészete van két telephelyen, továbbá egy csemete és gyümölcsstermesztő részlege, továbbá utkövező és köztisztasági részlege. A virág-termelvényeit a lakosság felé saját kezelésben álló boltban hozza forgalomba. Parkirozással, virágjainak nagyobb részét a városnál értékesíti.

Bejárat a vállalat kertészeti részlegéhez.

A vállalat ellátja Békéscsaba városát és annak lakosságát facsemetékkal, esetenként más helyiségeknek is tud facsemetét szállítani. A fürdő csak a helyi szükségletet tudja ellátni, ugyancsak a kövező részleg is a helyi szükséglet biztosítására szolgál.

A vállalat szolgáltatásainak mutatói 1959-ben:

<u>Szolgáltatás megnevezése</u>	<u>mennyiségi egység</u>	<u>1959. év %-ában</u>
Megfürdött személyek száma		
állandó fürdőben.....	1.000 fő	110.4
idény fürdőben.....	1.000 "	168.-
Elszállított szemét.....	1.000 m ³	107.1
Bel- és külterjes park- gondozás.....	1.000 m ²	160.9

7./ Ingatlankezelő Vállalat.

Saját hatáskörben a kezelésében lévő ingatlanok karbantartásával kifejezetten a közt szolgálja. Alkalmazottainak száma 114 fő.

A vállalat adatai a kezelt épületekről:

É v	Kezelt épületek száma	Ebből lakóépületek száma	Összes bérlemények száma	Ebből lakásbérlemény
1955.	742	688	2.500	2.062
1956.	704	572	2.286	1.863
1957.	679	558	2.343	1.923
1958.	610	499	2.246	1.831

Lakóház felújítás és karbantartás 1958-ban:

Kezelt épületek száma:..... 610
 Felújított épületek száma:..... 32
 Elvégzett javítási munkák száma:.....2.096
 Lakóház javítási munkálatokra kifizetett
 összeg /1000 Ft./:.....3.263

A felsorolt vállalatok részben mint szolgáltató ipari vállalatok, más része árutermelő ipari vállalat. Békéscsabán hasonló célt szolgálnak a megyei tanácsi vállalatok, bővebben ezekkel nem foglalkozom, ilyen pl. a Szikvizipari Vállalat, Bánya és Építőanyagipari Vállalat, továbbá a Temetkezési Vállalat, s a Békésmegyei Husipari Vállalat.

Az utóbbinak említésre méltó békéscsabai vágóhidja, mely a megye több mint a felét látja el hússal. Jeget is gyárt, 1957-ben közel 60 millió forint értékű árut termeltek, melynek zömét, 20.000 q hus és 8.500 q. fehéráru tette. Az üzemet állandóan korszerűsítik, s így a nagyüzemi termeléshez szükséges

eszközök közül legújabbban korszerű magas pályákat és bőrfejtő gépeket, gőzzel működő zsírolvasztó berendezéseket helyeztek üzembe. A békéscsabai vágóhid kapacitása: 30 q/nap.

A témához nem tartozik közvetlenül, de hogy képet kapjunk a kisiparosokról, megemlítem, hogy a felszabadulás előtt 1680 kisiparos volt nyilvántartva, 1947-ben 1386, 1955-ben a szocialista szektorok megalakulásával, az ipari szövetkezetek fokozatos fejlődésével a kisiparosok létszáma 533-ra csökkent, jelenleg az 1959. évi adatok alapján a főbb iparágakban a magánkisiparosok száma Békéscsabán 338. 62./

4./ Békéscsaba szocialista ipara.

Békéscsaba jelentősebb szocialista üzeinek története c. részben be lett mutatva Békéscsaba minden nagyobb üzeme, ugyszólván megalakulásától 1960-ig. Szükséges azonban, hogy azelőlt eredményeket összefoglaljam és a fejlődés fő tendenciáit legelőlt vázlatosan megrajzoljam.

A felszabadulás után a szovjet csapatok bevonulása Békéscsaba megbénult ipari életére serkentően hatott. Számos üzem termelésének megindítása egyaránt volt katonai érdek és a polgári lakosság érdeke. Így a Hubertus gyár éppen a Vörös Hadsereg kezdeményezésére és segítségével hozta rendbe tönkrement üzemrészét és már 1944. október 11-én megkezdte a termelést. Ugyancsak a szovjet hadsereg támogatásával indította meg az üzemeltetést a Sertéshizlalda és több csabai malom, elsősorban a Rosenthal család tulajdonában lévő István Malom. Szovjet felügyelet alatt termelt a Baromfifeldolgozó Vállalat, mely akkor még a Schneider Ignác és Utódai üzem volt. A többi gyárban is folytak a helyreállítási munkálatok.

Nehezítette azonban a helyzetet a szén és nyersanyag-hiány. Erre számos utalást találunk a Viharsarok c. ujság 1945. decemberi számában: "Ismét van villany, dolgoznak a malmok, egyenlőre 10 napra elegendő a szén". ^{63./} Arról is szól a lap, hogy megindult a viszonylag élénkebb ipari tevékenység a békéscsabai üzemekben: "A malmokban, a lakatos, asztalos, kerékgyártó, esztergályos, bőr és kötszővő iparban ugyancsak megindult az üzem, dolgozik a cipőgyár és a harisnyagyár. A jövő hét közepén munkába kezdenek a szőnyeggyárak és a jövő hét végén a Merkur is, amely most kifogyott a nyersanyagból. A Rokka munkásai jelenleg a nyári szabadságukat töltik, s annak lejártá után megindul az üzem ott is."

Ebben az időben élesen vetődött fel helyi vonatkozásban is a tőkésekkel folytatott harc, továbbá az inflációval kapcsolatos bér és árproblémák. E harcok -helytelenül- sztrájkhoz is vezettek. A Viharsarok 1945. december 1-i száma foglalkozik ezzel: "Több felelősséggel alkalmazzuk a sztrájk fegyverét!" A továbbiakban is így folytatja az ujság: "A békéscsabai malmok néhány napos bérmozgalmát a város közvéleménye nagy érdeklődéssel kísérte, az üzemi bizottság ezeket mondotta: a munkásság hónapokon keresztül szorgalmasan dolgozott és többbizben eléllt béremelési igényétől, mert úgy vélte, hogy ezzel gátat vethet a pénzromlásnak. Mikor a munkások látták, hogy a bérek és az árak között a távolság egyre nő, mozgó bérskálát követeltek, hogy a pénzromlás létfenyegető terhét részben áthárítsák a tőkére. A bank erre egyszerűen bejelentette, hogy nem tud fizetni, mire a munkások abbahagyták a termelést. Végső elkeseredésükben nyultunk a sztrájk fegyveréhez és tudtuk, hogy a munkát minél előbb fel kell venni... Több felvilágosító szó kell a munkásoknak, hogy mindenki ismerje és világosan lássa a szemben álló arcvonalakat. Nem szabad, hogy bárki figyelmen-kívül hagyja a malmok megállásának katasztrofális következményeit, mert a kevésbé öntudatos munkások könnyen, akaratlanul is a dolgozók ellenségeinek a kezére játszhatnak." 64./

A sztrájk azért ütött ki, mivel az István Malom munkássága két héten át nem kapott munkabért állítólagos pénzhiány miatt. Nyilván az volt a helyzet, hogy a Pesti Hazai Bank tőkéjével nem a nemzetgazdaság felépülését szolgáló ipari termelést, hanem a spekuláció "frontját erősítette". 65./ Az ujság véleménye szerint a pénzügyi reakció a malomipari dolgozók bérmozgalmának ki-provokálásával egy csapásra két legyet akart utni. Egyrészt üzemi forgótőkét akarta felszabadítani a spekuláció jövedelmezőbb céljaira, másrészt éhhalálra akarta itélni a városok el-látatlan dolgozóit. Ugyanezen számában beszámol az ujság arról is, hogy a téglagyárak munkásai hasonló bérköveteléseket támasztottak tőkés munkaadóikkal szemben.

Már ekkor követelték a munkások a gyárak államosítását is. A Viharsarok 1945. december 15-i száma erről is tudósít: "Még egy deka gyapotot sem kaptunk, ne hanyagolják el a vidéket, - mondják a szövőipari munkások, majd folytatják - a részvénytársaság központi vezetésénél el tudnánk képzelni külön megoldást is. Államosítani kellene az üzemet-vág közbe egy másik üzemi bizottságmunkás- magának a kormánynak kellene támogatnia a textilgyárak minden ügyét, így remélhető az, hogy nem felejtkezzenek meg a vidékről."

A malmokban folyó spekulációról rántja le a leplet a Viharsarok 1945. december 19-i száma, mikor arról ír, hogy Flamm és a Kovács malmok tulajdonosai azzal a meglepő ajánlattal álltak elő, kijelentve, hogy hajlandók a munkások követelésének visszamenőlegesen eleget tenni, ha a malmok saját tulajdonukban maradnak és nem kerülnek községi kezelésbe. 66./

Ebben az időben, amikor a pénzromlás mélypontját érte el, az üzemekben az árukat terményért árusították, pl. a téglagyárban 1000 téglát 1 q búzáért adtak el, de cserélték a téglát zsirért husért stb. Külön táblázatot állítottak össze a csereüzlet megkönynyítésére. Az infláció nehézségeit az ipari munkásság és a bérből élő alkalmazottak érezték a legjobban.

A Kisgazdapárt 1945. őszi választási győzelmén felbátorodott reakciónak Békéscsaba dolgozói hatalmas tüntetéssel válaszoltak. Erről a Viharsarok 1946. január 26.-i száma így ír: "Békéscsaba dolgozói tüntettek a köztársaság s a földreform mellett és a munkásérdekek szabotálói ellen, s emlékiratot nyújtottak át a miniszterelnöknek. Természetbeni illetményeket követel a munkásság a szabotáló reakcióval szemben. Békéscsaba város vezetősége együtt a Kommunista Párt vezetőségével a Nagybátonyi Szénbányával vette fel a kapcsolatot, hogy a szénbet biztosítani tudják Békéscsaba ipari üzemét, valamint a villanytelep számára." 67./

A termelés helyreállt, a baromfifeldolgozó üzemben is mind erő-

teljesebben folyik a munka. A Viharsarok 1946. március 16.-i számában Varga József, a Békéscsabai Baromfitelep üzemi bizottság elnöke kifejti, hogy 1947-re Budapest mellett jelentős mennyiségben fognak külföldre exportálni. Gyógyszerért már 10 vagon baromfit és tojást szállítottak Svájcba. Bár még nem indult meg a fő szezon, de máris 142 embert tudnak foglalkoztatni, a nyáron azonban több mint 300 munkásnak igyekeznek munkalehetőséget biztosítani.

Ebben az időben azonban még mindig jelentős a munkanélküliség, a munkalehetőségek csabai viszonylatban korlátozottak. A kommunista vezetők közmunkában próbálják foglalkoztatni a munkanélkülieket, főképpen kubikos, romeltakarítási és sportpálya építési munkákat végeztetnek. Ez azonban mindössze 250-300 munkásnak ad foglalkoztatást. 68./

Egyes ipari üzemeknél az 1946-os év második felében lassan érezhetővé válik a termelés emelkedése s a termelékenység növekedése. Így pl. a Bőripari Munkások Szövetkezetében, ahol 1945. júniusában 15 pár cipőt gyártottak, 1946 ezen időszakában 250 párt készítenek havonként és 90-100.000.- forint értékű nyersanyaggal, valamint készáruval rendelkeznek, de elegendő nyersanyaggal ellátva még többet is tudnának termelni. A volt Dorn gépgyár ebben az időben 16 segéddel, 4 tanulóval, 4 gyakornokkal és 1 művezetővel dolgozik. 69./

A Schneider baromfitelepen már exportra termelnek, s 1946-ban Angliának, Svájcnak és Svédországnak szállítanak. Üzemi konyha, napköziotthon, fürdő és 500 kötetes könyvtár dícséri az üzemi bizottság munkáját. A Baromfifeldolgozó Vállalat üzemi bizottsága a munkások számára 30 vagon fát, 280 q szilvát, 300 q káposztát, búzát, sőt, cukrot és lábbelit szerez be./ Viharsarok 1946. december 19./ 70./

A stabilizáció alapján 1947-ben Békéscsaba ipari üzemei is megkezdik a három éves terv teljesítését. A tervgazdálkodás segíti a szocialista szektorok kialakítását helyi vonatkozásban is. A

döntő azonban az 1948. március 26.-án bekövetkezett államosítás. Ennek értelmében a 100 munkásnál többet foglalkoztató üzemek állami tulajdonba kerültek. Békéscsabán államosították a Hubertust, mely az öt-éves terv folyamán ruhagyárrá alakult, továbbá a Kötöttárugyárat, a Pamutszövet, a Baromfifeldolgozó Vállalatot, a téglagyárakat, a sertéshizlaldákat és István malmot. Az öt éves terv keretében, amint már tárgyaltam, s a meglévő üzemek közül minden vállalatnál végeztek termelőkapacitást növelő beruházást. Békéscsabán -éppen úgy mint országosan- racionalizálási okokból szükségesség vált több rekon profilu üzem összevonása. Így pl. az egykori Csabai Gőztéglagyár Társaság Sukk-Wagner és Tsai, valamint Bohn M. és Tsai Rt. üzem egyesült Békéscsabai Téglagyár néven. A kis malmokat megszüntették, munkásaikat a volt István malom vette át. Hasonlóképpen az Alföldi Sertéshizlaldó és Husipari Rt., a Békéscsabai Sertéshizlaldó és Husipari Rt.-vel a Békéscsabai Sertéstenyésztő és Hizlaldó Vállalattá egyesült. A meglévő kisebb üzemeket a helyi ipari vállalat vette kezelésbe, illetve termelő szövetkezetekké alakultak. A hároméves, majd pedig az öt éves terv végrehajtása során kialakult jelentősebb szocialista vállalatok termelési, beruházási munkáslétszám alakulási adatairól külön-külön szólottunk.

Az 1956-s ellenforradalom rövid időre visszavetette Békéscsaba szocialista iparát, de az ellenforradalom után a párt, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, valamint munkásosztályunk erőfeszítése nyomán a második hároméves terv során jelentős eredményeket ért el Békéscsaba ipara is, s az ellenforradalom utáni hároméves terv még inkább megerősítette a szocialista iparvállalatokat, jelentősen növelve a munkások bérét, javítva életfeltételeiket.

Az alábbi kimutatás az 1960-s állapotokat tükrözi:

Minisztériumi ipari vállalatok:

	munkások és alkalmazottak száma:	átlagos havi keresete:
Békéscsabai Téglagyár	1.652	1.450.-
Békéscsabai Téglagyári ES	458	1.529.-
Békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyár	283	1.419.-
Békéscsabai Kötöttárugyár.....	866	1.243.-
Békéscsabai Ruhagyár	1.511	1.059.-

Békési Nyomda.....	270	1221.-
Békéscsabai Baromfifeldolgozó Váll.	333	1252.-
Békésmegyei Malomipari Váll.		
Békéscsaba.....	713	1330.-
Pamutszövő Vállalat.....	613	1177.-
Békéscsabai Sertéstenyésztő és Hizláló Vállalat.....	176	1215.-

Tehát Békéscsabán 10 minisztériumi vállalat 6876 fő ipari dolgozót foglalkoztat, kiknek átlagos havi jövedelme 1289 Ft

Állami helyiipari vállalatok:

	munkások és alkalmazottak száma	átlagos havi kereset
Békéscsabai Vasipari Váll.....	282	1484.-
Békésmegyei Tanács Bánya és Építő- ipari ES. Békéscsaba	504	1498.-
Békéscsabai Szörme és Kézműipari Vállalat.....	172	1263.-
Békéscsabai Vegyesipari Vállalat	104	1455.-
Békésmegyei Husipari Váll. Bcsaba.	130	1548.-
Békésmegyei Szikvizipari Vállalat Békéscsaba.....	37	1212.-
Békésmegyei Tanács 1.sz. Sütőipari Vállalata Békéscsaba.....	256	1479.-

Békéscsabaán tehát 7 állami helyiipari vállalat 1485 ipari dolgozót foglalkoztat, kiknek átlagos havi keresete 1419.-Ft

Szövetkezeti ipar

Békéscsabai Lakatos KTSZ	49	1667.-
Fémipari KTSZ.....	51	1683.-
Békéscsabai Faipari KTSZ.....	116	1658.-
Békéscsabai Textilfeldolgozó KTSZ	174	1375.-
Békéscsabai Cipész KTSZ	136	1223.-
Békéscsabai Szőnyeg és Takács- áru Háziipari Szövetkezet	835	909.-

A szövetkezeti iparban dolgozók létszáma 1361 fő, átlagos havi jövedelmük 1419.-Ft

Építőipari Vállalat Békéscsaba	1438	1505.-
--------------------------------	------	--------

Ezek szerint Békéscsabán az ipari vállalatok száma/néhány kisebb tanácsi vállalat kivételével/ a szövetkezeti iparral együtt 24 , amelyek 3 kivételével 100 munkásnál többet foglalkoztatnak, három vállalat pedig 1000-nél több munkással dolgozik. Az ipari üzemek dolgozóinak száma az utolsó rendelkezésre álló adatok szerint 11.170 fő, átlagos havi jövedelmük 1408.-Ft ^{71./}

Összehasonlítást téve a gyáripari munkásság létszáma között:
 1937-ben..... 3.014 fő volt ^{72./}
 1959 év végén 11.170 fő
 E m e l k e d é s 8.156 fő

1937-ben a bérlistákat és az órabéreket figyelembe véve az átlag heti kereset 12.30 pengő
 4 hétre átszámítva 49.20 "
 4 heti fizetés jelenleg átlagosan 1.408.- Ft

Tehát a jelenlegi bérek kb. 200 %-al nagyobbak az 1937.évinél. ^{73./}

Ha a legmagasabb 1937-38. évi textilipari munkabéreket vesszük összehasonlítási alapnak, a következő eredményre jutunk:

órabér 49 fillér
 egy napra 3.28 pengő
 egy hétre 19.08 "
 4 hétre 76.32 " ^{74./}

Ezzel szemben 1959. év végén átlag kereset a Kötöttárugyárban 1.243.- Ft volt. A jelenlegi bér tehát kb. 140 %-al magasabb mint az 1937-38-as évi. A szocialista ipar fölénye kifejezésre jut tehát a bérezés szempontjából is.

A külföldi piacok tekintetében sincs hátrányosabb helyzetben Békéscsaba szocialista ipara az 1937-38-as kapitalista iparénál. A Baromfifeldolgozó Vállalat Ausztriába, Angliába és Svájcba szállít. A Sertéstenyésztő és Hízlaló Vállalat Nyugat-Németországba exportál, a Békési Nyomda Német- és Franciaországba, valamint Angliába szállít nyomtatványokat. A Szőnyegház szőnyegei eljutnak a világ minden tájára, így a Szovjetunióba, Csehszlovákiába, Svédországba, Norvégiába, Finnországba, Németországba, Franciaországba, Angliába, Olaszországba, Svájcba, Belgiumba, sőt Egyiptomba, Kanadába, Uruguayba és Abessziniába. ^{75./}

Békéscsabán munkanélküliségről nem szólhatunk, az ipari utánpótlás a paraszti rétegekből, a kisiparosság, valamint a felnövő ifjuság köréből biztosítható. A textilipari vállalatoknál a női munkaerő létszáma 60-70 % között mozog. Ez a körülmény nagyon elősegíti a nők foglalkoztatását.

Az első 5téves terv során létrejött Ruhagyár, Forgácsoló és Szerzőgépgyár, Békésmegyei Husipari Vállalat Vágóhidja és a Kenyér-
gyár után további távlati tervben a sörgyár, tésztagyár és textilkombinát építése szerepel.

Békéscsaba ipari munkássága nem kizárólag helyben lakó dolgozókból tevődik össze, ez összefügg a helyi erőtartalék kihasználásával is. Sokan járnak be a környező községekből és városokból, így elsősorban Békésről, Mezőberényből, Csorvásról, Orosházáról, Vésztőről, Mezőmegyerről, Ujkigyósról, Csanádapácáról, Dobozról, Szabadkigyósról stb.

Bár Békéscsabán a két világháború között a korábbihoz viszonyítva elég jelentős volt az ipari fejlődés, a valódi nagyüzemek száma mégis csekély volt. A munkásság a tőkés kizsákmányolás minden nyomorúságát szenvedte, létbizonytalanság, szenvedés volt az osztályrésze. A felszabadulás után iparunk leküzdötte a háború okozta rongálódásokat, gépparkja kibővült, új gyárak létesültek, a dolgozók munkabére, életszínvonala nagyot emelkedett. Békéscsaba most már egyik jelentős vidéki bázisa szocialista iparunknak, és jövő fejlődése népgazdaságunk kiépülésével szerves összefüggésben biztosítottak tekinthető.

5. A felszabadult békéscsabai munkásság életéből

A békéscsabai ipari munkásság élete a felszabadulás után gyökeresen megváltozott, s elérte célját szocializmust építő hazánkban, amikor a szocialista nagyipar, vagy akár a szövetkezeti ipar kifejlődésével a munkásság emberileg és gazdaságilag is megbecsült helyzetbe került érzi azt, hogy a hatalom a munkásság és parasztság kezében van, s elmúltak azok a sötét árnyak, mely a munkanélküliség réme volt.

Itt szeretném bemutatni néhány munkásember életét röviden - úgy érzem, hogy munkám nem lenne teljes, ha erről említést nem tennék.

Gercsi Mihály bácsi a Békéscsabai Téglagyár kapusa. 1884 október 12.-én Somsich József báró Apatelki majorjában látta meg a napvilágot, az élet fényét, melyből neki 1944-ig a nyomorúság, sötétség jutott. Édesapja urasági cseléd volt 15 gyermekkel. A cselédmunka éjt is nappallá tevő robotja 50 éves korára felőrölte életerejét, s az apa nélkül maradt nagy család minden tagja végigjárta a multrendszer proletárjainak testet-lelket elsorvasztó útját. Gercsi Mihály volt kanász, cseléd, dolgozott vasutépítésnél, majd Lupényban és Petréssényban szénbányában. 1908 óta pedig - jelenleg is - a Békéscsabai Téglagyár munkása, s a munkáslakás lakója. Itt álmodott sokszor és sokat Gercsi Mihály a multban a jelenről. Téglahordó volt, naponként 12-13 ezer téglát hordott, a munkát talicskával végezték, s nem háromkereki kocsival, mint ma, "de még a pernyét is nekünk kellett kivinnünk" - emlékezik keserűen vissza - "s nem volt védőruhánk, mint ma, s pucér lábunk sajgott a naponkénti perzseléstől." De volt ennél nagyobb fájdalomunk is ! Szinte naponként megtörtént, hogy a munkáslakásokat körülvevő cserépkertítéshez 8-9 ezer selejtes cserepet kellett kivinnünk munka után, mégpedig ingyen ! ezért aztán sztrájkoltunk. Az eredmény: megkaptuk az órabért a cseréphordásért, no meg még egy emléket - mutat fejére Gercsi bácsi - itt a fejemen a rendőrtiszt kardjának 5 cm-es vágása."

A felszabadulás óta Gercsi Mihály bácsi a téglagyár kapusa, 800.- Ft fizetést kap, s még az öregségi járadékot. Új lakása van rádióval, kényelmes berendezéssel, s az üzem vezetőségének

munkatársainak megbecsülése övezi az öreg munkást. "Erről az új életről álmodtam, ezért dolgoztam és ezért harcoltam, mondja boldogan Gercsi bácsi. "

A sorház egyik lakója Kovács András téglagyári munkás a következőket mondja életéről: " 1927-ben születtem, s 1940. óta mint kemencemunkás dolgoztam a gyárban, mint édesapám. Mivel minden sztrájkban résztvettem - "számon is tartottak" - .

1940-ben, amikor Jung Mátyás a hírhedt üzemvezető munkáshajcsár lába elé a szárító emeletéről "véletlenül" egy téglát leesett, mikor megtudta, hogy Kovács András kezéből, így kiáltott fel: " zavarjátok haza ezt a kommunista fajzatot!" Ugyilátszik azonban, hogy a munkavezető együttértzett Kovács Andrással, így továbbra is ott dolgozhatott.

A felszabadulás a gyárban érte. Tudta mit kell csinálni. 1944. őszén a szovjet csapatok bejövetele után katonának jelentkezett és 1946. májusáig szolgált a vasutbiztosító alakulatnál. Tiszti tanfolyamot végzett, tartalékos hadnagya néphadseregünknek. 1952. óta lakik a jelenlegi előszobából, két szoba, konyha és fürdőszobából álló összkomfortos lakásban. 1956-ban is tudta, hol a helye. Elsőként jelentkezett a kerhatalmi alakulatnál, utána a munkásórságba, ahol is fontos megbízatást tölt be. Mint művezető, fizetése meghaladja a 2.000.- Ft-ot. "Szeretem és megvédem szocialista hazámat, mert én igazán tudom, mit köszönhetek neki!" -mondja Kovács András elvtárs.

Papp József a kötöttárugyár dolgozója a következőket mondja életéről: " 1923-ban születtem, édesanyám nevelt fel, aki gyári-munkás volt. Iskoláztatásom nagyon keservesen ment, mert származásom miatt sok kellemetlenségem volt a helyi gimnáziumban az uralkodó osztály gyermekeitől. A harmadik gimnáziumból kimaradtam és 1938-ban már a Hubertus Kötészöveggyárban dolgoztam inas-ként, 2.- pengő hetibérrel. Életem nehéz volt, s a felszabadulás hozta meg számomra a szebb életet és az emberibb megbecsülést. Jelenleg mint kiemelt káder a Békéscsabai Kötöttárugyár főtechnológusa vagyok, havi 2.300.- Ft fizetéssel + 700.- Ft. a prémiumom negyedévenként. Jelenlegi beosztásomat, s életkörülményeimet a Pártnak és a munkásosztálynak köszönhetem, mert a tőkés-

rendszer alatt ilyen beosztást nem érhettem volna el. A tőkésrendszer alatt elmulasztott iskolai tanulmányaimat folytatom a helyi Textiltechnikum második osztályában.

Bácsfalvi Mária elvtársnő következőket mondja életéről. Szegény varrólányként dolgoztam, megszabott munkaidőnk nem volt, a kisiparban ugyyszólván látástól-vakulásig kellett dolgozni, sokszor éjszakákat átdolgoztam, hogy egy-egy nagyságának készen legyen a többször visszadobott ruhája. Gyárba kerültem dolgozni, s az egyszerű varrólányból a Ruhagyár főtechnológusa lettem. Nagyon megrázott az ellenforradalom, s nő létemre a munkásórség tagjai sorába léptem, hogyha kell, nő létemre fegyverrel is megvédjem szocialista vívmányainkat. Bácsfalvi Mária elvtársnő igen szerény, munkatársait messzemenően segíti, s odaadó jó munkájáért a "Szocialista Munkéért" kormánykitüntetést kapta.

Igy formálódik ki fokról-fokra, egyre gazdagabban a felszabadult Békéscsaba város ipari munkásainak szocialista életkörülménye, s a mult kilátástalanságát a jelen jobb és szebb életkörülménye váltotta fel, s a jövőbe vetett boldog bizalom reménye. 76./

Z á r s z ó .

A munkámban foglalt Békéscsaba szocialista iparának kifejlődése, mely arról tanuskodik, hogy munkásosztályunk Békéscsabán a felszabadulás óta eltelt 15 évben megteremtette a szocialista ipart, s Pártunk vezetésével fáradhatatlanul végzi munkáját, emeli szocialista üzemének termelékenységét és vágyódik a békére, mely nélkülözhetetlen a szocialista fejlődéshez. A szocializmus betetőzéséhez és teljes győzelméhez Leninnek a magyar munkásokhoz küldött eme üdvözlő szavai világítja be az utat:

" Az egész világon a munkásosztály minden becsületos tagja a ti pártotokon áll. Minden hónap közelebb hozza a proletár világforradalmat. Legyetek szilárdak és a győzelem a tiétek lesz! " 77./

Munkában felhasznált forrásanyagok:

- 1./ Áchim János: B.-Csaba Ipari Szervezeteinek Története 1896.
- 2./ Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia 1930.
Áchim János: B.-Csaba Ipari Szervezeteinek Története 1896.
- 3./ Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia 1930.
Békés Vármegye 1936.
- 4./ Haán Lajos: Csaba története. Chronológia.
Aradi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1893. 1895.
- 5./ Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia 1930.
Békés Vármegye 1936.
- 6./ Békésmegyei Közlöny 1913. május 4.
- 7./ Ruttkay Géza nyugalmazott Boh-gyári tisztviselő írásos visszaemlékezéseiből.
- 8./ István Malom vezetőségének rendelkezéseimre bocsátott adataiból.
- 9./ Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia 1930.
Békés Vármegye 1936.
- 10./ Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia 1930.
- 11./ Ruttkay Géza és Lipták Dániel volt Boh-gyári tisztviselők adatközlései nyomán.
- 12./ Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia 1930.
Békés Vármegye 1936.
- 13./ Békés Vármegye 1936.
- 14./ Békéscsabai Rendőrkapitányság 1925-ös adatai.
- 15./ Ruttkay Géza, Lipták Dániel visszaemlékezéseinyomán.
- 16./ Dr. Illyefalvi I.Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében. II.k. 1940.
- 17./ Békéscsabai Téglagyár nyilvántartása alapján.
- 18./ Baromfifeldolgozó Vállalat eredeti kartonjai alapján, Wald Emilia főkönyvelőhelyettes adatszolgáltatása nyomán.
- 19./ Pongrácz Dezső volt Rokka ügyvezető igazgató adatai, valamint eredeti munkabér és óradijlista alapján.
- 20./ - 21./ - 22./ - 23./ Adatok a Békésmegyei Építőipari Vállalat igazgatójától és főkönyvelőségétől.
- 24./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai nyomán.
- 25./ MSZMP. VB. 1959. augusztus 27. jkv. adatai alapján.
- 26./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
- 27./ Magyar Statisztikai Közlemények KSH Budapest.

- É.M. Városépítési Tervező Vállalat, Budapest. /Műleírás
1959. műszaki osztály Rivasz László tervező adatai szerint/
- 28./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai alapján saját feldolgozás.
 - 29./ Békéscsaba Történelmi és Kulturális monográfia 1930.
 - 30./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
 - 31./ Nagy Antal ruhagyári igazgató által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján.
 - 32./ Gajdács László a Kötöttárugyár főkönyvelőjének rendelkezésemre bocsátott adatai nyomán.
 - 33./ KSH. Békésmegyei Igazgatóság adatai.
 - 34./ Mitykó János a Pamutzölvő főmérnökének rendelkezésemre bocsátott adatai alapján.
 - 35./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
 - 36./ Forgácsoló és Szerszámgyár vezetőségének adatai nyomán.
 - 37./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
 - 38./ Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalat főkönyvelőségének adatai nyomán.
 - 39./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
 - 40./ A Sertéshizlalda vezetőségének rendelkezésemre bocsátott adatai alapján.
 - 41./ Békéscsaba Képviselőtestületi jkv. Gyulai Megyei Levéltár.
 - 42./ Haán Lajos: Csaba története.
 - 43./ Magyar Szentkorona Országainak Gyáripara 1898.
Magyarország Malomipara 1885. 1894. KSH.
Aradi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1893. 1895.
 - 44./ István Malom főkönyvelőségének adatai nyomán.
 - 45./ KSH Békésmegyei Igazgatóság évkönyvi adatai nyomán.
 - 46./ Békéscsabai Téglagyár főkönyvelősége által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján.
 - 47./ KSH Békésmegyei Igazgatóság.
 - 48./ Békési Nyomda vezetősége által rendelkezésemre bocsátott adatok nyomán.
 - 49./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
 - 50./ Cipész KSz vezetősége által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján.
 - 51./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai alapján.
 - 52./ Faipari KSz adatai nyomán.

- 53./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
- 54./ Fodrász és Fényképész KSz adatai nyomán.
- 55./ Fémipari KSz adatai nyomán.
- 56./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
- 57./ Lakatos KSz adatai nyomán.
- 58./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
- 59./ Textilfeldolgozó KSz adatai nyomán.
- 60./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai alapján.
- 61./ Szőnyegház vezetőségének adatai nyomán.
- 62./ Békéscsaba Városi Tanács Ipari Osztályának adatai nyomán.
- 63./ Viharsarok 1945. december 19.
- 64./ Viharsarok 1945. december 1.
- 65./ Viharsarok 1945. december 1.
- 66./ Viharsarok 1945. december 15. és december 19.
- 67./ Viharsarok 1946. január 26.
- 68./ Viharsarok 1946. március 16.
- 69./ Viharsarok 1945. és 1946-os számaiból.
- 70./ Viharsarok 1946. december 19.
- 71./ KSH Békésmegyei Igazgatóság adatai.
- 72./ Dr. Illyefalvi I. Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében. II.k. 1940.
- 73./ Az üzemektől kapott eredeti bérlista alapján.
- 74./ Pongrácz Dezső és Papp József Kötöttárugyár osztályvezetőinek adatai nyomán.
- 75./ Az üzemek adatai alapján.
- 76./ A szereplő dolgozók elbeszélése nyomán.
- 77./ Lenin Művei 29.kötet.

Térkép és fényképek jegyzéke.

Békéscsaba város ipari üzemeinek térképe tasak

F é n y k é p e k :

Békéscsabai felszabadulási emlékmű	16. oldal
Az újjáépítés során felépült új Pártház	20. oldal
A Szabadság-téri új lakóházak üzletekkel	20. oldal
Békéscsabai Ruhagyár épülete	27. oldal
A Ruhagyár IV.sz. varrodájának szalagja	28. oldal
Villamosvágógép a Ruhagyárban	29. oldal
A vállalat készítményeiből	31. oldal
A Kötöttárugyár főépületének egy része	39. oldal
A Kötöttárugyár Szovjetuniótól kapott orsózója.	40. oldal
A Forgácsoló Szerszámgyár bejárati része....	45. oldal
A Forgácsoló Szerszámgyár I.sz. modern terme	46. oldal
Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalat főbejá- rata	54. oldal
A vállalat gőzös kopasztó terme	54. oldal
A Sertéshizlaló Vállalat főbejárati része	60. oldal
Békéscsabai Sertéshizlaló egy részének látképe.	61. oldal
Békéscsabai István Malom	68. oldal
Békéscsabai Téglagyár főbejárata	73. oldal
Présházban történő szállítás	75. oldal
Téglagyár egy részének távlati képe	76. oldal
Békési Nyomda főépülete	77. oldal
Fodrász és Fényképés KSz egy-egy részlege	85. oldal
Textilfeldolgozó KSz egy részlege	90. oldal
A Szőnyegház főépülete	93. oldal
Kenyérgyár épületei	96. oldal
Bejárat a vállalat kertészeti részlegéhez	99. oldal

T a r t a l o m j e g y z é k:

	Bevezetés.....	1. oldal
1./	Békéscsaba ipari fejlődésének áttekintése a felszabadulásig	2-15. oldalig
2./	Békéscsaba újjéépítése a felszabadulás után	15-22. oldalig
3./	Békéscsaba jelentősebb szocialista üzem- inak története	22. oldaltól
	Békéscsabai Ruhagyár	24-35. oldalig
	Békéscsabai Kötöttárugyár	35-41. oldalig
	Pamutszövőipari Vállalat Békéscsabai Gyára	41-44. oldalig
	Békéscsabai Forgácsoló Szerzőgépgyár	44-48. oldalig
	Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállal- lat	48-58. oldalig
	Békéscsabai Sertéstenyésztő és Hízla- ló Vállalat	58-63. oldalig
	Békéscsabai István Malom	63-72. oldalig
	Békéscsabai Téglagyár	72-77. oldalig
	Békési Nyomda	77-80. oldalig
	Szövetkezeti ipar	80. oldaltól
	1./ Békéscsabai Cipész KSz	80-82. oldalig
	2./ Békéscsabai Faipari KSz	82-84. oldalig
	3./ Fodrász és Fényképész KSz.....	84-86. oldalig
	4./ Fémipari KSz.....	86-87. oldalig
	5./ Békéscsabai Lakatos KSz	87-89. oldalig
	6./ Textilfeldolgozó Kisipari Szöv..	89-92. oldalig
	7./ Szőnyegszövő Háziipari Termelő Szövetkezet /Szőnyagház/	92-95. oldalig
	Helyi Ipari és Kommunális Vállalatok	95. oldaltól
	1./ Vasipari Vállalat	95. oldal
	2./ Vegyesipari Vállalat	95-96. oldalig
	3./ Sütőipari Vállalat	96-97. oldalig

4./ Szörme és Kézműipari Vállalat	97-98.	oldalig
5./ Patyolat Vállalat	98.	oldal
6./ Kertészeti és Köztisztasági Vállalat	99.	oldal
7./ Ingatlankezelő Vállalat	100.	oldal
/Megyei vállalatok s a kisipar rövid megemlítése/	100-101.	oldalig
4./ Békéscsaba szocialista ipara	102-110.	oldalig
5./ A felszabadult békéscsabai munkásság életéből	110-113.	oldalig
Zárszó	113.	oldal
Felhasznált forrásanyag	114-117.	oldalig
Térkép és fényképek jegyzéke	117.	oldal
Tartalomjegyzék	118-119.	oldalig

— • • —

